

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Ш.ЕСЕНОВ АТЫНДАҒЫ КАСПИЙ МЕМЛЕКЕТТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЖӘНЕ
ИНЖИНИРИНГ УНИВЕРСИТЕТІ**

ТЕҢІЗ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ИНСТИТУТЫ

«ҚҰРЫЛЫС» КАФЕДРАСЫ

НИГМЕТОВ М. Ж., ОСПАНОВА С. М., БАЙСАРОВА Г.Г.

**ЖЕРГЕ ОРНАЛАСТЫРУДЫ ЖОБАЛАУ
5В090300 — «ЖЕРГЕ ОРНАЛАСТЫРУ»
(БІЛКТІЛІК – ЖЕРГЕ ОРНАЛАСТЫРУ БАКАЛАВРЫ)
БАҒЫТЫ БОЙЫНША ОҚИТЫН ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫ СТУДЕНТТЕРІНІҢ
ҚОРЫТЫНДЫ БІЛКТІЛІК ЖҰМЫСЫН ДАЙЫНДАУЫНА АРНАЛҒАН
ӘДІСТЕМЕЛІК НҰСҚАУЛАР**

АҚТАУ-2011 ж.

ӘОЖ 528.91(076)

5В090300 — «Жерге орналастыру» (біліктілік – жерге орналастыру бакалавры) бағыты бойынша оқитын жоғары оқу орны студенттерінің қорытынды біліктілік жұмысын дайындауына арналған әдістемелік нұсқау. Құрастырғандар: Нигметов М.Ж., Оспанова С.М., Байсарова Г.Г., 2011- 95бет.

Пікір жазғандар: Сугиров Ж. У., техника ғылымының докторы,
профессор
Кожяхмет Қ.А., геология-минерология
ғылымдарының кандидаты, доцент.

Әдістемелік нұсқаулар 5В090300 — «Жерге орналастыру» (біліктілік – жерге орналастыру бакалавры) бағыты бойынша оқитын жоғары оқу орны студенттерінің қорытынды біліктілік жұмысын дайындауына арналған. Оқу әдістемесі кафедра жұмысының нәтижелерін қолдана отырып жазылған. Ол қорытынды жұмысты дайындауға, рәсімдеуге және оның мазмұнына қатысты ұсыныстардан тұрады.

Негізінен текстер мен қосымшалар студент-дипломниктар мен ғылыми жетекшілердің жерге орналастыру бағытында қорытынды жұмысты дайындау барысында керек болатын, тапсырманы алғаннан бастап жұмысты қорғағанға дейін қажетті ақпараттарды қамтиды.

Ш.Есенов атындағы Каспий мемлекеттік технологиялар және инжиниринг университетінің оқу әдістемелік кеңесінің шешімі бойынша баспаға ұсынылған.

© Ш.Есенов атындағы КМТЖИУ, 2011 ж.

АЛҒЫ СӨЗ

5B900300—«Жерге орналастыру» (мамандық – жерге орналастыру бакалавры) мамандығында оқитын студенттердің бітіруші жұмыстарын дайындауға арналған оқу нұсқаулығы Мемлекеттік жоғарғы кәсіби білім стандартының негізінде және 5B900300—«Жерге орналастыру» мамандығы және «университеттік білімнің көпжүйесіндегі (бакалавр, магистр) бітірушілер жұмыстары деңгейі туралы» дайындайтын диплом жобалаушысы деңгейі талаптарына сай.

Оқу нұсқаулығында бағаланған жұмыстардың дайындауына (бітіруші жұмыстардың) және өңдеу әдістеріне, мазмұнына қойылатын талаптардың қажетті көлемі анықталған.

Жана басылымға жерге орналастыру және кадастр облысында білікті жоғары мамандарды дайындауға қойылатын жаңа талаптарға сәйкес бірқатар анықтаулар мен өзгертулер қатары енгізілген.

I. Жалпы ережелер

Бакалаврдың бағаланған бітіруші жұмысы өз кезегінде жерге орналастыру және кадастр облысындағы теориялық әдістемелік немесе бір өзекті проблемаларын жобалық зерттеу, сондай ақ диплом жобалаушы онда өзінің теориялық білімдерін және практикалық іскерліктерін, дағдылары мен меңгеру деңгейін көрсетіп, болашақта өз күшімен кәсіби жағдайларды шешуге мүмкіндік береді.

Бакалаврдың бағаланған бітіруші жұмысы жерге орналастыру, жер кадастрды, жылжымайтын мүлік объектісі кадастры сферасындағы тәжірибе мен әдістемелік теориясындағы өзекті проблемалардың бірін өңдеуді көрсетеді. Бұл зерттеулер заң шығаратын, ғылыми, оқулық әдебиеттері біліміне, жерге орналастырулық және кадастырлық жұмыстардың тәжірибелік жағдайына негізделуі тиіс. Бітіруші бакалавр жұмысы өз мақсаты, дайындау уақыты және мазмұны бойынша оқу-мамандандырылған болып есептеледі. Ол кафедрада орындалатын тәжірибелік зерттеулермен немесе қолданбалы мақсаттардың шешумен айналысатын ғылыми- зерттеу жұмыстарының бөлігі болып есептелетін нақты теориялық сұрақтарды өңдеумен байланысты болуы тиіс.

Бітіруші жұмыстардың тақырыптары шығарушы кафедрасы анықтайды және факультеттің ғылыми кеңесімен бекітіледі. Ол өзекті, жерге орналастыру тәжірибесіне, ғылыми даму болашағы және қазіргі заман жағдайына сәйкес, жерді қорғау және оны тиімді пайдалануды ұйымдастырудың басты мәселелері, қолайлы экологиялық орта жасауына және табиғи ландшафттар, ресурсты қор жинақтау, өндіріс өнімділігін жоғарлату, өте маңызды мақсаттарды шешуге бағытталған болуы тиіс.

Студенттің бітіруші маманданған жұмысы бакалавр дәрежесін алу үшін диплом жобалаушы-студенттің ертерек орындалған курстық жұмыстарын жалпылауда және оқуды аяқтау кезеңіндегі комиссия алдында қорғауға әзірленеді.

Бітіруші бакалавр маманданған жұмысы өзімен - аяқталған зерттеу немесе өңдеуді көрсетеді, оның мақсаты болып жерге орналастыру және кадастр сұрақтарын нақты шешуде теориялық білімдерді және тәжірибелік дағдыларды бекіту, жүйелеу болып келеді; дербес жұмыс дағдыларын дамыту және зерттеу әдістерін қолдану; өндіріс ұжымы құрамында студенттің жұмысқа дайырлығын табу, сонымен қатар сайланған тақырыпты студенттің дербес өңдеу іскерлігі және лайықты кепілдемелерді қисынға келтіру біліктілігі қаралады.

Бітіруші жұмыс өндірістік материалдар, сәйкес қолданыстағы ережелермен, нұсқаулармен, нормативтармен және кафедра талаптарына сәйкес өңделеді.

Бітіруші жұмысы ғылыми-зерттеу мінездемелі болуы тиіс, сонымен қатар есептік- графикалық бөлімі болуы қажет.

Студенттердің бітіруші жұмыстарын анықталған мерзімде орындалуын ұйымжастыру бойынша жауаптылық жүктеледі: директоратқа, кафедра және жұмыс жетекшісіне, жобалы шешімдердің анықтығы –студенттің өзі.

Бітіруші жұмыстарды орындалуға барлық оқу жоспары талаптары және бағдарламаларын орындаған студенттерге рұқсат етіледі. Студенттерге міндетті кіру рұқсаты шарты студенттің диплом алды өндірістік іс тәжірибеден өту уақытында немесе жұмыс орынынан (сырттай бөлімдегілерге) жинақтаған материалдардың бары.

Жұмыстың орындалуы шығарушы кафедраның ұйымдастыру-әдістемелік жиналысынан басталады. Жиналыста жарияланады:

- орындалу мақсаты және реті, кафедраға беру мезгілдері және бітіруші жұмыстардың қорғалуы;
- бітірушілердің ғылыми жекешілерге ақырғы бекітілуі; кафедра жағынан бақылау түрлері және мезгілдері және студенттердің кафедраның алдында есеп юеруі;
- кафедраға ұсынылатын жұмыс құрамы және мазмұны; шолу лекцияларын өткізу мезгілдері және басқа шаралар;
- шығарушы және кеңес беретін кафедралардың талаптары.

Бакалаврдың бітіруші жұмысын орындауы студентке ғылыми жекешісінің арнайы бланкіде толтырылған тапсырмасын беруден басталады. Бітіруші жұмыстарды орындалуға берілген тапсырмада мыналар көрсетіледі: нақты және қысқаша қисынға келтірілген тақырып, кафедраға жұмыс беру мезгілі, негізгі материалдар, бітіруші жұмыстардағы міндетті мәтіндік бөлімдері, ұсынылатын қорғауға сызбалар мен кестелердің аттары (қосымша 3). Тапсырмаға сәйкес бітіруші жұмыс бағдарламасы құрастырылады. Бекітілген тапсырма негізінде жұмыс бітіруші бағдарламасы құрастырылады. Оның

құрамы: жұмыстың мәтіндік бөлімі мазмұны, графикалық бөлім құрамы және мазмұны, негізгі ұсынылатын әдебиеттер тізімі, календарлық жоспар.

Бітіруші жұмыстар бағдарламасын құрастырғанда осы нұсқаудың IV бөлімінде баяндалған талаптар ескерілуі тиіс.

Шығарушы кафедра ұсынуымен ректор бұйрығымен оқытушылардың, кафедраның ғылыми қызметкерлерінің санынан ғылыми жетекші тағайындалады.

Бакалаврдың бітіруші жұмысның ғылыми жетекшісі:

- бітіруші жұмысқа тапсырма береді;
- студенттің жұмысты орындаудың барлық мерзімінде календарлық жоспарды және бағдарлама өңдеуінде көмек көрсетеді;
- студентке негізгі әдебиетті ұсынады, аналитикалық шолу дайындауына қажет, анықтама материалдары, нормативтар және басқа да тақырыпқа қатысты көздерді ұсынады;
- кестемен алдын ала ескерілген жүйелі кеңестер өткізеді;
- жұмыс орындалуы тексереді (бөлімдік және толықтай);
- маманданған жұмыс комиссия алдында қорғауға студентті даярлайды.

Кафедра меңгерушісі ұсынысымен бітіруші жұмыстың бөлек бөлімдеріне кеңесшілерді шақырады. Арнайы сұрақтардың шешімінде студентке кеңесші көмек көрсетеді және орындалған жұмыстардың бөлімге лайықтыға тексереді және онда өз қолын қояды.

Студент жүйелі түрде, бірақ аптасына бір реттен кем емес, жұмыс жетекшісін календарлық жоспарымен сәйкес бітіруші жұмысының орындалу жүрісі туралы хабарлайды. Директорат пен кафедра бекіткен мерзімде және студенттер бітіруші жұмыстарының орындалу жүрісі туралы кафедраның алдында есеп береді. Нәтижелерді кафедра отырысында талқылайды және, қажет болған жағдайда директоратқа хабарлайды немесе студенттердің жиналысында мәселені көтереді. Ережеге сәйкес мұндай тексерулер (студенттердің есептеу нәтижелері) жұмыс басталғаннан кейін бітіруші жұмыстарды қорғау басталуына бір ай қалғанда өткізеді.

Бітіруші жұмыстарындағы келтірілген барлық мәлімдеулер үшін, нақты материал және басқа мәліметті қолдану реті, нәтижелер негізі және қорғалатын жайттар, өнегелі және заңгерлік жауаптылықты студент- бітіруші жұмыс авторы алады.

II. Тақырып таңдау

Бітіруші жұмысының тақырыбы кафедра өңдеген тізіммен сәйкес таңдалады және кафедра меңгерушісі бекітеді (қосымша 2).

Бакалаврдың бітіруші жұмысы таңдалған тақырып бойынша дербес зерттеумен немесе кафедра ұжымы құрамында орындалады. Бітіруші міндетті ретте жұмысқа авторлық жеке үлесін және ұжымдық жұмыс нәтижелері көрсетіледі:

- жер алаңы учаскелердің және жылжымайтын объектілердің құрылуы, жерге орналастырудың бұрыннан бар түрлерін реттеп және жаңа жерге орналастыру объектілерінің пайда болуын, ауылшаруашылық және ауылшаруашылық емес объектілердің жерге орналастыру аудандарының құру, олардың территориялық жерге орналастыру жобалары негізінде шекараларын орналастыру, жерді қорғау және қолдануды тиімді ұйымдастыру;

- территориялық жерге орналастыру жобаларының негізінде олардың шекараларын орналастыру, жерді қорғау және қолдануды тиімді ұйымдастыру;

- облыстық деңгейде топтама және салалық схемаларын құрастыру, ауданның даму жоспарлауларында территориялық схемаларын, қалалық және ауылдық елді мекендердің бас жоспарларын;

- әкімшілік ауданның шаруашылықаралық (территориялық) жерге орналастырушылығы, ауылшаруашылық ұйымдардың жерге орналастырушының жаңасының пайда болуы және реттелуі, сонымен қатар ауылшаруашылық емес мақсаттар және басқалар үшін жер беру;

- ауылшаруашылық ұйымдарының барлық түрлерінің ішкішаруашылық жерге орналастырушылығы, шаруашылық (фермерлік) шаруашылықтар;

- пайдалануды жақсарту және жерді қорғау шараларының жұмыстық жобаларын құру.

Тақырып жұмыс құрамының барлық бөлімдерін қамти алады (схемалар), өзара байланысқан бірнеше бөлімдерді немесе жұмыстың жеке құрама бөлімінің бөлшектік толық өңделгені қосылады.

Студенттерге қажетті материал барысымен (қосымша 1, 2) және ұсынылатын тізіммен сәйкестікте кафедра және жетекші келісумен бітіруші жұмыстың тақырыбын таңдау құқығы беріледі. Диплом алды іс тәжірибелерді өту кезеңінде тақырып тәжірибе орынмен және объектісімен, материалдардың барысымен және студенттің орындалған жұмысымен байланысты нақтыланады. Тақырыппен сәйкес студентке тәжірибеде объекті зерттеуге тапсырма беріледі және бітіруші жұмысын өңдеуге арналған материалдар жиналады. Студент өз тақырыбына ұсыныс жасай алады, егерде оны өңдеу мақсаты лайықты негізделген болса, және жанында жобалау объектісін жақсы білетін, қажетті материалдары болса.

Бітіруші жұмыстың ақырғы тақырыбы орындалуға тапсырмада нақтыланады. Студентінің бітіруші жұмысының нақты тақырыбы кафедра ұсынуымен университетпен бұйрығымен бекітіледі.

Өңдеуге арналған негізбен тақырыптың кез келгені бітіруші жұмыстары нақты өндірістік материалдар, диплом алды іс тәжірибесінде немесе жұмыс орынынан жиналғандар болып келеді. Бітіруші жұмыс объектісін зерттеп, студент іс тәжірибелілерден өту уақытында міндетті және тақырыппен сәйкес жетекші тапсырмасын жинап, бітіруші жұмыстар үшін барлық қажетті материалдар және ғылыми - зерттеу жұмыстарын орындау қажет. Студент жерге орналастырулық жобалау бойынша өндіріс тәжірибелілер бағдарламасында

келтірілген, таңдалған тақырыпқа сәйкес тізім және материалдардың мазмұнын жинауға тиісті. Материалдар жеткілікті толықтықта және сапалы болуы тиісті.

Кез келген тақырып бойынша бітіруші жұмыстың қажетті негізгі материалдары:

- 1) жоспарлы- картографиялық материал (қажетті қағаз саны данасында немесе электрондық сақтаушы түрінде) масштаб жұмысына арналған ыңғайлы жерге орналастырушылық объектісі ауданы есепке ала, бір жылдық жерге орналастыру объектісі аумағын ұйымдастыру жоспарын қоса; топырақтық, геоботаникалық және басқа да жерлердің жай күйін көрсететін карталар;
- 2) даярлық жұмыстардың материалдары;
- 3) объектінің табиғи және экономикалық шарттарында мәліметтері туралы;
- 4) жер - кадастырлық шамалар;
- 5) жерлерді қайта тіркеу материалдары;
- 6) жерге орналастыру объектісінің даму болашақтары;
- 7) ертерек құрастырылған жерге орналастыру жұмыс (схеманың) материалдары және басқалар.

III. Бітіруші жұмысына тапсырма

Студентке бітіруші жұмыс тапсырмасын жұмыстың ғылыми жетекшісі береді, ол мамандық бойынша мемлекеттік емтиханнан кейін бірінші апта ішінде кафедраға тапсырылады, меңгеруші бекітуі тиіс. Тапсырмада ескертулер болған жағдайда өзгертулер енгізеді. Бекітілген тапсырманың бір данасы бітірушіге қайтып келеді. Бұдан былай бітіруші жұмыстың түсіндірме қағазының алғы сөзінен кейін орналасады және Мемлекеттік аттестациялық комиссияға (МАК) таныстырылады.

Тапсырма арнайы стандартты түрмен екі данада құрастырылады (қосымша 3). Оған студент тегі, аты және әкесінің аты, бітіруші жұмыс тақырыбы, аяқталған жұмысты кафедраға беру мезгілі, жұмысқа арналған негізгі шамалар, түсіндірме қағаз және графикалық бөлімнің құрамы көрсетіледі.

Бітіруші жұмыс тақырыбы айқын, дәл, жеткілікті және барынша ықшамдалып түрленеді. Онда бітіруші жұмыстың ерекшеліктері нұсқаулары болуы және жалпы қабылданған жерге орналастыру терминологиясы сақталуы тиіс. Объекті атына жұмыс істейтін нұсқаулармен сәйкестік қажетті өзгертулерді енгізіле алады. Кафедраға аяқталған бітіруші жұмыстарын беру мезгілі директор және кафедра талаптарына сай болуы тиісті. Есептік – түсіндірме қағазында записка ұстауында тапсырма (тапсырманың 5 пункті), барлық міндетті бөлімдер түсіндірме қағаздың дәл түрленген (тараулар), өңдеуге жататындар. Түсіндірменің құрамы және құрылымы тақырып мазмұнын және тақырыпқа сәйкес шешімдер негіздеуін қамтамасыздандыруы тиіс.

Графикалық материал тізімінде (тапсырманың 6 пункті) міндетті қорғауға қойылатын сызбалар және кестелер көрсетіледі, Олардың саны

кафедра талаптарымен сәйкес анықталады. Олардың әрбірінің нақты және толық аты, сонымен қатар қорғауға қойылатын кестелердің аттары көрсетіледі. Бітіруші жұмыстың тақырыбына лайықты ең басты жоспар атауы болуы тиіс.

1,5 пункттерде және 6 тапсырмада баяндалған жайлар, бітіруші жұмыстар бағдарламаларын өңдеуде негізгісі болып келеді.

Тапсырмада бітіруші жұмыстардың нақты сұрақтарының кеңесшілері, тапсырма алу және беру күндері айқын көрсетіледі. Ғылыми жетекші және студент өз тектері және инициалдарын анық жазып, қол қояды

Бітіруші жұмысқа тапсырма және толтыру түр үлгісі 3 қосымшада берілген.

IV. Бітіруші жұмыс бағдарламасы

Жұмыс бітіруші бағдарламасы бекітілген тапсырма негізінде студентпен өңделеді. Онда жұмыс объектісі ерекшеліктері есепке ала отырып, тапсырмаға қосылған сұрақтар талқыланады. Бітіруші жұмыс бағдарламасы төрт негізгі бөлімнен тұрады:

- 1) Түсіндірме қағазы мазмұны;
- 2) Графикалық бөлім құрамы және мазмұны;
- 3) Тақырып бойынша ғылыми жетекші ұсынатын негізгі әдебиеттер көздері тізімі;
- 4) Бітіруші жұмыстың календарлық жоспарын орындау.

Бітіруші жұмыс бағдарламасы түсіндірме қағаз форматына сәйкес өлшемдегі парақтарда безендіріледі. Бағдарламаның жалпы көлемі 10-12 бетті құрайды.

1- бөлімде «Түсіндірме қағаздың мазмұны (жоспары)» бітіруші жұмыстың негізделуі және толық баяндалуы көрсетіледі. Түсіндірме қағаздың бөлімдерге бөлінуі және олардың атаулары бітіруші жұмыстың орындалуға тапсырмадағы аттар талапқа сай болуы тиіс. Мысалы, жалпы алғанда жалпы түрде жұмысқа түсіндірме қағаздың мазмұны төмендегідей болуы мүмкін:

- кіріспе: жалпы мақсаттар, тақырып өзектілігі және таңдалған зерттеу бағыты мағынасы, жұмыс алдына қойылған мақсат, негізгі берілген материалдар, бітіруші жұмыстың құрамы және мазмұны;
- бітіруші жұмыстың тақырыбының негізгі сұрақтары бойынша әдебиеттік шолу мазмұны көрсетілген бөлім. Бөлім атаулары оның мазмұнына сай болуы тиіс. «Әдебиетке шолу» сөздері тақырыпша сияқты жақшаларда беріледі;
- жерге орналастыру объектісіне мінездеме берілген бөлім, территорияны ұйымдастыру аймағы, жерлерді қолдану, өндіріс даму болашақтары және жағдайлары;
- баяндаулардан құрылған өңделген тараулар, сонымен қатар экономикалық, құқықтық, техникалық және басқа негіздеу жұмыстары, есептік бөлімдер, қажетті экономика техникалық әдістерді қолдану, экономика-математикалық моделдер және БЭЕМ, табиғатты қорғау сұрақтарды және жұмысты орындап жүзеге асыру. Ондай бөлімдер ішеуден алтауға дейін болуы мүмкін;
- өмір қауіпсіздігі бойынша бөлім;

- қорытынды. Онда орындалған жұмыстың қортындысы, өңделген шешімдердің маңыздылығы формаланады, олардың практикалық мағынасы, өндіріске кепілдемелер беріліп, жасалады. Жұмыстың техника - экономикалық көрсеткіштерінің кестесі міндетті түрде көрсетіледі (жерге орналастыруға дейінгі және жұмыстың көрсеткіштері салыстырылады).

- қолданыстағы стандартпен сәйкес қолданылған әдебиеттер тізімі құрастырылады;

- қосымшалар. Оларға кестелер және қосалқы мақсаттағы материалдары кіреді.

Бітіруші жұмыстардың кафедра тақырыптарына сәйкес түсіндірме қағаздарының бағдарламалардың кейбір үлгілері, параграфтардың аттарына дейін нақтыланғандар 4-ші қосымшада келтірілген. Осы бағдарламалар бағдарлық болып келеді. Параграфтарды толық нақтылауға және көбірек жазуға болады.

Түсіндірме қағаздарының мәтініне лайықты сәйкес бөлімдер және параграфтар, қажетті көркемдеулерді (суреттер, кестелер, сұлбалар және т.б.) сурет деп аталатындар қосылады.

2- ші бөлімде «Бітіруші жұмыстың графикалық бөлімінің құрамы және мазмұны» бітіруші жұмысты орындалуға тапсырмамен сәйкестікте әрбір сызба толық және дәл атауымен, ол орналасқан объекті және облыстар атауы қоса көрсетіледі. Сызбалар саны тапсырмада көрсетілген сызбалардан кем емес болуы тиісті.

Қорғауға жіберілетін міндетті сызбаларға мыналар жатады:

Қорғалатын (ең басты) түр. Ол ең толық, барлық жерге орналастырулық жоспарларды дайындау ережелерін қатал сақтауымен орындалады. Оның атауы бітіруші жұмыстың тақырыбына сай болуы тиіс. Түрлерді өңдеуі кезінде екіншіні түр сызбасы (қосымша) безендіріледі.

Жерге орналастыру жылына ішкішаруашылық немесе шаруашылықаралық (территориялық) аумақ территорияларын ұйымдастыру жоспары (басқа тақырыптар бойынша — аумақ территориясын ұйымдастыруды көрсететін ұқсас сызба). Онда жағдайлардан басқа қолданыстағы территорияны ұйымдастырудың барлық элементтері, мал шаруашылық фермалары орналасқан егістердің, учаскелердің алаңдарын орналастыруды қоса (егер олар болса), жерге орналастырулық зерттеулер уақытында анықталған өндірістік бөлімшелердің шекаралары, олардың орталықтары және басқа элементтер шектері (өңделген ұсыныстардан басқа). Бұл сызбада қызыл түс қолдануға нұсқау беріледі.

Топырақтық, геоботаникалық, негіздік — эрозиялық немесе ұқсас мінездемедегі басқа карталар. Онда жерлердің экономикалық бағалаулар шамалары көрсетілуі тиіс.

Бітіруші жұмыстың тақырыбына байланысты басқа да сызбалардың болуы мүмкін. Негізгі сызбалардан басқа, қосымша жоспарлар, схемалар, графиктар, диаграммалар, кестелер, өңделген бөлек жақтары сипаттайтын шешім қабылдана алады.

Бағдарламада көрсетіледі: сызбада бейнелеуде аумақ территориясын ұйымдастыру элементтері; шартты белгілеулер; кестелердің тізімі; жел өтісі; сызбаларды дайындау ерекшеліктері (масштаб, бояу және т.б.).

Демонстрация жасайлатын кестелердің атауы және мазмұны келтіріледі. Міндетті кеселер болып: 1) жұмыстың техника - экономикалық көрсеткіштері (жерге орналастыру жұмысына және жылына); 2) жұмыс түрлерін талдау және салыстыру. Оларға басқа есетік кестелер, формулалар, экономика - математикалық үлгілерді және т.б. қосуға болады. Графикалық бөлімдердің құрам үлгілері 3,4 қосымшаларда келтірілген.

Бұл бөлімде жұмысты қорғауға қажетті мультимедиялық құралдарды қолдану мүмкіншілігін ескеріп, жұмыстың графикалық бөлімін безендіруде толық анықтылық болуы үшін сызбалардың мазмұны мен оларды безендіруде жетекшінің нұсқаулары мен талаптары келтіріледі.

3- бөлімде «Тақырып бойынша ұсынылатын негізгі әдебиеттер тізімінде» аналитикалық шолу жазу және меңгеру үшін студентке жұмыстың ғылыми жетекшісі ұсынатын негізгі ғылыми, әдістемелік және, басқа да тізім әдебиеттер тізімі келтіріледі. Бұдан былай библиографиялық тізімді бітіруші жұмысты орындауда қолданылатын әдебиет көздерімен толықтырады және жалпы әдебиет тізіміне қосады.

4 –ші бөлімде «Бітіруші жұмыстың орындалу күнтізбелік жоспары» оқу жоспармен сәйкес мезгілдері көрсетіледі:

- 1) Бітіруші жұмыстың басталуы және аяқталуы;
- 2) Бітіруші жұмыстың жеке бөлімдерінің, параграфтарының және сызбаларының аяқталуы;
- 3) Студенттің есептеу нәтижелерінің кафедра алдында істелген жұмысы туралы есебі (тексерулер);
- 4) Бітіруші жұмыстың кафедраға берілуі;
- 5) Бітіруші жұмысты қорғау.

Тақырыпқа және объекті мінездемесіне сәйкес жұмыстардың түрлері көрсетіледі. Бітіруші жұмыстың күнтізбелік жоспарының орындалу үлгісі 5 ші қосымшада келтірілген.

Ғылыми жетекші нұсқауымен бағдарламаға тағы бір бөлім «Ғылыми зерттеу өткізуіне тапсырма» (6 қосымша) қосылады.

Бітіруші жұмысты орындау соңында, қорғау алдында бітіруші жұмысы бағдарламасы кафедраға тапсырылады.

V. Бітіруші жұмыстың түсіндірме қағазы дайындау және мазмұны.

Түсіндірме қағазда бітіруші жұмыс тапсырмасымен және бағдарламамен сәйкес негізделуі және мазмұны қысқаша, нақты және жеткілікті баяндалады.

Мәтін баяндауында келесі негізгі талаптар сақталған болу тиіс:

- баяндау жүйелілігі анық және қисынды болу;
- дәлелдеме сендірілімі;

- біртекті емес талқылау мүмкіншілігін болдырмайтын ықшамдық және қалыптастырулар дәлдігі;
- жұмыс нәтижелерін баяндау нақтылығы;
- Қазақстан Республикасының ұлттық стандарттарында немесе мелекет аралық стандарттарда анықталған тек танымал терминологияны қолдану.

Мәтінде қабылданған жерге орналастырулық (және басқа да) терминологияны пайдалану қажет, әр түрлі ұғымдар үшін бірдей терминдерді және белгілеулерді қолдануға рұқсат етілмейді. Ереже бойынша барлық сөздер, толық жазылған болу тиіс. Тек танымал қысқартуларға рұқсат етіле алады. Өз бетімен қысқартуға рұқсат етілмейді (мысалы, ШАЖО). МЕСТ 2.105-95 сәйкес мәтінде болмайды:

- бір ұғым үшін әртүрлі мағынасы жағынан ұқсас (синонимдар) ғылыми - техникалық терминдер қолдану, сонымен қатар орыс тілінде терминдердің және әр мағынадағы сөздер жеткілікті бола тура шетел сөздерін қолдануға;
- МЕСТ 7.12-93 анықталған сөздерден басқа қысқартулары және сөз тіркестерін қолдану. Ұйымдар және басқа да қажетті жағдайларда аббревиатуралар қолдануға болады. Бірінші еске түсіруде толық сөз тіркесін, ал қасында жақшаларда аббревиатураны көрсетеді. Келесіде аббревиатураны ғана көрсетеді;
- өз бетімен сөз жасаулар қолдану;
- физикалық мөлшерлердің белгілеулерін қысқарту, егер олар цифрсыз қолданылса, тақырыпшаларда формулаларға және суреттерге кіретін физикалық мөлшерлердің шығарулары және кестелерде, әріптік шифрді ашуларында белгілеулерде.

Бітіруші маманданған бакалавр жұмысы мәтін түрінде қосымшалармен, графиктармен, кестелермен, сызбалармен, карталармен, схемалармен безендіріледі.

Бітіруші бакалавр жұмысының мәтіндік бөлімі 50- 60 машинкаға басылған бет көлемінде (түсіндірме қағазы) орындалады. Оның құрамы келесідей:

- 1) Титульді беті;
- 2) Мазмұны;
- 3) Бітіруші жұмысты орындалуға тапсырма;
- 4) Аңдатпа;
- 5) Теориялық сұрақтар және әдебиеттік шолу;
- 6) Зерттеу және жобалау объектісі мінездемесі;
- 7) Шешілетін мақсат баяндауы және негіздеуі;
- 8) Қорытынды;
- 9) Қолданған әдебиеттер тізімі .

Бітіруші жұмысы кіріспе және қорытындыдан басқа 3-4 бөлімнен тұрады.

Бітіруші жұмыстың мәтіндік бөлімі суреттермен иллюстрируется (ұсақ масштабты сызбалардан) безендіріледі.

Бітіруші жұмыстардың мәтіндіктің бөлімдерінде V, VI, VIII тарауларды, жекелеп VII бөлімдерде келтірілген ортақ сұраныстар мен талаптарды ескеру және орындау, сондай ақ осы нұсқаулықтағы 8 және 9 қосымшаларын қолдану қажет.

Мәтін өзгешеліксіз түрде баяндалады. Мысалы, «өңделген», «орналасқан болатын». Мәтінге «мен орналастырдым», «біз өндедік» және т. б. сөздерен қоспайды.

1- Кесте Мәтіннің негізгі параметрлері

Параметр атауы	Тесті баяндау түрі	
	Қолмен жазғанда	Microsoft Word мәтіндік редакторда
Әріптер, сандар және басқа да белгілер биіктігі (шрифт)	2,5 мм, кем емес	14бм (12 бм) ¹
Бөлімдер басындағы әріптер биіктігі	3,0 мм кем емес	16 бм (14 бм)
Қызыл сызық (абзац)	15,0-17,0 мм (6 танбадан)	1,25 ² см
Негізгі мәтіннің жолы арақашықтығы (жоларалық интервал)	8,0 мм	18 бм (жартылық)
Тақырыбшалар және мәтінмен аралық қашықтық	15,0 мм	3 высоты шрифта (пропустить строку)
Негізгі мәтінмен және кесте аралық ара қашықтық (және кестеден кейін)	15 0 мм	Шрифт 3 биіктігі (жолды өткізу)
Негізгі мәтінмен және сурет аралық ара қашықтық (және суреттен кейін)	15,0 мм	Шрифт 3 биіктігі (жолды өткізу)
Негізгі мәтінмен және формула, теңдеумен аралық ара қашықтық, (формуладан және теңдеуден кейін)	15,0 мм	Шрифт 3 биіктігі (жолды өткізу)

Ескерту:

1. Әріп биікті (кегель) измеряется пунктілерде (TC). ағылшын - америкалық жүйемен, қолданылатынның компьютерлік терімде ,1 пункті 1|72 дюйм немесе 0,352 мм . бірдей
2. әріп қолдануы жанында - қызыл жол (азатжол)-1,1 мм .

Жұмыс мәтін беттері МЕСТ 9327-60 бойынша А4 форматқа сай болу тиіс. Мәтін ақ қағаз парағының бір жағында талапқа сай, келесі мөлшерлерді сақтап жазылады: оң жақ 10 мм; жоғарғы, сол жақ және төменгі –20 мм. Ең маңыздысы түсіндірме қағазын дайындауда лайықты компьютерлік мүмкіншіліктерді, акценттеуге назар аударып, қолдану айқындарды терминдерде, формулаларда, әр түрлі әріптік гарнитурлар қолданулар пайдалу қажет. Мәтінде астын сызуға рұқсат етілмейді.

Түсіндірме қағаздың мәтіні қара, көк, күлгін түсті пастамен жазылады (сиялармен, барлық жұмысқа бір түс) айқын және анық қол таңбамен орфография ережелерінің сақтауымен және пунктуацияның немесе арнайы компьютерде орындалған (ПК) Microsoft Word мәтіндік редакторында Times New Roman әрібімен, шығарып басушы құрылғыларды қолдануымен (принтердің) дайындалады. Әріптердің цифрлардың және басқа белгілердің биіктігі – кемірек

2,5 мм емес (14 пт кегельді кем емес). Беттің негізгі параметрлері жұмыс орындауда Microsoft Word мәтіндік редакторында кестеде келтірілген

Ең басты бөлім мәтіні бөлімшелерге (жұмыстың аяқталған аяқталған бөлімдері) параграфтар, пункттер, тақырыпшаларға бөледі.

Тараулар және параграфтар тақырыпшалары болу тиіс. Пунктілер, тақырыпшалар, ереже бойынша, тақырыпшалары болмайды.

Әрбір тарауды жаңа парақтан бастайды. Тараудың тақырыпшаларын бас әріппен орындайды, қайырмалық бос жерден соңыда нүктесіз, астын сызбайды. Тақырып жалғасын қайырмалық бос жерден жазады. 1 - ші кестеге сәйкес негізгі жазу әріптерінің биіктігінен бір қадамға биік әріп биіктігімен жазады. Параграфтар, пункттілер, пункт асты жазулары жұмыс негізгі мәтіні әріптерінің көбірек биік бастардың тақырыбыларында әріптердің биіктігі бір аттамда болу тиіс.

Жалпы беттердің нөмерлеуі барлық мәтін үшін болуы тиіс, титульді парақтан бастап және барлық кестені (бөлек беттердегі), көрнекті суреттер, қолданған әдебиеттер тізімі, қосымшаларды қоса алғанда. Бет нөмірі араб цифрларымен оң жақ жоғарғыда бұрышқа (титульді парақтан басқа) жазылады.

1. Титульді парақ 7-ші қосымшаға сәйкес безендіріледі.

2. Титульды парақтан кейін мазмұны орналасады.

3. Мазмұн жұмыстың құрылыстық элементі міндетті болып келеді және бөлім ретінде қабылданады.

Мазмұны барлық тараулардың, параграфтардың, пункттердің және пункттер астының (егер олардың атылары болса) және қосымшалардың атыларының беттердің нөмірлерінің нұсқауымен, лайықты, параграф, қосымшалар орналасқан бастаулары атыларын қосуға тиісті. Егер бірнеше жолдың аты лайықты болса, онда бет нөмірі соңғы жолда қойылады.

«Мазмұны» сөзін тақырып түрінде бас әріппен жазады (мәтінге симметриялы).

Тараулардың атаулары мәтіннің жолдық әріптерімен, бас әріппен қайырмалық бос жерсіз жазылады.

Параграфтардың атылары, пункттер және пункттер астылар (егер олардың атаулары болса) қайырмалық бос жерден бас әріппен (мәтіннің қалған әріптері жолдық) жазылады.

Мәтін мазмұнын кіріспеден бастайды. Бет нөмірлерін алдында көп нүктеден кейін қоюға рұқсат етілмейді.

Мазмұнда түсіндірме қағаз мәтініндегі барлық тақырыпшалар болуы тиіс. Мазмұнда түсіндірме қағаздағы барлық нөмірлер, бөлімдердің және параграфтардың аттары көрсетіледі және олардың басталатын беттерінің нөмірлері көрсетіледі.

4. Андатпа көлемі 200 баспа белгілері шамасынан асырпауы тиіс. Андатпа мәтінінде орындалған зерттеулерлер объектісын көрсететін жұмыстың қысқаша мінездемесі, жұмыс мақсаты, зерттеу әдісі, алынған нәтижелер және олардың жаңалығы, зерттеулердің нәтижелердің қолдану облысы, негізгі техника - экономикалық көрсеткіштер баяндалады.

Андатпа мәтіні хабарлы абзац жолымен аяқталады:

Бітіруші жұмыстың түсіндірме қағазы ... беттерде баяндалған, ... суреттерді, ... кестелерді қолданған қайнарлардың тізімін ... атауларын, ... қосымшалармен көрсетіледі.

5. Тақырыпқа сәйкес бітіруші жұмыстың мазмұны және объектісі, кіріспеде қысқаша баяндалған болуға тиіс, мысалы келесі негізгі сұрақтар:

а) құқықтық және нормативті - техникалық актілерден, лайықты заңдардан және Үкімет қаулыларынан ағымдайтын жерге орналастыру мақсаттары;

б) жұмыс мақсаттары және міндеттері;

в) жұмысты өңдеуге арналған ғылыми әдістер;

г) бітіруші жұмыста өңделетін сұрақтар;

д) өңделген бөлімдердің қысқаша мазмұны;

Е) қолданылған материалдар.

Бітіруші жұмыстың кіріспесінің мазмұны оқырманды мақсатты қызықтыруы тиіс. Кіріспе көлемі - үш бетке дейін болуы қажет.

6. Тараулар бас рим, әрбір бас шектерінде параграфтар - араб цифрлармен номерленеді.

Түсіндірме қағаз құрамында, объектіні және болашақта оның дамуын сипаттайтын тараудан басқа, үш тараудан кем емес, оларда өңделген шешім дәлелденеді және баяндалады. Әдебиет шолу бөлек тарауда беріледі. Бұл тараудың аты келесідей құрастырылуы тиіс, мысалы, келесідей: «елсіз аймақ шарттарында шаруа (фермерліктердің) территориялық жер пайдалануын ұйымдастырудың ғылыми - әдістемелік негіздері (әдебиетке шолу)».

Жұмыс дәлелдененіп және негізделетін тараулар және параграфтарда, әдеби қайнарлардан қайта жазылған жалпы жайларды жазуғы рұқсат етілмейді. Ол үшін арнайы тарау қаралады.

Мәтінде сызбаларға, кестелер және кестеде келтірілген есептеулер, шығаруларға сілтемелер болуы тиіс. Үлкен кестелерді бөлек беттерде орналасуға болмайды. Ондай кесте келесі бетке орналастырылғанда мәтінде ескеру істелген жөн.

Кестелер келесі ережелермен безендіріледі. Жоғарғы оң жақ бұрышқа жазылады: «Кесте 1» (нөмерлеу мәтін барлығына бірдей).

Бір жол төменде кесте аты жазылады, оның лайықты мазмұны көрсетіледі. Кесте өзі төмен орналасады. Егер ол келесі бетке тасымалданса, онда кестенің үстінде оның аты орнына жазады: «1 кесте жалғасы (аяғы)». Егер кесте парақты бойлай орналасса, онда оның аты парақ тігілетін жерде жазылуы тиіс.

7. Мәтіндегі барлық көркемдеулер (схемалар, сызбалар, фотосуреттер және басқалар) «суреттер» деп аталады. Олар ереже бойынша А4 парағының өлшемінен аспайтын және жүйелі нөмерленуі тиіс. Әрбір сурет лайықты сызылған және тушыпен дайындалған болуы тиіс, немесе сәйкес компьютерлік бағдарлама қолдануымен дайындалады, оның мазмұнына лайықты қысқаша атауы және шартты белгілеуі болуы тиіс. Мәтінде суреттердің орналастыруы кестелердің орналастыруына ұқсас келеді.

8. Қорытынды келесі үлгідегі мазмұнда болуы тиіс:

- әлеуметтік шарттар және табиғатты қорғау, жер пайдалану, өндірісті ұйымдастыру ұсыныстарының мән және ықпалы;
- өңделген ұсыныстардың мақсатқа лайықтылығы, тәжірибелік мағынасы және нәтижелілігі;
- кесте « Жұмыстың техника - экономикалық көрсеткіштері».

9. Қолданған қайнарлардың тізімі «қолданған қайнарлардың тізімін құрастыру» бөлім нұсқауларымен сәйкес құрастырылады. Онда 20дан 50ге дейінгі атаулықтар қолданылған болуы тиіс. Мысал ретінде қолданылған қайнарлардың тізімі 11-ші қосымшада ұсынылатын.

10. Қосымшаларда мәнінге енгізуге тым үлкен және т.б. есеп айыратын кестелер және басқалар келтіріледі. Қосымшалар берілген құжаттың жалғасы ретінде келесі парақтарда беріледі.

Қосымшаларда мыналар болады:

- аралық математикалық дәлелдемелер, формулалар және есептеулер;
- қосалқы цифрлік шамалар кестесі;
- қосалқы мінездемелік көркемдеулер;
- ЭЕМ бағдарламалары (бағдарламалық құжаттарға талаптар МЕСТ 19.105-78, МЕСТ 19.701-90 және басқаларда баяндалған).

Қосымша тақырыбы болуы тиіс, мәтін бас әріппен бөлек жолда симметриялы салыстырмалы жазылады.

Егер жұмыста бір қосымша болса, ол қосымшаға сілтемеде номерленбейді. Сілтемеде «А қосымшасында» деп жазылады. Суреттер, кестелердің нөмерленуі әрбір бөлек қосымшада, нөмірдің алдында мына қосымша белгілеуі қойылады. Мысалы, «Сурет А .3».

11. Аяқталған, яғни түзелген, қайтадан жазылған немесе қайта басылған, қазіргі нұсқаулардың талаптарымен толық дайындалған сәйкестікте орындалған түсіндірме қағазы қатты түптеумен шырмалады. Онда мәтін соңында студент қолы қояды (қорытындыдан кейін) және күн жады қойылады. Осыдан кейін бітіруші жұмыстың ғылыми жетекшісі оны қарап шығады және қол қояды. Түсіндірме қағазды графикалықпен бөліммен бірге, пікірімен және рецензиямен студентті қорғауға кіруге рұқсаты алу мақсатында кафедра меңгерушісіне ұсынады. Ол туралы бітіруші жұмыстың түсіндірме қағазының беттік парағына лайықты жазу істеледі. Егер кафедра меңгеруші студентті бітіруші жұмысты есептеуге қорғауға рұқсат етпеді қаласа, онда ол сұрақ кафедра мәжілісінде ғылыми жетекші қатысуымен қаралады. Кафедра мәжілісі хаттамасы директорат арқылы университет ректорына бекітуге ұсынылады.

VI. Әдебиетке аналитикалық шолуды құру

Бітіруші жұмыстың міндетті құрамдық бөлігі болып келетін қажетті әдебиеттер көздерін іздеуге және әдебиеттік шолуды айтады. Шолудың негізгі мақсаты - бітіруші жұмыстың тақырыптық сұрақтарымен анықталған арнайы әдебиеттерді жүйелік топтастыру. Шолу ереже бойынша бітіруші

жұмыстың бір екі тарауына қатысты тереңдетіп өңдеу және ғылыми - әдістемелік жұмыстарды жүргізуге бағытталады.

Бітіруші жұмыстың түсіндірме қағазының соңында орналасатын қолданылған әдебиеттердің жалпы тізімінің құрамындағы шолу мазмұнына енетін әдебиеттер көздерінің тізімі.

Әдебиеттер тізімінде кезектілік сақталуы тиіс, онда әр бір сұрақ бойынша мәлімет мазмұны көрсетіледі. Олар автордың қысқаша жеке мәліметі түрінде немесе цитата түрінде де болуы ықтимал. Барлық жағдайда да бітірушінің түсіндірмесі және мәліметі қоса жүруі тиіс. Ерекше назар аударатын жағдай, әр түрлі бағдарлама көздеріндегі анализге кері мағлұматтар немесе ұсыныстар, бастысы бітіруші жұмыс авторы жобадағы сұрақтарды қолдануға өз жеке көзқарасын көрсете білуі қажет.

Шолудың ақырғы бөлігінде бітіруші жұмысын өңдеуде автордың қолданған жерге орналастыру шараларын негіздеу әдістері мен дағдылары қысқаша түрде баяндалады. Егер жұмыста ерекше экономикалық математикалық әдістер, моделдеу және ҚЭЕМ қолданылған болса, онда оған бөлек арнайы параграф бөлу қажет.

Шолу мазмұны бітіруші жұмыс бағдарламасының бірінші бөлімінде көрсетіледі, ал әдебиет көздері бағдарламаның үшінші бөлімінде келтіріледі. Студент ұсынылған қайнар көздері тізімін меңгереді және онымен қоса шолу тақырыбы бойынша басқа да әдебиет көздерін өз бетімен іздеу жүргізеді. Олардың санына, әдістемелік нұсқалар мен ұсыныстар, ғылыми есептемелер, рефераттар, кітаптар, кітапшаларды, мақалаларды жатқызады. Жалпы алынған және меңгерілген әдебиеттер көздерін, тақырып сұрақтарының жаңа көзқарастары мен әдістерін жеткілікті меңгеру қаралады.

Мәліметтерді таңдау және анализдеуде басты назар, ереже бойынша жұмыстың жалпы бағдарламасы, жұмыс объектісі орналасқан аумағымен байланысты екенінде. Егер бір автордың басылымдарын пайдаланғанда соңғы жұмыстарына назар аударады. Кітаптар, кітапшалар және мақалаларды қолданғанда ең қысқа рефераттар мек доклад, тезистерге көңіл аудару қажет.

әдебиетке шолу бітіруші жұмыстың түсіндірме қағазының жеке өзіндік бөлімі ретінде безендіріледі. Егер әдебиеттік шолу бәрнеше сұрақтарға бағытталса, онда әр бір жеке сәйкес атаумен параграф ретінде қабылданады.

Әдебиеттік шолу 8-10 әдебиет көзіннен кем емес мәліметтен болуы қажет. Шолудың жалпы көлемі 10 – 12 қол жазбалы беттен аспауы тиіс. Шолу мәтіндік дайындау барысында әдебиет көздеріне нұсқау беріледі, әдебиеттер тізімінің жалпы көздеріне, беті көрсетіледі, мысалы (31-32бет, 46).

VII. Жұмысты өңдеу және негіздеу бойынша негізгі әдістемелік ережелер.

Бітіруші жұмысты өңдеу үшін таңдалған тақырып бойынша жерге орналастырулық, экономикалық және басқа да арнайы әдебиеттерді меңгеру қажет. Ол үшін оқулықтар, оқу құралдары, жарияланған дәрістер кешені, әдістемелік нұсқаулар және нұсқалар, КМТЖИУ және басқа да жоғаоғы оқу орындарындағы ғылыми әдістемелік еңбектердегі мақалалар, кітаптар және

жерге орналастырулы, жер кадастры, жер құқығы, экология және табиғатты қорғау мелорациясы, кітапшалар, рефераттық журналдар немесе басқалар қолданылуы қажет.

Барлық қолданылған әдебиеттер тізімі түсіндірме қағазының соңында орналастырылады.

Жерге орналастырулық жобалау мақсаты үшін қолданыстағы геоинформациялық жер учаскелерін меңгеру әдістерін қоса бітіруші жұмыстарды орындау процесі, өндірістегі сәйкес жұмыстарды мейлінше жақындатып жобалайды. Сондықтан өңдеу және негіздеуде жерге орналастыру жұмыстары тәжірибеге енгізілген барлық жаңалықтарды қолдану қажет. Жерге орналастыру жобалық шешімдерін өңдеуде қажет нормативтерді қолдануды қарастырады, оларды таңдауға ғылыми жекші көмектеседі. Жеке шаруашылық, аудан және аймақтардың экономикалық және табиғаттық ерекшелігін ескеріп, өндіріс пен территорияны ұйымдастырудың сәйкес алғы формасы, нормативтік берілісі, дамуы мейлінше қазіргі кезеңге сай қабылдануы қажет. Жобалық шешім қолданыстағы жерге орналастырулық экологиялық жағдайын жақсартуға бағытталып, ресурсты сақтау, территорияның өзіндік табиғи ресурсын өндіру.

Бітіруші жұмысы берілген тақырып бойынша іздену элементтерінен құралады. Сондықтан әр бір студент ғылыми жетекшісінен бөлек өңдеу және ізденіс жүргізу үшін жеке тапсырмалар алады. Ол бітіруші жұмыстың бір екі бөлімін қамтиды, немесе тақырыптың жеке сұрақтары ретінде қаралады. Ғылыми ізденіс нәтижелері түсіндірме қағаздың негізгі бөлімінде жеке тарауларда, қорытындыда мүмкіндігінше сызбаларда көрсетіледі. Бітіруші жұмысы нақты өндіріс объектісінде тәжірибелік диплом алды ісінен өту барысында жинағы, оның дамуы, болашағы, орындауға тапсырма, нақты материал ретінде өңделеді.

Дипломдық іс тәжірибеден өту кезеңінде, жинақталған материалдарды мұқият жүйелеп, анализ жасап, меңгеру қажет. Ол үшін берілген мәндерді белгілі бір реттілікте жүргізу қажет, яғни өңдеп, арнайы аналитикалық кесте құрып, есептеулер жүргізіп және көрсеткіштерді салыстырып, баяндау көрсеткіштерін нақтылап бітіруші жұмысын тапсыруға дайындайды.

Анализ жасауда қолданылатын негізі көздер:

- жерге орналастыру объектісінің жоспарлық түсірмесі; жер пайдалану шаруашылығы; толық әкімшілік аудандары, қолданыстағы ұйымдар мен олардың территориясы;

- жернегіздік, жернегіздік эрозиялық және басқа арнайы карталар, есептік берілгендер, жерді бағалаудың кадастрлық нәтижелері;

- зерттеу материалдары және бұрынғы жерге орналастыруға жер пайдалану шаруашылығының болашақтағы дамуы.

Анализ жасау барысында ұйым өндірісі мен территориясын ерекшелейді: қолданыстағы ұйым территориясы жобасын құру барысында өндірістің болашақтық дамуына, пайдалануына және табиғатты қорғау,

территориялық табиғи ерекшеліктеріне, жер участкесі және жылжымайтын объектігі жеке меншік құқығы жеткіліксіздігі анықталады.

Жиналған материалдардан анализ жасау және меңгеру нәтижесі негізінде бітіруші жұмыс объектісін мінездейтін түсіндірме қағаздың тараулары жазылады. Бұл тарауларды параграфтардың біреуі территорияны өндірістік ұйымдастырудың нақтылық мазмұны (мәтіндік және графикалық), жерге орналастыру жылындағы жер өнімділігі (бағалау нәтижесі бойынша) мен пайдаланылуы.

Жерді экономикалық бағалау нәтижелерін шаруашылықаралық (территориялық) және ішкішаруашылықтық жерге орналастыру сұрақтарындағы барлық тақырыптарды өңдеуде қолдану қажет.

Әр бір бітіруші жұмыстарында кафедрада бекітілген тапсырмаға сәйкес тақырыпты нақтылау және негіздеу жүргізеді. Олар ғылымның жана жетістіктерін тәжірибелік зор жетістіктерді, жерге орналастырудың ең маңызды мәселелерін көрсетуі қажет.

Жер қолданудың экологиялық негізделген ұйымдастыру бойынша қабылданған шешімдері негіз болатын принциптер қатарында негіздеу тиіс:

- табиғи ортаның компонентті сияқты жер қолдануында адам қызметінің ресурсты өндіруші принципі. Бұл принцип пайдаумендік емес түсінік береді – уақыт бірлігінде өнім шығындардың аз көлемінде барынша өнімділіктің жоғарлануы (маусым, есеп беру жылы және т.с.с.), жер алаңы учаскесінің биологиялық өнімділігі және нақты территориянының табиғи ландшафтық өз функциясын жүзеге асыруға байланысты жеке жер участкелерін пайдалануды дифференциаланған қолдануды ұзақ мерзімдік ұйымдастыруға негізделген бағыт.

- жер және басқа да табиғи қорлардың экономикалықтан басым қолдану ұйымында табиғат қорғаушылық бағытта басымдылық принципі. Бұл принцип табиғи қорлардың ұдайы өндірісі туралы талаптардың орындалу салдарымен және табиғат заңдарында негізделіп келеді. Ол бұрынғы қалпына келумен ұзақ уақыттық бағдарламалардың өңдеу қажеттілігін түсінедіреді және жерлердің топырақтық құнарлылығын жоғарылауына, ландшафтардың жақсаруына, жерлерді және қоршаған ортаны қорғау, аса тиімді және тұрақты өндіріспен жер пайдаланудың экологиялық тұрақтылығын жасауға рұқсат етеді.

- жерлерді пайдалануды ұйымдастырудағы мемлекеттік принципі. Жер алаңы тек ғана емес мемлекет қолдану облысында емес азаматтардың құқықтарын сақтау кепілімен ерекшеленеді, сонымен қатар жеке азаматтардың және қоғамның экологиялық қауіпсіздігі, барлық басқа қорларды тиісті қамсыздандыру сақталып отырады.

Жер алаңы және басқа да табиғи қорларды қорғау және пайдалану, басқару облысындағы өзінің тікелей функциясын Мемлекеттік өкімет органдары әрқашан нәтижелі орындамайды. Жер алаңы және басқа өндірістік қатынастарды мемлекеттік реттеу қажеттілігі, алдымен нақты жеке меншік участкелері мен әкімшілік пайда болулармен сәйкес келмейтін біркелкі емес үлкен аумақтарды қамтитын және бір орында шоғырланбаған жағдайда

анықталады. Жер қасиеттерінің біркелкі емес көрсетілуі бірдей немесе меншік иелерінің тобтарының жер учесткелерінен үлкен жер алаңы учаскелерін қамтиды, сондықтан жер пайдаланудың сұрақтарын шешуде және оны ерекше қорғауда деңгейде тек ғана ішкішаруашылық деңгейде қарала алмайды

Мемлекет, ең алдымен, жер қасиеттерін анықтау деңгейімен аумақтардың дифференциациясын жасау (агроэкологиялық, ландшафтты зоналау, табиғи - ауылшаруашылық аудандастыру және т.с.с.), жер алаңы учаскелердің сапалы және құндық бағалауын, және барлық категориялардың жер меншік иелеріне арналған шаруашылық және басқа қызметпен бірге немесе дара шек қоюлардың жүйесін орындалуға арналған міндетті орындау қажет. Шек қоюлардың жүйесі меншік иелеріне немесе жер жалдаушыларының мемлекеттік органдармен бекітілген жерге орналастыру жобалары және схемалары арқылы жеткізілуі тиіс. Бұл жағдайда оларға өндіріс ұйымдары белгілі мақсаттардың шешімінің және тәртіп белгіленуінен басқа, келтірілген зоналау рамкасында байланған қауіпсіз экологиялық және жоғарғы ықтималды топтамалар қаралады.

- Еліміздің барлық территориясында тікелей әсер ететін және заң шығаратын актілердің бірлік принципі. Қазіргі кезеңде жер қатынастарын реттеу механизмінің бірлік өзара байланысы жоқ. Көптеген заңдар тікелей әрекетті болмайды және өзара келісілмеген, бұл көптеген бұзушылықтарға, кеңсешілдік көрінуіне, сұрақтарды шешуде «күштілердің әлемі басым» екендігін көрсетеді. Заңдылық, экологиялық проблемаларды нақты реттейтін, тәжірибе жүзінде жоқ, яғни қолданыстағы заңдар және заңдық актілер, актілер осы проблемалардың барлық бағыттарын көрсетеді, құжаттар топтамасы жоқ, әртүрлі жер категорияларына арналған шаруашылық қызметін реттейтін экологиялық шек қоюлар және көптеген басқалар жоқ болады.

- аталған принциптар басқа жерді қорғау және пайдалануды ұйымдастыруда жобалаудың жүйелілік және варианттылық сақталады.

Бітіруші жұмыс айқын жүйелілікте орындалады, маңыздылықтың және жерге орналастырушылық элементтерінің, маңыздылығынан және олардың өзара байланысынан құрама бөлімдерінен шығады, бұл кезде « жалпыдан жекеге» принципі сақталуы тиіс. Жалпы сұрақтарды шешуде жеке сұрақтардың шешімін қажетті алдында ала схемалар құрастырылады. Жеке сұрақтардың толық өңдеуде, ертерек шешілген жалпы сұрақтары ескеріп, қажетті анықтауларды енгізеді.

Сонымен қатарға жерге орналастырушылық жалпы және жеке сұрақтарының ерекшеліктерін ескеріп, жұмыстың барлық құрама бөлімдердің өзара байланыстары және элементтерінің өзара байланысын ескереді, ол жобалаудың жинақтылығын қамсыздандырады. Бұл кезде табиғи, экономикалық, экологиялық және әлеуметтік шарттары, жерлерді бағалау материалдары және басқалар қолданылылып, толық нақтыланады. Барлық негізгі бөлімдерде бітіруші жұмыс жерлердің қорғау сұрақтары ғана емес, сонымен қатар табиғатты және қоршаған ортаны қорғау баяндалуы тиіс.

Территорияны және өндірісті ұйымдастырудың көп факторлы, топтама және өзара байланысқан сұрақтарды шешу мүмкін шешімдердің жиынынан жақсысын таңдауды талап етеді. Жерге орналастырушылық жобаларын өңдеуде және негіздеуде, жобалы шешімдердің ең орындысын табуға арналған әртүрлі әдістерді қолданыла алады (монографиялық, статистика-экономикалық, есептеу - конструктивті, вариантты, экономика - математикалық, абстракты - қисынды және басқалар.); ал есептеуген арналған - әртүрлі номограммалар, графиктар, формулалар, кестелер.

6. Өңделген жобалық шешімдер ұйымдық - шаруашылықтық, агроэкономикалық, әлеуметтік - экономикалық, экологиялық, жер пайдалану мен территорияны ұйымдастырумен байланысты техникалық және қаражаттық-экономикалық көрсеткіштермен дәлелденеді және салыстырылады. Сонымен қатар жобаның экологиялық және әлеуметтік нәтижелілігін анықтау қажет. Бұл көрсеткіштер жұмыспен, осылай және салыстырмалы 1 га. 1 центнер, 1 адам - күн ретінде кесептелінеді.

Ұйымдық-шаруашылық және агроэкономикалық көрсеткіштерге мыналар жатады: мамандандыру, өндіріс салаларының концентрациясы; ауылшаруашылық пайдаланатын жерлердің құрылымы, егістік аудандары; ауылшаруашылық пайдаланатын жерлердің, мәдениеттердің өнімділігі; мал өнімділігі және т.б.

Техникалық көрсеткіштерге мыналар жатады: жер пайдалану, сілемдердің, пайдаланатын жерлердің аудандары; шаруашылық учаскелердің мөлшерлері және саны (өндіріс бөлімшелердің, себу айналымы аймағы, жұмыс учаскелері, кварталдар, торлар, жайылым айналымы мен себуайналымы учаскелері, кезектік пайдалымдағы айдамалар және т.б.); сілемдердің тұтастығы және олардың кескін үйлесімі; қашықтықтық, тасулардың орташа ара қашықтықтары; еңістер және баурайлардың құламасы; объекті қайтарушы негізгі территориялық ерекшеліктері және натуральды нәтижелерді сипаттайтын басқа да көрсеткіштер.

Қаражаттық - экономикалық көрсеткіштерге мыналар жатады: өсімдік шаруашылығы жалпы және тауарлық өнім көлемі және мал шаруашылығы, жалпы және тауарлық өнім құны; өнім өсуінің ақшалай көрсеткіші; транспорттық өлшемді қосқандағы өнімнің өзндік құны, басқа да жыл сайынғы өндіріс шығындардың мөлшері ақшалай көрсеткішпен; таза табыс және дисконттық таза табыс; инвестициялардың мөлшері; инвестициялық салымдардың есесін қайтару мезгілі; табыстылық көрсеткіші (рентабелдік); табыстылықтың ішкі нормасы; өндіріс рентабелділік деңгейі және басқалар.

Бітіруші жұмысындағы экологиялық нәтижелілік, табиғатты қорғаудағы өңделетін шаралар, табиғи қорларды жерлердің тиімді және өндірістік қолдануы жерді жақсарту, эрозиядан қорғау, табиғатты қорғау шаралары және басқалардың жерге орналастыру шараларына әсерін ескеріп есептеледі.

7. Өңделетін варианттар және олардың бағалануы тиісті салыстыруды талап етеді. Вариант бойынша есептеулер бір формуламен есептеледі: өнімге жалға алулық салыстыруға болатын бағаларды қолданылады, сонымен қатар

өндірістің өзіндік құны нормативтері. Тең әсер ететін және вариант бойынша факторлар болмаса олар анализдеуден шығарылады.

Варианттарды салыстыруға және бағалауға жер пайдалануды ұйымдастырудан және аумақ территориясын құруда тәуелді инвестициялардың мөлшерлер және жыл сайынғы шығындар, өнім өсуінің және басқа экономикалық көрсеткіштер қолданылады.

Инвестицияға жерді құрғату, суландыру, жақсарту және игеруге, құрылыс және шаруашылық орталықтарын, кешендерді сәулеттендіру, территорияны эрозияға қарсы ұйымдастыру, жемісті - жидекті және орман қорғау отырғызылымдарын салу, далалықтардың, механикаландырылған токтардың, жазғы лагерьлердің, далалық және жайылымды сумен жабдықтау қайнарларының, жаңбырлатқыш машиналардың және басқа техникалар алу, жолдардың құрылғыс, кіріс жолдық жолдардың, мал айдамалардың, қоршаулар және негізгі қорлардың басқа элементтерді капиталды салымдау.

Өндірістің жыл сайынғы шығындарына өсімдік және мал шаруашылық шаруашылығы өнімі өндірісіне шығындар, әкімшілік - басқаратын пайдаланылым шығындары және тозықтық есептеулер, транспорттық шығындар, шөп айналымы мен отырғызылымдар, мәдени ағымдағы шығындар және т.б. жатады.

Варианттарды бағалауға арналған және жақсы таңдау жасауда олардың ішінен салыстырмалы және абсолютті нәтижелілік көрсеткіштерінің есебі, сонымен қатар экономикалық, бюджеттік, қаражаттық және коммерциялық капиталдық салым қолданылады.

Әрбір бітіруші жұмыста, тақырып және объектіге тәуелді, тек осы территорияға мінезделетін, оның табиғи және экономикалық шарттармен сипатталатын жерге орналастырушылық шарттарындағы нақты сұрақтар мен есептеулер шешіледі.

Жердің өндіргіш қасиеттерін ең толық есепке алу мақсатында, бітіруші жұмысты өңдеу барысында қолайсыз экологиялық шарттардың ықпалын төмендету және ауылшаруашылық пайдаланатын жерлерді орынды пайдалану үшін, жер кадастр және жылжымайтын объектілер кадастрының материалдары қолданған дұрыс.

Жер бағалау материалдарын көптеген жергеорналастырушылық мақсаттарының шешімі үшін қолдануға болады. Ерекше назар аударатын жай бағалы ауылшаруашылық пайдаланатын жерлерін пайдалануды ұйымдастыруға, себу айналымын жобалауына, олардың жер массивтерін орналастыруға, территорияны игеруге және т.б.

Әрбір тарауда және толық жұмыс бойынша келесі нәтижелер беріледі, шығарылған жұмыстың мәні және жобалы шешімдердің жүзеге асыруына кепілдемелер мазмұны көрсетіледі.

Жерге орналастырушылық тиімділігін анықтау үшін қолданыстағы және жобалану жылындағы жерге орналастыру өндірісін, территориясын, жерді қорғау және пайдалануда қабылданған шешімдерді салыстыру немесе «жобамен» және «жобасыз» жұмыс принципін қолдану қажет.

Түсіндірме қағаздың бір тарауында жерге орналастыру жобасын орындаудың негізгі шаралары өңделген болуы тиіс, ал қорытындыда - шараларды нәтижелілігі баяндалады және жұмыс техника - экономикалық көрсеткіштері келтірілген «жобасыз» оқиға жағдайына берілген шамалар көрсетіледі. «Жұмыстың техника - экономикалық көрсеткіштері» кестесінде салыстыруда жерге орналастырушылықты, олардың тиімділігі мен нәтижелілігін сипаттайтын негізгі көрсеткіштер қаралады.

«Өмір қауіпсіздігі» тарауында бітіруші жұмыстың тақырыбымен сәйкестік анықталады, және еңбек шарттарын, қауіпсіздік техникасы, өрт сөндіру қауіпсіздігі және нақты жұмыс түрінде жаракаттану ескертулерін жақсару сұрақтарының өңдеуіне арналған.

Бітіруші жұмыстың табыстылығы көптеген жағдайда студентпен ғылыми жетекші арасындағы байланысқа, кеңестер кестесінің сақталуы, күнтізбелік жоспардың уақтылы орындалуы тәуелді болады. Апта ішінде 1-2 кеңес өткізу ұсынылады. Кеңестердің күндері және сағаттарын жұмыстың ғылыми жетекшісі тағайындайды. Белгіленген күндерге кеңестерге қатысу студент болып келеді. Ғылыми жетекші кеңестерінің уақытында бөлек әдістемелік жайларды, бітіруші жұмыстың ең қиын сұрақтарын түсіндіреді, өтіп кеткен аптадағы студенттің орындаған жұмысы бөлімі тексереді және келес тапсырманы береді. Бітіруші жұмыстың өңдеу барысында кездесетін күрделі қиын сұрақтарды талқылауда студентке ғылыми жетекші және кеңесшілер көмектесуге тиісті.

Түсіндірме қағаз, бітіруші жұмыстың бөлімдерінің бірі болғандықтан, өңдеу кезеңінде көп назар ауарғанды және уақытты талап етеді. Сонымен қатар бітіруші жұмыстың графикалық бөлімін соңы уақытқа қалдырмауға тырысу қажет. Ол есептеулермен және түсіндірме қағазды жазумен параллель орындалуы тиіс. Есте сақтау қажет, жұмыстың мәтіндік бөлімі – бұл жұмыстың графикалық бөлімінің негізделуі және түсініктемесі, түсіндірме қағазының көркемделуі болып келеді.

Жұмыстың графикалық бөлімі анықталған ережелерге сәйкес қабылданған шартты белгілер және белгілеулермен, жұмыстың құрама бөлімдері және жұмыс элементтері барлығы көрнекті көрсетілген, яғни натураға саятын болуы қажет.

VIII . Бітіруші жұмыстағы ғылыми зерттеулер

Өңделетін тақырып сұрақтарының біреуін орындау барысында студенттің зерттеу жұмысы ерекше орынға ие. Мемлекеттік аттестациялық комиссиямен (МАК) мүшелері мен рецензент назарында қабылданатын бітіруші жұмыстың басты бағалау критерилері болып келетін алынған нәтижелер мен қабылданған іздену әдістері маңызды болып келеді.

Комиссия еске алады: зерттеу тақырыбының өзектілігі, студент - бітірушісінің алдына қойылған мақсаттарға жету дәрежесі және мақсаттары,

нәтижелердің жаңалығы, зерттеулер әдістерінің осы заманға сай болуы және басқалар.

Ғылыми зерттеулер бірнеше кезеңде өткізіледі:

- зерттеу тақырыбын таңдау;
- болжам өңдеу және зерттеу бағдарламасы;
- зерттеу тақырыбы сұрақтарының қазіргі замандағы күйі;
- зерттеу тәсілдерінің, әдістерінің және қабылдаулардың анықтамасы;
- зерттеу өжүргізу;
- бітіруші жұмыстың контекстінде дайындалған зерттеу нәтижелерінің безендірілуі.

Ғылыми зерттеу тақырыбын таңдауы студентпен жұмыс жетекшісімен бірге жүзеге асырады. Бұл кезде зерттеуге қойылатын негізгі айқын талаптарды есепке алу қажет. Оларға мыналар жатады: жерге орналастырушылық айқын мақсатын шешу **өзектілігі**, теориялық және практикалық **пайдалылығы**, жаңа ғылыми ойларды іздеулер немесе қойылған мақсат шешімдерің **жаңа көзқарас және әдісі**, жерге орналастырушылық кафедрасы ғылыми мақсаттарды шешудегі **басымшылық**, ғылыми - зерттеу жұмысының орындалу **нақтылығы** (ҒЗЖ), яғни, айқын ғылыми және өндіріс жағдайын бар екендігі.

Зерттеу тақырыбы студентте оқытушымен дара көрсетіледі және безендіріледі «ғылыми зерттеу өткізуіне тапсырмада» (қосымша 6). Бұл тапсырманы студент диплом алды тәжірибелілерден өту мерзімінде алуы қажет және сол уақытта зерттеу жұмыстарын бастау қажет.

Зерттеу жүргізуге негізгі болып мыналар жатады: объекті аумақтарын әртүрлі тексерулер материалдары (топырақтық, мелиоративтік, геоботаникалық, жолдық және басқалар), агроэкономикалық және жерге орналастырулық дайындау көрсеткіштері, комплексі (жерге орналастырулық немесе арнайы) сызбалы ғылыми тексерулер, схемалар немесе жерге орналастырушылық жұмыстары және басқалары қолданылады.

ҒІЖ таңдалған тақырыбымен зерттеу бағдарламасы құрастырылады, онда орналастырады: шешуді қажет ететін зерттеу мақсаты және негізгі сұрақтар, зерттеу әдістері, жұмыстың бөлек кезеңдерінің басталу және аяқталу мезгілдері, жобамен көлем анықталады, жоспарланушы ғылыми еңбектің архитектуронасы және құрылымы, көрнекті материалдар.

Бұл периодта ғылыми гипотезаларды дайындауға және алдын ала экономикалық зерттеулер әдісін таңдауға ерекше назар аударылуы тиіс. Ғылыми гипотеза ретінде шығармашылық, абстрактілі-логикалық, дәлелдеуді қажет ететін, мәселелерді шешу жолындағы, құбылыстар мен процестердің дамуы барысында пайда болатын салдарлардан туатын болжамдарды қажет етеді.

Дәл қисындалған гипотеза, олардың негізгі идеялары ҒЗЖ нәтижелерінің объективтілігіне ықпал етіп қана қоймай, барлық ғылыми іс әрекеттің сәттілігі мен ұзақтығын анықтайды.

Бұрыннан бар білімдер мен тәжірбиелерге негізделген гипотезалар стохастикалық сипаттамаға ие болады және тексеруді қажет етеді. Мысалы, эрозиялық факторларды кешенді талдаумен байланысты зерттеулерді орындау кезінде барлық антропогенді және экологиялық факторлардың өзара тәуелділіктерін көрсететін, және мекемелердің өндірістік қамтамасыз етілуіне, еңбек және басқа да ресурстармен қамтамасыз етілуіне қарай жер сапасына байланысты өсімдік өсіру өнімдерінің құнының өзгеруін ескеретін әдістеме ойлап табылуы мүмкін екендігін алға тартатын гипотеза дайындалуы мүмкін. Немесе нарықтық экономика және жаңа жер қатынастары өту жағдайында пайдаланылатын жер өлшемдері, ауылшаруашылық мекемелерінің және олардың салаларының өндіріс структурасы жекеменшік формасына және тағы да басқа шарттарға сәйкес келуі қажет екендігі жөнінде гипотеза алға тартылады.

Экологиялық жағдайдың нашарлауы экологиялық-ланшафттық негізде жерді қолданыстағы жерлердің, ауылшаруашылық мекемелерінің егіндіктердің табиғи құрамды бөлігі ретінде ерекшеліктерін ескеретін жерге орналастырудың жаңа әдістемелерін ойлап табу қажеттілігін тудырып отыр.

Ғылыми гипотезаларды растау үшін әртүрлі зерттеу әдістері қолданылады. Мысалы, инвестициялық жобалардағы және жерді қорғау мен пайдалануды ұйымдастыру бағдарламаларындағы техникалық және экономикалық көрсеткіштердің өзара тәуелділіктерінің сипаттамалары мен структурасы жөніндегі гипотезаны тексеру үшін экономикалық-математикалық әдістер мен модельдер қолданылады.

Қоршаған орта факторларының, соның ішінде ауыр металдармен ластанған жердің ауылшаруашылық өнімдерінің сапасына ықпалы туралы гипотезаны тексеру үшін, зерттелген құбылыстар арасындағы мөлшерлік өзара тәуелділікті анықтауға және ауылшаруашылық жерлерін рационалды пайдалану жолдарын таңдауға мүмкіндік беретін корреляционно-регресстік талдау жасалынады.

Егер тәжірибе гипотезаны растаса, онда ол ғылыми теория немесе әдістеме болып шығады. Гипотеза жартылай расталса, оған түзетулер енгізу қажет. Болмаған жағдайда оны қайтарып, жаңа гипотеза дайындалады.

Зерттелетін мәселенің даму деңгейі мен оның қажеттілігін анықтау мақсатында жерге орналастыру, экономикалық және ауылшаруашылық бағытындағы әдебиеттер іріктеліп, оларға талдау жасалынады.

Ол үшін мына ізденістерді жүзеге асыру ұсынылады: а) зерттеу тақырыбындағы қажетті библиографиялық мағлұматтар; б) әдебиет көздерінің өзі; в) студентті қызықтыратын нақты ақпараттар.

Белгілі бір ғылыми және әдістеме көздері ұсынылатын әдебиеттер тізімінде (қосымша 13) және ғылыми еңбектер тізімінде болады. Студент әдебиет көздері мен олардан алынатын нақты мағлұматтарды кітапханадан, кафедраның ғылыми - әдістемелік кабинетінен, жұмыстың ғылыми жетекшісінен ала алады. Әдебиеттерді оқу барысында студент жоспардағы зерттеуді бөлім бойынша жүйелеп, реферат немесе әдебиеттерге шолу түрінде рәсімдейді.

Заманауи ғылым кең спектр және әдістер аппаратына, зерттеулер тәсілдері мен әдістеріне ие. Сондықтан студент оларды игерумен қатар, зерттеу тақырыбын ғылыми тұрғыдан объективті және принципіалды дұрыс ашатын, алға қойылған мақсаттарға қол жеткізетін ғылыми зерттеу әдістерін таңдай алуы тиіс.

Жерге орналастыру мен оның экономикасы облысындағы зерттеу әдісі ретінде нақты жерге орналастыру немесе экономикалық мәселелерді шешуге, қарастырылатын процестер мен құбылыстар заңдылықтары мен мәнін ашуға қабылданған ережелер алынады.

Жалпылай өзара мәселелерді шешу үшін бірнеше әдістер жинағын қолдану барысында жерге орналастыру зерттеулерінің әдістемесі қалыптасады. Оның ерекшелігі ұйым территориясы мен онымен байланысты өндірістік процестерді зерттеу жердің өзіндік қасиеттерін, оны рационалды пайдалану және компьютерлік технологиялар мен геоинформациялық арқылы қорғауды меңгеруге бағытталған.

Зерттеу мақсаты мен этапына, зерттелетін құбылыс пен процесс сипатына қарай жерге орналастыру жұмыстарында жиі пайдаланылатын ғылыми зерттеу жұмыстарының келесі түрлері қолданылуы мүмкін:

- 1) Есепті - конструктивті және варианттық;
- 2) Абстрактылы - логикалық;
- 3) Экономика - статистикалық;
- 4) Математика - статистикалық;
- 5) Баланстық ;
- 6) Экономика - математикалық модельдеу;
- 7) Экспериментальды.

Зерттеу процесі жинақталған материалдар мен әдебиет көздерін оқып меңгеру және өндеуден, объекттің нақты күйіне қолданылатын мәселелерді шешу ерекшеліктерін, сондай-ақ ұсыныстарды қарастырып, олардың тиімділігін анықтаудан тұрады.

Есепті-конструктивті және варианттық әдістерді қорытынды жұмыстың есептер орындалатын және территорияны ұйымдастыру, жерді пайдалану және қорғау жөніндегі нақты ұсыныстар мен конструктивті шешімдер дайындалатын негізгі бөлімдерін жасау кезінде қолданады.

Есепті-конструктивті әдіс берілген параметрлер бойынша қолда бар және жоспарлы ресурстардың түрлері мен мөлшерлерін нормативті базамен үйлестіре отырып шешімді модельдеуге мүмкіндік береді.

Есепті-конструктивті әдіс көмегімен пайдаланылатын жерлер мен егіндіктерді ұйымдастыру сұрақтары шешіледі, жерлер мен ауылшаруашылық өндірісі структураларының өлшемдерін қоюға болады.

Есепті-конструктивті әдіс ауылшаруашылық мекемелерінің шаруашылық іс әрекетін және өсімдік өсіру, мал өсіру салаларын жоспарлайтын ғылыми негізделген техника-экономикалық нормативтерін жасайтын өндірістік-экономикалық элементтерінің оптимал мөлшерлік концепциялары базасында дайындалады.

Пайдаланылатын жерлерді ұйымдастыруға ықпал ететін жағдайлар мен факторларды толықтай ескеруге мүмкіндік беретін бұл әдіс өндірістік бөлімшелерге тіркелген ауылшаруашылық жеміс жидектер ауданын, егіндік ауданын және жер массивтерін, басқа да шаруашылық учаскелерін таңдаудағы бастысы болып табылады.

Нәтижелер белгісіздігі және логикалық негіздемелер жеткіліксіз болғанда, белгілі бір шешімнің артықшылығы айқын болмаған жағдайда есепті-конструктивті әдіс вариантты әдіспен толықтырылады. Оның мағынасы ең дұрыс шешім қабылдау үшін варианттарды салыстыру принципі сақталатын болса, бірнеше ықтимал шешімдер көрсеткіші бағаланады, сарапталады және дайындалады. Жұмыс варианттары өндірісті ұйымдастыру, әлеуметтік және басқа да (егіндіктер мен пайдаланылатын жерлер ауданы, өндіріс көлемі, салалардың мамандандырылуы, жұмыс күшімен қамтамасыз етілуі, энергожарақтану деңгейі және т. с. с.) шарттар бойынша бір территорияны қамтуы, және олардың әрқайсысы территорияны ұйымдастыру элементтерін жобалауға қойылатын талаптарға жауап беріп, ортақ критерийлер бойынша бағалануы тиіс.

Шешім варианттары бүтіндей жұмыс бойынша, сондай-ақ жалпы мәселедегі жеке сұрақтар бойынша дайындалуы мүмкін. Варианттық әдіс мыналарды негіздеу кезінде жиі қолданылуы мүмкін: территориалды өндірістік бөлімшелердің және мал шаруашылық фермаларының рационалды өлшемдерін; егіндіктер өлшемдерін, мөлшерін және типін; территорияны топырақ қорғау талаптары бойынша ұйымдастыру; жұмысшы учаскелер мен егістіктерді орналастыру; территорияны инженерлік жабдықтау.

Бұл әдістің басқа әдістермен салыстырғандағы артықшылығы оны қолдану кезінде зерттелетін функцияға тәуелді барлық параметрлерінің, мысалы егіндік, егістік өлшемдерінің т. с. с., өзгерісін толықтай және дәл ескеру қажет. Варианттық әдістің еңбек сыйымдылығына қарамастан, алға қойылған мақсаттарға жету варианттар көрсеткіштерін мұқият сұрыптау жолымен жүзеге асырылады. Варианттарды бағалауда критерий ретінде алынатын және ең жоғары көрсеткішті қамтамасыз ететін вариант ең тиімді болып саналады. Мысалы, барынша көп табыс және дисконтталған таза табыс көрсеткіші, еңбек күші мен материалдық-ақша шығындары аз жұмсалып, өнім бағасы жоғары болса, өндірістің жоғары рентабельділігі, капиталдық салымдардың қайтарым периодының аздығы, максимал ішкі табыс нормасы.

Абстрактылы – логикалық әдіс белгілі бір білім деңгейін және ойлау динамикасын талап ететін ең күрделі әдістердің бірі болып табылады. Оның мағынасы зерттелетін құбылыстың сыртқы қасиеттерін ойша бөліп тастап, құбылысты бөліктерге бөліп қарау арқылы ішкі мәнін, өзіндік ерекшеліктерін мен заңдылықтарын ашу болып табылады.

Абстрактылы – логикалық әдісті қолдану міндетті түрде ғылыми тәсілдер жинағымен қоса жүреді: талдау және синтез, индукция және дедукция, абстрактылықтан нақтылыққа өту. Мәселе шешімін табу, өндіріс өнімділігін арттыру үшін, жерді пайдалану тиімділігін бағалау мақсатында жерге

орналастыру жұмыстарынан бастамастан бұрын, ауылшаруашылық мекемелерінің шаруашылық іс-әрекетін экономикалық сараптаудан басталады.

Талдау шаруашылық процесін, мекеме немесе оның бөлімшесінің өндірістік-экономикалық жүйесіндегі ролі мен орнын анықтауға мүмкіндік беретін, жекелеген компоненттерге бөліп қарастыруға бағытталған.

Синтез, таралған процестер мен құбылыстарды тұтастырып біріктіретін құрал есебінде, зерттеуді жаңа сапалық деңгейде өткізуге мүмкіндік береді.

Индукция және дедукция әдістері инженердің тәжірбиелік іс-әрекетінде жерге орналастыру және басқа да шешімдерді дәлдеп, нақтылайтын ілгерілемелі жақындау әдісіне ауысады. Бұл жерде «жалпыдан жекеге» принципі бойынша, және керісінше біртіндеп жүргізілетін ойша пайымдаулар мен операциялар желісі пайда болады. Алдымен жалпы, негізгі жұмыс мәселелері, соңынан әртүрлі ретпен (кему бойынша) жекелеген сұрақтар қарастырылады. Жекелеген сұрақтарды шешу кезінде бұрыннан қабылданған шешімдер жүйелі түрде айқындалады.

Экономика - статистикалық әдістер. Экономикалық зерттеулер әдістері арасында экономика-статистикалық әдістер көптен бері кең қолданысқа ие болған. Бұл топқа мына әдістер кіреді: экономикалық салыстырулар, орташа шамалар, динамика қатарлары, индексті, топтау және желілі ауыстыру.

Экономикалық салыстыру әдісі жаңа бастаған зерттеушілер үшін ең қарапайым және қолайлысы болып табылады. Шаруашылық ішілік жерге орналастырудағы ауылшаруашылық жер пайдалану мәселелерін шешу кезінде, жерге орналастыру және ауылшаруашылық мекемелерінің өндірістік көрсеткіштерін салыстыру үшін мыналарды жиі салыстырады:

- 1) Жылдық жерге орналастыру күйімен;
- 2) Тәжірибе станциялардың берілгендерімен;
- 3) Алдыңғы қатардағы шаруашылықтар көрсеткіштерімен;
- 4) ҒЗИ ұсыныстарымен;
- 5) Жоспаралды, бағдарламалық дайындамалармен;
- 6) Экономика – математикалық есептердің экономикалық моделі мен оптимал шешімдерімен;
- 7) Шаруашылықтың перспективті қызмет етуін қамтамасыз ететін жұмыс варианттарымен және сценарийлік даму шарттарымен.

Экономикалық салыстыру кезіндегі зерттеу мақсаты —мыналарды бағалау: ауылшаруашылық мекемелерінің өндірістік, инвестициялық және қаржылық функциясы мен параметрлерін; бүтіндей жұмыстың немесе оның жекелеген бөлігінің тиімділігі мен нәтижелілігін; жұмыстан нақты ауытқуларды, жерге орналастыру кезіндегі өндіріс резервін, пайдаланылатын жерлерді жақсарту жолдарын анықтау.

Экономикалық салыстырудың өте маңызды принципі - көрсеткіштер салыстырмалылығы. Оны сақтау үшін, ең алдымен, берілгендерді сәйкес көрсеткіштерді есептеудің біртепті әдістемесін, бірдей өлшеу шамаларын, әртүрлі территориялық шарттар жағдайындағы варианттарды салыстырудың

біркелкі өндірістік факторларын қолдана отырып, салыстырылатын түрге алып келеді. Жер сапасының әртүрлілігіне байланысты, мысалы өсімдік өсіру өнімінің 100 г аудандағы шығу көрсеткіштерін кадастрлық бағалауды ескере отырып, ал варианттарды салыстыру барысында машиналар өнімділігін шартты эталондық бірліктермен есептеген дұрыс. Өлшенетін бағалық көрсеткіштерді салыстыру бағалардың индекс – дефляторларларын енгізу, нақты ақшалар ағымын дисконттау жолымен жүзеге асырылады. Әртүрлі коэффициенттерді қолдану мен абсолют көрсеткіштерді салыстырмалы көрсеткіштермен (мысалы, пайыздық) ауыстыру экономикалық салыстыру процедурасын жеңілдетеді.

Орташа шамалар әдісі бақылаулар мен өлшеулер негізінде жасалады, және біркелкі процестер мен құбылыстарды жалпылау үшін қолданылады. Зерттеу мақсатына, табылған алғы шарттарға зерттеудегі орташа шамалар ізделінетін белгілерге байланысты орташа арифметикалық — — қарапайым және орташа өлшенген; орташа гармониялық, орташа хронологиялық және шаманың орташа геометриялық әдістері қолданылады.

Индексті әдіс элементтері өлшенбейтін және тікелей қосындылауға келмейтін күрделі әлеуметтік - экономикалық процестерді зерттеу үшін қолданылады. Индекс бүтін немесе бөлшек түрінде өлшенетін бірлік ретінде құбылыс темпының уақыт бойынша, кеңістіктегі, динамикасының, сондай-ақ негіз ретінде алынған период пен шамаға қатысты өзгеруін көрсетеді. Формалары бойынша индекстер индивидуалды, агрегатты және орташа деп ажыратылады. Белгілері бойынша: өнімділік, бағалық, инфляция индекстері болады. Индексті әдіс жекелеген факторлардың нәтижелік көрсеткіштердің өзгеріс динамикасына ықпалын мөлшерлі бағалауға мүмкіндік береді.

Желілік алмастырулар әдісі белгілі бір фактордың нәтиже көрсеткішінің өзгеруіне басқа факторлардың өзгермеу шартын сақтай отырып, ықпал етуін санмен өлшеуге мүмкіндік береді. Бұл операция факторлардың базистік шамаларын нақты және жоспарлы шамаларымен алмастыру арқылы жүзеге асырылады.

Математика-статистикалық әдістер өндіріс функцияларынан, корреляциялық және регресттік талдаудан тұрады. Ауылшаруашылық кәсіпорындарының шаруашылық іс әрекеті нәтижелерінің бір немесе көптеген өндірістік, экономикалық, технологиялық факторлар мен табиғат жағдайларына тәуелділігін кесте, номограммалар, графиктер, математикалық тендеулер, яғни өндірістік функциялар түрінде өрнектеуге болады. Қорытынды жұмыста өндірістік функцияларды топырақ сапасына, олардың бүліну деңгейіне, себілген тыңайтқыштар мөлшері және қормен, сондай-ақ энергиямен қамтамасыз етілуі бойынша ауылшаруашылық жерлер, әсіресе шабындықтарды қолдану тиімділігін зерттеу үшін; жоспардағы жеміс жидек және өріс өнімділігін негіздеу үшін; орман жолақтарының аудандарын есептеу үшін қолданған жөн. Өндіріс функцияларын сипаттау үшін, оларды математикадан белгілі ортақ немесе бірнеше белгісіздері бар регрессия тендеулері түрінде беретін аналитикалық тәсіл қолданылады. Шаруашылық нәтижеге өндіріс факторларының ықпалына

байланысты регрессия теңдеуі ретінде түзу, парабола, гиперболола теңдеулерін, дәрежелік түр функциясын және т. б. алуға болады.

Өндіріс функцияларын қолдану реті келесі сұрақтарды жүйелі шешімін қарастырады:

1) Белгілі бір факторлар мен жағдайлардың ықпалынан өндіріс нәтижесінің тәуелділігі;

2) Егер факторлар мен өндіріс нәтижелері арасында байланыс болса, онда оның өрнектелуінің аналитикалық формасы қандай;

3) Бұл байланыстың сызықтық және нақты жағдайға жақындығының сандық өлшемі қандай;

4) Табылған заңдылық қаншалықты сенімді, және оны қорытынды жұмыста қойылған мәселелерді шешу үшін қолдануға бола ма.

Жерге орналастыру зерттеулерінде зерттелетін құбылыстар арасындағы толық емес байланыс формасы (корреляциялық) жиі кездеседі, өйткені ол сыртқы факторлардың әсерінен ауытқиды.

Жұптық корреляция бір белгінің екіншісімен, топтық корреляция бір белгінің басқа белгілер тобымен байланысын бейнелейді.

Корреляциялық тәуелділік түрі зерттелетін тәуелділікті айқын бейнелейтіндей етіп барлық алғы шарттар жиынтығын тұрғызып және нүктелердің орналасуы бойынша графикте орналастырылады. Онан әрі ең кіші квадрат тәсілімен теңдеу параметрлерінің сандық мәндерін есептеп табады.

Байланыстың сызықтыққа жақындығын жұптық және топтық корреляция коэффициенттері көрсетеді. Корреляциялық қатынас коэффициенті қабылданған регрессивті тәуелділік нақты статистикалық жағдайға қаншалықты сәйкес келетіндігін көрсетеді.

Корреляция коэффициенттерінің және корреляциялық қатынастар сенімділігін анықтау үшін стандартты (орташа квадратты) қатені және басқа көрсеткіштерді есептейді.

Өндіріс факторларының шаруашылық нәтижесіне ықпал ету деңгейі детерминация коэффициентін көрсетеді, ал бұл ықпалдың сенімділік шекарасы арнайы кестені қолдану арқылы анықталады.

Қорытынды жұмыста әртүрлі факторлардың өндіріс тиімділігіне әсер етуінің сандық сараптамасын жасау үшін өндіріс функцияларының экономикалық сипаттамаларын шебер қолдана білу маңызды болып табылады. Оларға мыналар жатады: шектік өнімділік, иілгіштік коэффициенті, бір факторды екіншісімен ауыстырылуының шектік нормасы.

Автоматты режимде өндіріс функцияларды шешу үшін «REGRESS» бағдарламасы қолданылады.

Экономика-математикалық әдістер мен модельдер мағынасы тұрғызылған экономикалық процестердің математикалық моделі негізінде ПЭВМ көмегімен шешімдердің оптимал варианттарын табу болып табылады.

Зерттеулерді баланстық әдісі шаруашылық ішкілік жерге орналастыру мәселелерін шешу барысында кеңінен қолданылады, бұл қолда бар ресурстарды және оларды қолдануды өзара байланыстыруға, өндіріс процесінде

олардың арасында қатынас қоюға, белгілі бір уақыт периодында ресурстың дефициті мен шектен асуын анықтауға мүмкіндік береді.

Баланстық әдістің бейнелену түрі — бұл ресурстар мен қажеттіліктерді қамтамасыз ететін көрсеткіштер жиынтығын қамтитын кесте.

Шаруашылық ішілік жерге орналастыру және ауылшаруашылық өндірісінің салаларын жоспарлау баланстық әдіс қажеттіліктер мен оларды жабудың нақты көздерін табудың негізгі тәсілдерінің бірі болып табылады. Баланстың бір бөлігінде өнімді бөлу жоспары, ал келесі бөлігінде берілген өндіріс көлемін қамтамасыз ететін ресурстар көрсетіледі. Жерге орналастыру және пайдалану жұмыстарында бір жылға ең маңызды баланстар, оның ішінде ауылшаруашылық пайдаланылатын жерлер балансы дайындалады. Балансты әдісті пайдалану үлгісі ретінде пайдаланылатын жерлер структурасы мен алаңдарындағы өзгерістерді үйлестіру жүретін шаруашылықтардың трансформациясын жоспарлауды қарастыруға болады.

Пайдаланылатын жерлер мен егіндіктерді дұрыс ұйымдастыруда жемдердің, оның ішінде жайылым периоды ішіндегі ай сайынғы жасыл азықтар балансы маңызды роль атқарады, егіндік айналымы негізінде шаруашылық алаңының балансы жасалады.

Фермерлік шаруашылықтардың пайдаланылатын жерлері еңбек қорлары тапшы болғанда, әсіресе ауылшаруашылық жұмыстарының жүктемелі апталарында, еңбекті қорларының балансы дайындалады. Бұл маусымдық қызметкерлер санын толықтыруға мүмкіндік береді.

Жерлерді жақсарту және көгалдандыру жөніндегі инвестициялық жобалардың бизнес- жоспарын жасауда ауылшаруашылық мекемелерінің жылдық балансы , сондай-ақ өсімдік және мал өсіру өнімдерінің жекелеген баланстары ақпарат көзі болып табылады.

Жоғарыда келтірілген ғылыми әдістердің мәні толығырақ арнайы әдебиеттерде келтіріледі.

7. Студент зерттеу жұмысы ғылыми жетекшісі бекітіп, қол қойған жазбаша ғылыми есеп берумен аяқталады.

Зерттеулердің нәтижелерін студент жұмыстың түсіндірме жазбасындағы тиісті орынға кірістіреді, сонымен қатар графикалық бөлімде олардың бейнелейді.

Қорытынды жұмыс қорғалғанша ең қызықты жұмыстар студенттік ғылыми конференцияларға ұсынылады немесе студенттік жұмыстар конкурстарына жіберіледі.

Бұл жағдайда студенттің зерттеу жұмыстары төмендегі келтірілген үлгідегі ғылыми баяндама түрінде рәсімделеді:

- 1) Кіріспе (зерттеу мақсаты);
- 2) Әдебиеттерге шолу (тақырып сұрақтарының зерттелінгендік сипаттамасымен келтірілген);
- 3) Аналитикалық бөлім (зерттеу мәселелерінің ерекшеліктері, шарттары және факторлары);

4) Баяндаманың жартысынан көбін алатын зерттеу бөлімі (қол жеткізілген нәтижелер);

5) Қорытындылар мен болжамдар.

Жазбаша түрде баяндаманың жалпы көлемі машинка жазбасымен —15—25 беттен тұрады.

IX . Компьютерлік технологияларды қолдану

Жобалау ең тиімді шешімдерді іздеумен, үлкен есептік кестелер көлемімен, жұмыстың графикалық бөлімінің күрделі рәсімделуімен байланысты.

Қорытынды жұмыстарда компьютерлік технологияларды пайдалану бұл мәселелерді шешу жолын едәуір жеңілдетеді. Бұл жерде компьютерлік технологияларды қолдану келесі түрлерін бөліп көрсетуге болады:

- 1) Графикалық роботтау;
- 2) Электрондық кестелерді қолдану;
- 3) Сызықтық бағдарламалау ;
- 4) Экономика-статистикалық талдау жасау ;
- 5) Шаруашылықаралық (территориалды) жұмыстың жекелеген мәселелерін автоматтандыру.

Графикалық жобалау. Қорытынды жұмыстарда графикалық жобалаудың компьютерлік технологиялары қолданылуға болады. Бұл жерде жалпы жұмыс технологиясы қолданылатын бағдарламалық құралдарға тәуелсіз келесі басты элементтерден тұрады:

- 1) Қорытынды жұмыстың объектінің жоспарлы материалын графикалық файлға енгізу;
- 2) Сапалы растр алу үшін енгізілген бейнелерді (қажет болғанда) редакциялау;
- 3) Қабат бойынша семантика енгізу арқылы бейнелерді цифрлеу;
- 4) Интеграцияланған немесе өзгертілген қабаттар алу;
- 5) Объект бойынша қажетті ақпаратты экранға немесе принтерге шығару (мысалы: объекті, оның сипаттамасын, контурлар ауданын, семантикалық ақпараттарын және т. б. бейнелеу.);
- 6) Цифрленген объектілерді редакциялау (мысалы: объектілердің сыртқы шекараларының өзгеруі және т.б.).

Объект бейнесі стандартты бағдарламалар көмегімен сканер, дигитайзер немесе сандық цифрлік фотокамера арқылы шығарылады.

Бейнелерді редакциялауды Paint, Imaging, Photoshop және т.б. бағдарламалар көмегімен жүзеге асыруға болады.

Ұйымдар территориясының элементтерін цифрлеуді AutoCAD бағдарламасының көмегімен орындаған жөн. Бұл бағдарламалар контурлар ауданын, электронды әдіспен есептеуге, контурлар шекарасын өзгертіп және олардың аудандарын, сызықтар ұзындықтарын, контур тобының ауданын есептеуге, экспликация жасауға, қажетті белгілері бойынша аймақтау жүргізуге және т. б. мүмкіндік береді.

Компьютерлік технологияларды қолдану инженер есептерді кең ауқымда шешуге мүмкіндік береді, мысалы: шаруашылық (фермерлік) шаруашылықтар территориясын ұйымдастыру, ауылшаруашылық ұйымдарының шаруашылықшілік жерге орналастыру жобаларын дайындау; шаруашылықшілік (территориалды) жерге орналастыру жобаларын дайындау; территорияны аймақтаудың әр түрі және т.б.

Электронды кестелер (QuattroPro, Excel және т.б.) – бұл қорытынды жұмыс ақпараттарын әр үлгіде дайындауға – инженерлік және қаржылық есептер жүргізу, жасалған шешімдерді экономикалық негіздеу, оларды графикалық рәсімдеу (диаграммалар, графиктер және т.б.), қорлар базасынан ақпарат алу немесе енгізу, картографиялық ақпараттарды өңдеуге арналған универсалды құрал. Электронды кестелер көпвариантты есептерді қысқа уақыт мерзімі ішінде өткізуге мүмкіндік береді, бұл жерге орналастыру жұмыстарында өте маңызды жағдай болып табылады.

Қазіргі уақытта жерге орналастыру кафедрасында жерге орналастырудағы инвестициялық жобаларды талдауға; фермерлік шаруашылықтар тұрғызуға; жұмысшы учаскелерді негіздеуге арналған электрондық кестелер жасалған.

Электронды кестелер көмегімен ЭММ бойынша стандартты тапсырмаларды талдау жасай отырып қолданып, қорытынды жұмыс мазмұны мен графикалық бөлімін жақсартуға үлкен құралдар арсеналын алуға болады.

Сызықтық бағдарламалау. Қортынды жұмыстың алынған тақырыбына тәуелсіз экономика - математикалық модельдер мен әдістерді қолдану көптеген шешім варианттарын дайындауға мүмкіндік туғызады. Бұл жерде оларды қорытынды жұмыстың басты сұрақтарын шешу үшін пайдаланған жөн.

Жерге орналастыру мәселелерін экономика - математикалық әдістер арқылы шешуді келесі кезеңдерге бөлуге болады:

- 1) Жерге орналастыру мәселелерін қою және оптималдылық критерийлерін негіздеу;
- 2) Структуралық математикалық үлгі дайындау;
- 3) Алғашқы ақпараттарды жинақтау және өңдеу, мәселенің жайылған сандық матрицасын құрастыру;
- 4) Есепті ЭВМ көмегімен шешу;
- 5) Нәтижелерді талдау және шешім тиімділігін анықтау.

Жерге орналастыру мәселелерін қою тандап алынған қорытынды жұмыс тақырыбына және объектке (аудан, шаруашылық) және оның күрделілігіне байланысты. Алдымен мақсатты айқын қисындап алу керек, экономика - математикалық әдістерді қолдану мүмкіншілігін талдап, объекті мұқият зерттеу және оптималдылық критерийлерін сайлап алған жөн. Оптималдылық критерийлері жерге орналастыру мәселесінің экономикалық мақсаттарына сай болуы қажет.

Мәселені экономика - математикалық модельдеуді формулировкалау үшін қорытынды жұмыстың ғылыми жетекшісі ұсынған тақырып бойынша әдебиеттерді білу, типтік экономика - математикалық модельді қорытынды жұмыс тақырыбына келтіріп тандауды және түзетуді меңгеру қажет.

Ғылыми зерттеулер жүргізу барысында және объекттің маңызды ерекшеліктері бар болса, экономика-математикалық мәселелердің қалыптасуы типтіктен өзгеше болуы мүмкін.

Экономика-математикалық әдістер мен модельдерді жерге орналастыруда қолдану мәселенің экономика - математикалық моделіне және қойылуына ықпал ететін алғашқы ақпарат сапасына тәуелді болады. Модель тұрғызу кезінде қандай көрсеткіштер статистикалық, тәжірибелік және нормативті материалдар негізінде алынуы мүмкін екенін ескеру қажет. Экономика - математикалық модель құрастыруда алғашқы ақпарат негізін алдында жиналған материалдар, сондай-ақ, норматив көздері (технологиялық карталар, анықтамалар және ауылшаруашылық жоспарлау нормативтері, осыған ұқсас жағдай үшін тұрғызылған модельдердің технология - экономикалық коэффициенттері және т. б.) құрайды. Алғашқы ақпараттарды жинау, өңдеу және дайындау кезінде алынған шамаларды қорытынды жұмыс жетекшісімен, экономикалық теория және менеджмент, ауылшаруашылық мекемесінің экономикасы мен ұйымдастырылуы кафедрасының консультанттарымен келісіп алған жөн.

Сандық шамамен алынған ақпарат матрица деп аталынатын кестеге жазылады. Ол кеңейтілген экономика – математикалық модельді санмен көркемдеу, есеп шығару және ЭВМ–ге ақпарат енгізу үшін қолданылады.

Экономика - математикалық есеп түсіндірмелік жазбаның дербес бөлімінде баяндалады, жерге орналастырудың белгілі бір құрамдас бөлігі мен элементтерінің экономикалық негізделуінің құрамдас бөлігі болуы мүмкін, және бағдарлама бойынша баяндалады. Бұл жерде студент есептеу операцияларында кездескен ерекшеліктері көрсетілген дұрыс.

Сызықтық бағдарламалаудың симплекстік әдісімен айнымалылары кез келген өлшеу шамасымен, бірақ міндетті түрде бірінші дәрежемен өрнектелетін, айнымалылары өзара сызықтық теңдеулермен және теңсіздіктермен, сондай-ақ сызықты мақсаттық функциямен байланысқан көптеген экономика - математикалық есептер шешіледі.

Екінші тәсіл оптимал жоспарды жаңа шешімдер қабылдамай-ақ тікелей қолмен түзетуді қарастырады. Бұл жерде шешімдерді түзетуге арналған алмастыру коэффициенттері бар, ПЭВМ-нен басып шығарылған соңғы симплексті кесте болуы қажет. Бір немесе басқа тәсілді қолдану дайындалған модельдің шарттарға сәйкестік дәрежесі тәуелді болады және ғылыми жетекші келісімімен анықталады. Жерге орналастырудағы сызықтық бағдарламалау есептері электронды кестелер көмегімен шешіле алады .

Компьютердегі базалар қорына экономика - статистикалық талдау жасау қорытынды жұмыстардағы ғылыми зерттеулердің сыналған әдісі болып табылады.

Ең белгілі және қол жетімді статистикалық пакеттер болып MatchCAD, Эвриста және т. б. табылады. Бұл пакеттер статистиканың барлық облысынан жиналған ақпаратты талдау әдістерінің кең ауқымын қамтиды.

Х. Пайдаланылған әдебиеттер тізімін құрастыру және рәсімдеу

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі кез келген біліктілік жұмысының органикалық бөлігі болып табылады және түсіндірме жазбасының негізгі текстінің (қорытынды) соңында орналасады. Ол ішінен теориялық және әдістемелік мағлұматтар, нақты шамалар жазылған әдеби және INTERNET көзінен алынған ақпарат көздерін іріктеу, пайдалану және талдау жөніндегі автордың жасаған жұмыстарын көрсетеді.

Әдебиеттер көзіне ішінен берілген жұмысқа арнап үзінді жазып алынған барлық оқулықтар, оқу құралдары, мақақалалар, әдістемелік нұсқаулар, немесе INTERNET ресурстар жатады.

Әрбір әдебиет көзін дұрыс сипаттау мақсатында пайдаланылған әдебиеттер тізімінде олардың библиографиялық сипаттамасын беру ережелерін (стандарттарды) сақтаған жөн. Бұл стандарт элементтердің орналасу әдістерін, және бірегей шартты ажырату белгілері жүйесінің қатаң сақталуын қарастырады.

Әдебиеттер көзіне библиографиялық сипаттама беру кезінде келесі шартты ажырату белгілері қолданылады:

- 1) . (нүкте) – нүктемен тақырыпты тақырыпшадан ажыратады;
- 2) . — (нүкте және сызықша) – басылым қайталанғыштығы жөніндегі ақпараттар; басылым (кітап) орнының алдында; кітап беттерінің жалпы санының алдында немесе құжат орналастырылған кітап, журнал, газета, мақала, беттерінің алдында; журналдың (газеттің) шыққан жылы мен номерінің алдында; газеттің айы мен күнінің алдында алдында келтіріледі;
- 3) , (үтір) – басылым жылының алдында немесе авторлардың тегі мен инициалдарының артында келтіріледі;
- 4) : (қос нүкте) – басылым формасы мен бағытын көрсететін басқа тақырыптар немесе тақырыпқа қатысты мағлұматтар; басылым атауларының алдында қойылады;
- 5) / (қисық сызық) – авторлық мағлұмат (жеке авторлар, құрастырушылар, редакторлар, аудармашылар, сонымен қатар авторлық коллективтің тектері);
- 6) ; (нүктелі үтір) – кітап жазуға атсалысқан адамдар тобын басқаларынан бөліп көрсету үшін (авторларды, редакторларды және т. б.);
- 7) // (екі қисық сызық) – мақала, баяндама, тезистер шығарылған басылым (жинақтар, ғылыми еңбектер, журналдар, газеттер) туралы мағлұмат алдында қойылады. Қалалар атынан басқа басылым орнының атауы толықтай атау септігінде келтіріледі, Москва — М, Санкт-Петербург — СПб және Ростов-на-Дону — Ростов н / Д. «Беттер» сөзі қысқартылған түрде жазылады - б.

Пайдаланылған құжаттардың әдебиеттер тізіміндегі орны әрқашан белгілі бір ережеге бағынады. Тізім басында құжаттар мен атқарушы және заң шығарушы өкілдіктері материалдарының библиографиялық сипаттамалары келтіріледі:

- Қазақстан Республикасының Конституциясы;
- заңдар мен кодекстер;
- Қазақстан Республикасы Президентінің жарғылары;

-Қазақстан Республикасы Президентінің қаулылары мен бұйрықтары;
-атқарушы өкілеттіліктердің заңастылық актілері;
-жергілікті жер басқармасының нормативті-хұқықтық актілері;
-алфавиттік ретпен орналастырылған және орыс тілінде шығарылған отандық және шетелдік жұмыстар;
- латын алфавиті бойынша орналастырылған шет тілінде шығарылған кітаптар мен мақалалар.

Алфавит бойынша орналасу реті бойынша материалдың библиографиялық сипаттамалары тектер алфавитінде авторлар тегі немесе авторы көрсетілмеген болса, кітап тақырыбы беріледі. Тектері бірдей авторлар олардың инициалдарының алфавитінде беріледі, бір автор еңбектері — басылымдар тақырыптарының алфавитінде келтіріледі.

Кітаптарды авторларын көрсете отырып сипаттау. Бір автордың кітаптары оның тегінің астында сипатталады, инициалдарының алдында үтір қойылады.

МЫСАЛДАР:

1. Носов, С. И. *Оценка земельных ресурсов для рентного регулирования землепользования [Текст] : учеб. пособие для вузов / С.И. Носов ; под общ. ред. С. К. Шамышева. – М.: Издательский Дом «Русская оценка», 2004 . - 302 с. - 1000 экз. – ISBN 5-902409-20-9.*

2. Комов, Н. В. *Российская модель землепользования и землеустройства [Текст] : учеб. пособ. / Н. В. Комов. – М.: Изд-во ООО «Институт оценки природных ресурсов», 2001. – 622 с.*

Екі немесе одан да көп авторлар кітаптары келесі үлгіде сипатталады:

Тақырып алдында бірінші автор тегінен бастап авторлар тектері ретпен орналастырылады. Авторлық жөніндегі мағлұматтар алдында қисық сызық жүреді, егер мағлұмат төрт немесе одан көп авторлар жөнінде болса, бірінші автор көрсетіліп, соңынан тік жақшада «басқалар» қысқарту сөзі жазылады. [және басқалар].

МЫСАЛДАР:

1 Волков, С. Н. *Землеустроительное работаирование [Текст] : учебник / С. Н. Волков [и др.]; под ред. С. Н. Волкова.– 2-е изд., перераб. и доп.– М.: Колос., 1998.- 632с.; см.- 2000 экз.–ISBN 5-10-003511-0.*

Кітаптарды авторларын көрсетпей сипаттау. Бұл жағдайда кітаптарды тақырып астында басылымға қатысқан ұйымдар мен адамдар (редакторлар, құрастырушылар, аудармашылар) туралы мағлұматтарды қолдана отырып сипаттайды, ары қарай шыққан жері, баспа үйі, шыққан жылы, кітап көлемі, дана саны және кітаптың халықаралық стандарт номері (егер ол әдебиеттер көзінде көрсетілмесе) жазылады.

МЫСАЛДАР:

1. *Ограничения (обременения) прав на использование земельных участков [Текст]: учеб. пособ. / В. Ф. Спиридонов [и др.]. – М.: Государственный комитет Российской Федерации по земельной политике, 2000. – 239 с. – 5000 экз.*

2. *Вехи Российского землеустройства. Время, события, люди [Текст] : коллект. монограф. / С. Н. Волков [и др.] ; сост. С. Н. Волков. – М.: ГУЗ, 2000. - 224 с. – 10000 экз. - ISBN 5-9215-0002-Х.*

7. Жекелеген жинақтар, тезистер, конференция, семинар баяндамаларындағы мақалаларды сипаттау. Біліктілік жұмысында бірқатар жинақтардан, баяндамалар мен тезистерден алынған мақалалар қолданылған жағдайда тек қана осы мақалалар мен тезистер автор фамилиялары мен мақала тақырыбы көрсетіліп пайдаланылған әдебиеттер тізіміне енгізіледі. Басылым жөніндегі мағлұматтарда жинақтың негізгі тақырыптарын, шыққан жылы мен жерін, томның немесе шығарылымның реттік номері (егер бар болса) және мақала басылған беттері келтіріледі.

МЫСАЛЫ:

Волков, С. Н. Современное землеустройство: состояние и перспективы развития [Текст] / С. Н. Волков // Землеустроительная наука и образование XXI века : сб. науч. статей, посвященный 220-летию ГУЗ / Гос. ун-т по землеустройству. — М., 1999. — С. 90–92.

Галкина, О. А. Экономико-экологическая эффективность землеустройства [Текст] / О. А. Галкина ; сост. И. М. Суругина // Проблемы землеустройства и кадров : сб. науч. ст. / Гос. ун-т по землеустройству. - М., 2005. – С. 58-63. - 200 экз. – ISBN 5-9215-0075-5.

Ғылыми еңбектерден (ғылыми еңбектер жинағы мен басқа да жалғасатын басылымдар) алынған мақалалар сипаттамасы. Жалғасатын басылымдардан алынған мақалалардың библиографиялық сипаттамасында автордың тегі мен инициалдары, мақала тақырыбы және басылым туралы мағлұматтар — басылым тақырыбы, шыққан жылы, том номері, том атауы, шығарылым номері (егер бар болса), мақала орналастырылған беттер.

МЫСАЛЫ:

Асташкин, А. П. Об упорядочении терминологии и понятий в землеустройстве [Текст] / А. П. Асташкин, Х. А. Эльмет // Экономико-экологические, технико-технологические и социальные аспекты земельных реформ: сб. науч. тр. / Моск. ин-т. инженеров землеустройства, 2002. - Том 2: Итоги научных исследований сотрудников ГУЗа в 2001г. — С. 95 — 98.

Егер жалғасатын басылымдар номерленбей шығатын болса, онда мақалалар келесі үлгі бойынша сипатталады.

МЫСАЛЫ:

Шубич, М. П., Пронин, В.В. Организация угодий и севооборотов на эколого-ландшафтной основе [Текст] / М. П. Шубич, В.В. Пронин // Региональные особенности землеустройства на современном этапе : сб. науч. тр. / Гос. ун-т по землеустройству. — М., 2005. — С. 55—69.

9. Журналдар мен газеттерден алынған мақалаларды сипаттау. Журнал (газета) мақалаларын сипаттау барысында автор тегін, мақала тақырыбын, журнал (газета) атауын, сериясының номері мен атауын (егер бар болса), мақала орналастырылған беттер, шығарылған даналар номері мен саны көрсетіледі.

МЫСАЛЫ:

Купчиненко, А. В. Научно-методическое обеспечение системы управления земельными ресурсами [Текст] / А. В. Купчиненко // Землеустройство, кадастр и мониторинг земель : н.-практ. журн. / учредитель ОАО <<Агентство <<Роспечать +>> . – 2005, май- . – М.: <<Роспечать +>> , 2005.- С. 12-14.- Ежемес.

2005, № 5.

10. Жерге орналастыру кафедрасының қорытынды жұмыс тақырыптары бойынша ұсынылатын әдебиеттер көзі 11 қосымшада келтірілген.

XI. Студенттің қорытынды жұмысын қорғауға дайындау және қорғау процедурасы

Студент қорытынды жұмысын қорғамастан бұрын Мемлекеттік аттестациялау комиссиясына (МАК) мемлекеттік емтихан тапсыруы тиіс.. Мемлекеттік емтиханға дайындық, сонымен қатар жұмысты қорғауға дайындық болып табылады. Студент жалпытеориялық сұрақтарға салмақты назар аударуы керек. Қазіргі жағдайда жерге орналастыру күрделі және дамып келе жатқан шаралардың бірі болып табылады. Ол өзара тәуелді ғылыми пәндермен қатар оқытылады, сондықтан мемлекеттік емтихан және қорытынды жұмысты қорғау кезінде кез—келген жерге орналастыру пәндерінен сұрақтар беруге болады. Келесі дайындалу формалары ұсынылады: директорат ұйымдастырған шолу дәрістеріне міндетті түрде қатысып тұру, оқулықтарды, оқу әдістемелерін, басқа әдебиеттерді жете меңгеріп оқу, оқытушылардан консультация алып отыру.

2. Аяқталған қорытынды жұмыс студент пен ғылыми жетекшінің қолы қойылған түсіндірме жазбасынан, сызбалардан, кестелерден тұрады. Ол кафедраға студенттің қорытынды жұмысты қорғау күнінен 14 күн бұрын тапсырылуы тиіс. Осы мезгілде жетекшінің қорытынды жұмыс жөніндегі пікірі қоса тапсырылады. Жетекшінің оң пікір беруі қорытынды жұмысты рецензиялауға жіберуге негіз болады.

3. Рецензиялау арнайы жолдама бойынша ғана жүзеге асырылады. Рецензиялауға жолдамамен қатар студент тапсырмасы бар түсіндірме қағазын және сызбаларын ұсыну қажет. Рецензиялау мерзімі үш күннен аспауы тиіс. Рецензия жұмыс нәтижелерінің сараптамасынан және келесі моменттерді қамтуы тиіс: қорытынды жұмыс тақырыбының өндірістік маңызы мен өткірлігі; алғы шарттардың жарамдылығы; жұмыс мазмұнын, оны орындалу әдістемесін және негізделуін, жасалған жұмыс көлемі мен сапасын қысқаша талдау және бағалау; қорытынды жұмыс кемшіліктері және қажетті ескертулер; қорытынды жұмыс ерекшеліктері (егер олар болса); ғылыми зерттеулер элементтерінің барлығы, ЭММ және ПЭВМ қолдану, жұмысты өндірісте қолдануға ұсыну және т.б.

Рецензияда студентке біліктілік беруге бола ма, және қорытынды жұмысқа жалпы баға беру (өте жақсы, жақсы, қанағаттанарлық,

қанағаттанарлықсыз). Әдетте рецензия көлемі екі бетке дейін болады. Онда түсіндірме жазбадағы әр бөлім бойынша тоқталуға жөн. Егер рецензент қорытынды жұмысты «қанағаттанарлықсыз» деп бағаласа, онда ол МАК отырысына қатысуға міндетті.

Рецензиялаудан кейін қорытынды жұмысты түзетуге болмайды. Рецензияны қорғаудан екі күннен кем емес уақыт ішінде алғаннан кейін, қорытынды жұмыс толық көлемде Мемлекеттік аттаестациялау комиссиясының отырысында қорғауға жіберілу үшін кафедра меңгерушісіне ұсынылады. Қорытынды біліктілік жұмысына рецензия дайындау үшін рецензентке ұсыныстар 12 қосымшада келтірілген.

4. Қорытынды жұмысты қорғауға дайындау аяқтаушы кезеңнің бірі болып табылады. Ол қорытынды жұмыс мазмұны туралы баяндама жасауды, жерге орналастыруды жобалау мен сабақтас пәндер теориясын және әдістемесін қайталауды қарастырады.

Баяндама жасау оның жоспарын жазудан басталады. Бұл же ұзақтығы 15 минуттан аспау керек екендігін ұмытпаған жөн. Баяндама жоспары қорытынды жұмыстың ғылыми жетекшісімен келісіліп, соңынан толық тексті жазылады. Баяндама нақты және дәл, қорғалатын қорытынды жұмыстың мәнін толықтай ашуы тиіс. Онда жалпылама сөйлемдер, объекттің орналасу аймағының табиғи және экономикалық сипаттамаларының мұқият сипаттамалары болмайды. Баяндамада сан мәндері шамадан тыс көп келтірілмеуі тиіс, негізінен оларды демонстрациялық таблицаларда, диаграммаларда, графиктерде бейнелеу қажет. Баяндамада басты назар қорытынды жұмыста жасалған негіздемелерге, олардың тиімділігіне, іске асыру мүмкіндігіне аударылуы қажет. Баяндама МАК мүшелеріне қорытынды жұмыстың белгілі бір сұрақтарын шешу мазмұны мен әдістерін, жүргізілген ғылыми зерттеулерді айқындап беруі керек. МАК отырысында баяндаманы текст бойынша оқуға рұқсат етілмейді, ол жатқа айтылады.

Студент қорғауға салмақты көзқараспен дайындалуы қажет. Қорғау процесінде студентке оқу барысында игерілген негізгі пәндердің кез келгенінен сұрақтар берілуі мүмкін. Сондықтан жаңа әдебиеттерді оқып біліп жүрген дұрыс. Қорғауға дайындық формасының ең тиімділерінің бірі қорытынды жұмыстың негізгі сұрақтары бойынша студенттік конференцияда баяндама оқу. Қорытынды жұмысты қорғауға дейін студент рецензент ескертпелеріне алдын ала жауап дайындап, оны жетекшісімен келісіп алады.

5. Қорытынды жұмысты қорғау кафедра бекіткен уақыт мерзімінде, көпшілік алдында Мемлекеттік аттестация комиссиясының отырысында өткізіледі.

Түлек-студент қорытынды жұмыс мазмұнын ауызша юбаянап шығуға хұқы бар. Қорғау барысында барлық дайындалған сызбаларды, схемалар, диаграммалар, графиктер мен кестелерді толықтай қолданған маңызды. Бұл баяндаманың оқылуын жеңілдетеді, қорытынды жұмыс мәнін МАК мүшелерімен жете қабылдауға мүмкіндік береді.

Баяндама аяқталғаннан кейін МАК мүшелері және қатысып отырғандар сұрақтар береді, студент қойылған сұрақтарға нақты, дұрыс және толықтай жауап беруі тиіс. Рецензия оқылғаннан кейін студент рецензент ескертпелеріне жауап береді. Бұл жауаптар алдын-ала дайындалып, қысқа және ескерпе мәнін ашуы керек. Жекелеген жағдайда студент өзінің рецензентпен келісетіндігін айта алады. Егер студентке қорытынды сөз берілген жағдайда қысқа сөйлегені абзал.

Қорытынды жұмыс көпшілік алдында қорғалып болғаннан кейін, МАК жабық отырысында қорғауға ұсынылған материалды қарастыруға кіріседі, және қорытынды жұмыс сапасын, баяндаманы, сұрақтарға берілген жауаптарды, жетекші пікірі мен рецензент бағасын, сондай-ақ университетте оқып жүргенде алған білімдерін ескере отырып, дауыс беру арқылы қойылған сұрақтарға берілген жауаптарды бағалайды да, қорытынды жұмыстың және орындалуы мен қорғалуына баға шығарады және студентке академиялық дәреже беру жөнінде шешім шығарады. Хаттамада (егер негіздеме бар болса) қорытынды жұмыста ғылыми зерттеулер элементтерінің барлығы, ЭЕМ-нің қолданылуы, оны өндіріске енгізу туралы ұсыныстар, түлекті докторантураға ұсыну және т.б. атап көрсетіледі.

Қорытынды жұмыс **«Өте жақсы»** бағасына лайық, егер:

- жұмыста тақырып сұрақтары жеткілікті және толық түрде шешілген, нәтижелері жерді рационалды және тиімді қорғауды және пайдалануды немесе ең экономды жерге орналастыру шараларын дайындауды, мысалы экологтыландшафтық негізде территорияны ұйымдастыру жүргізуді, қамтамасыз ететін зерттеулер жүргізілген болса;
- жерге орналастырудың теоретикалық және әдістемелік негіздері білікті, сауатты түрде баяндалған, мекеменің табиғи факторларына және экономикалық жағдайларына терең талдау жасаса, ауылшаруашылық мекемелерінің жұмысына жер орналастыру жұмыстарының кеңістік және агротехнологиялық сипаттамаларына әсер етуін көрсетсе;
- материалдар сәйкес қорытындылар мен ұсыныстар бере отырып логикалық түрде ретімен берілген болса ;
- зерттеу және өңдеу элементтерінің нақты нәтижелері, қорытынды жұмысты өндіріске енгізуге болатындығы көрсетілген жетекші мен рецензент пікірі болса;
- жұмысты қорғау кезінде студент тақырып сұрақтарын терең меңгергендігін көрсетсе, жұмыс және ғылыми зерттеулер берілгендерін еркін қолдана білсе, жерді пайдалану, мекеме территориясын ұйымдастыруды жақсарту, материалды, еңбек және басқа да ресурстарды тиімді пайдалану жөнінде мәнді ұсыныстар енгізсе;
- баяндама барысында жұмыстың графикалық бөлімін (сызбалар, кестелер, схемалар, графиктер және т.с.с.) епті пайдаланса, тақырыпты ашып, қойылған сұрақтарға дәлелді жауаптар берсе.

Мына жағдайда қорытынды жұмыс **«Жақсы»** деп бағаланады:

- жалпы алғанда тақырып мазмұны ашылған, бірақ жекелеген сұрақтар жеткілікті негізделмеген, жұмыс тақырыбы бойынша әдістемелік ережелер сауатты келтірілген, мекеменің табиғи және экономикалық жағдайларына, оның территориясын ұйымдастырылуына жеткілікті түрде талдау жасалған;
 - материал сәйкес қорытындылар шығара отырып, түсінікті жазылған, алайда жұмыс варианттарын талдау жеткіліксіз ;
 - ғылыми жетекшісі мен рецензенттің оң пікірі берілген;
 - қорғау барысында студент тақырып сұрақтарын меңгергендігін көрсетіп, мекеме жұмысын жақсарту, жер ресурстарын тиімді пайдалану жөнінде ұсыныстар енгізген болса.
 - Баяндама кезінде студент сызбаларды, кестелерді, схемаларды графиктерді қолданып, қойылған сұрақтарға қиындықсыз жауап берсе.
- «Қанағаттанарлық»** бағасы келесі қорытынды жұмыстарға қойылады:
- Тақырып сұрақтарының мазмұны жеткіліксіз ашылған, зерттеу элементтері жоқ, теориялық бөлімі жоқ, тек қана тәжірбиелік материалдарға негізделген, жердің қазіргі күйі мен мекеме территориясын бағалауды конструктивті түрде жеткіліксіз жүргізілген, жұмыста материал ретімен келтірілмеген;
 - территория ұйымдастырылуының негізсіз варианттары берілген, немесе олар жеткіліксіз бағаланған;
 - жетекші немесе рецензент пікірінде жұмыс мазмұнына және жерге орналастыру әдістемелеріне айтарлықтай ескертулер бар;
 - жұмысты қорғау үстінде студент өзін сенімсіз ұстап, тақырып мәселелерін жеткіліксіз білетіндігі байқалып, қойылған сұрақтарға толық, дәлелді сұрақтар бере алмады.
- «Қанағаттанарлықсыз»** бағасы мына қорытынды жұмыстарға қойылады:
- тақырып мазмұны ашылмаған, жұмыс атүсті жазылған, жерді пайдалану және мекеме территориясын ұйымдастырудың қазіргі жағдайына жеткіліксіз талдау жасалған;
 - түсіндірме жазбасының структурасы мен мазмұны тапсырмаға сәйкес келмейді және кафедраның әдістемелік нұсқауларында келтірілген талаптарға сай емес;
 - өзіндік дайындамалары жоқ, болжамдалған шешімдер формальды түрде, есептеулерде дөрекі қателер бар;
 - жетекші мен рецензент пікірінде қатаң ескертулер бар;
 - қорғау кезінде студент қойылған сұрақтарға қинала жауап беріп, сұрақ теориясын білмейді, жауаптарында айтарлықтай қате бар, сызбалары мен кестелері толық пайдаланылмаған;
 - қорытынды жұмысты қорғау басына күнтізбелік жоспар орындалмаған.

XII. Біліктілік жұмысының графикалық бөлімін рәсімдеу

1. Негізгі ережелер

Бұл бөлім жерге орналастыру жөніндегі қорытынды жұмыстарын дайындау барысында, сондай-ақ зертханалық жұмыстар мен курстық жобаладың графикалық материалын рәсімдеудің негізгі ережелерін анықтайды.

Территориалды (шаруалықаралық), әкімшілік-территориалды мекендер схемалары және шаруашылықшілік жерге орналастыру тақырыбындағы қорытынды жұмыстар студенттің кафедрада білім алуының негізгі қорытындысы болып табылады, сондықтан нұсқаулар келтірілген жұмыстардың графикалық бөлімін рәсімдеуге арналған.

Территориалды жерге орналастыру және аудан жерлерін үйлестіру тақырыбындағы қорытынды жұмыстардың графикалық бөлімі шешім мәні графикалық бейнеленген, жұмыстағы варианттар сызбалары келтірілген, территорияның орналасу сипаттайтын аудан жер пайдаланушыларының барлығы немесе бөлігінің планын және топырақ картасын қамтитын сызбалар мен схемаларды қамтиды.

Шаруашылықшілік жерге орналастыру тақырыбындағы қорытынды жұмыстардың графикалық бөлімі әдетте жұмыс варианттарын, жерге орналастыру жылының шаруашылықшілік территорияны ұйымдастыру жоспарын, сондай-ақ топырақ картасын, -және тағы басқа графикалық материалдардан (карталар, схемалар, картограммалар, маңызды экономикалық, техникалық көрсеткіштер жазылған кесте) тұрады.

Бірқатар жағдайларда графикалық бөлім құрамына табиғат қорғау, мелиоративті, эрозияға қарсы, агроорманмелиоративті және тағы да басқа шаралар сызбалары кіреді.

Графикалық материалдар құрамы мен атауы, олардың қорытынды жұмысқа қатысты мазмұны мен масштабтары қорытынды жұмыс тақырыбына байланысты анықталады, ғылыми жетекші белгілеп тапсырмада, сондай-ақ нұсқаулық-әдістемелік құжаттарда, стандарттарда және сәйкес жобалық-зерттеу жұмыстарының эталондарында көрсетіледі.

Студенттің қорғауға ұсынатын графикалық және басқа да құжаттарды жасау осы уақытқа дейін қолданылып келген технологиясы бойынша жасалады. Бұл технология орындаушының қол жұмысын геоақпараттық жүйелерді, компьютерлік бағдарламаларды қолану арқылы, ал оның агроорманмелиоративін рәсімдеуді осы нұсқауды, сонымен қатар нұсқаулық-әдістемелік құжаттамаларды пайдалана отырып барынша жеңілдетуді қарастырады. Бұл нұсқау жерге орналастыру кафедрасының жерге орналастыру құжаттарын рәсімдеу саласындағы көп жылдық еңбек тәжірибиесі, жоғарыда көрсетілген нұсқаулық-әдістемелік құжаттарды дамытуы және жерге орналастыруды рәсімдеу жөніндегі мекеме стандарттарын жақсарту барысында дайындалған.

Жұмысты негіздеу үшін ең маңызды экономикалық, техникалық көрсеткіштер кесте түрінде рәсімделеді, және қорытынды жұмысты МАК отырысында қорғау барысында қолданылады. Қол жұмысын азайту мақсатында сызбаларды жетекшінің рұқсатымен сызба қағазына желімделген, пландар литоттискаларында, немесе геоақпараттық жүйелер мен компьютерлік технологияларды пайдалану арқылы рәсімдеуге болады.

Орындалып, қорғалып, архивке тапсырылатын сызбалар, пландар, карталар, және басқа да графикалық материалдар ыңғайлы болу үшін бекітілген

үлгідегі форматпен (А4 немесе А3 форматтары) қиылып, ені 50 мм тоқылмаған матамен, желім қағазымен өзара біріктіріледі. Көп уақыт мерзімінде қолданылуға жататын графикалық материалдар мөлдір ламинатпен жапсырылып немесе матаға желімделеді.

Егер графикалық құжатты және онымен жұмыс жасау мерзімін шектейтін гриф тұрса, онда сәйкес нұсқауларды қатаң сақтаған жөн.

2.Графикалық материалдарды дайындау ережесі

2.1. Парақтардың форматы

Графикалық материалдар (сызбалар, жоспарлар, карталар және т.б.) МЕСТте және стандарттарда бекітілген айқын парақ форматтарында безендіріледі.

Парақтардың форматтары сызбалардың, жоспарлардың, карталардың және басқа графикалық материалдардың сыртқы рамка мөлшерлерімен анықталады. форматтардың негізгі мөлшерлері және белгілеулері 2 – кестеде көрсетілген талапқа сай болуы тиіс.

Кесте 2- Негізгі форматтар өлшемдері мен белгілеулері

Формат белгілеуі	44	24	22	12	11
Формат жақтарының өлшемдері, мм	1189x84	594x84	594x4	297x4	297x21
	1	1	20	20	0
Қолданылатын формат қағазының белгіленуі (МЕСТ 9327-60)	A0	A1	A2	A3	A4

Негізгі форматтардың жақтарының өлшемдерін мөлшерге артумен, 11 формат өлшемдеріне сәйкес қысқартылып, қосымша форматтарды қолдануға болады. Бұл кезде еселеу коэффициенті «К» бүтін сан болуы тиіс.

Форматтардың белгілеулері екі цифрдан құрастырылады (сандардан), олардың біріншісі форматтың жағының 297 мм шамасына сәйкестігін көрсетеді, ал екінші – екінші жағының 210 мм шамасына сәйкестігін көрсетеді. Формат белгілеуін құрайтын цифрлардың туындысы (сандардың), осы форматта болатын форматтардың санын анықтайды 11 (яғни, формат 297x210 мм). Мысалы, 44 форматы 4 x 4 құрайды, яғни 11 формат, саны 16 білдіреді.

2.2. Бейнелеулер масштабы

Графикалық материалдардың масштабы көптегенде жағдайда олардың толықтығы, дәлдігі, шартты белгілердің мөлшері, карта форматы, жоспарды, схеман және мазмұнының нақтылығын анықтайды, демек, оларды жұрт алдында қорғау кезінде пайдалану ыңғайлылығын, қабырға варианты негізінде көрсетілген графикалық материалдардың мазмұнын қабылдау мүмкіншіліктерін, жанында және т.б. анықтайды.

Студентпен шешілетін бір немесе басқа деңгейде мақсаттардың нақты шеңбері, графикалық материалдардың мазмұнын анықтайды және масштаб таңдауы ескертеді. Өз кезегінде, карталарды, жоспарларды және схемаларды қарауға арналған ортақ ұсынылатын жалпы бірыңғайлауларға ұмтылу,

бірыңғайлы масштаб қатарларынан құрылатын масштабтардың жүйелік өңдеулерін талап етеді, онда масштабтар әр түрлі деңгейдегі біртүрлі материалдарды және бір деңгейдегі әр түрлі материалдарды салыстыру үшін арналған.

Графикалық материалдарда бейнелеулердің масштабтары келесі қатарлардан алынады:

а) жұмыс сызбаларына арналған 1:50, 1:75, 1:100, 1:200, 1:400, 1:500, 1:800, 1:1000, 1:2000, 1:5000, 1:10000, 1:25000;

б) ауыл елді мекендері пункттерін жоспарлауға және орналастыруға арналған, шаруашылықаралық (аймақтық) және ішкішаруашылық жерге орналастыру үшін –1:2000, 1:5000, 1:10000, 1:25000, 1:50000, 1:100000;

в) ішкішаруашылық жерге орналастыру шолу карталары, жерге орналастырушылық схемаларын және басқа жерге орналастырушылық тақырыбы карталары үшін –1:25000, 1:50000, 1:100000, 1:200000, 1:300000, 1:500000.

Графикалық материалдарда бейнелеу масштабтары топографиялық өндіріс және инженер - геологиялық ізденістер кезінде, топырақтық-геоботаникалық тексерулер, айдамалы мал шаруашылығы, елсіз және жартылай шөл далалы аймақтарда, жерге орналастыру жобалы ұйымдары басшылыққа алатын жұмыс істейтін нұсқаулық - әдістемелік құжаттардың талаптарымен сәйкес қатарларда көрсетілген саннан шығады.

Тағайындау есебінен және графикалық материалдардың мазмұнынан басқа, масштабтардың жүйесін таңдауда жерге орналастыру кескін үйлесімдері, олардың физикалық - географиялық ерекшеліктерін, ерекше талаптардың қатарын есепке алу қажет: әкімшілік - шаруашылық бірліктердің картографияланатын деңгейі, картографиялау бірліктері, нұсқалардың мөлшерлері, тәсілдер мазмұнын елестету және басқалар.

Масштабтарды таңдау қажеттілігі алдында тұрған студенттерге келесі кепілдемелер қатарын пайдалу ескертіледі.

Олардың біріншісі - жоспарларды және карталарды оқу және жеткілікті толық нақтылауларды сақтауда олардың мазмұнын түпкілікті алуға бағытталған масштабтар жүйесін таңдау. Ұсақ масштабтарда олардың ең басты артықшылығы – мазмұнының нақтылығынан айырады, ол оның мағыналық мәнінде және шамаланған тәжірибелік орындауында маңызды. Кіші масштабты (салыстырмалы) материалдар жалпы заңдылық материалдарын көрсетеді, сол уақытта ірі масштабтарда зерттеу тақырыптарын байсалды зерттеуге мүмкіндік туғызады, бірақ бір қатар жағдайларда мөлшері бойынша үлкен жер пайдалану аумағының немесе топтарының аумағының жалпы шолу алып тастайды.

Келесі кепілдемеде әрбір графикалық құжатта масштаб мүмкіншіліктерінің ең жақсы қолдану қамтамасыз етуге болады (карта, жоспар, схема) жұмыс орындау кезіндегі картографиялық тақырыпта ғылыми зерттеулерде студенттің орындауымен бірнеше масштаб – негізгі және туынды, өте сирек кездеседі, қоса алғанда (жұмыстың ғылыми жетекшісі жағынан тиісті

нұсқалмаса). Дәл осылай, жалпы алғанда жерді ақзіргі кезеңде қолдану және болашақта пайдалануды сипаттайтын жоспарларға және карталарға негізгі масштаб қолданылады, ал туынды (негізгіден ұсағырақ) – бұранғы ірі әкімшілік бірліктен көбірек картаны құру үшін, құрамына картографияланатын аумақ кіреді, сонымен қатар жалпы заңдылықтармен бұранғы карталар (агроклиматтық картты, өндіріс экономикасы картасы және т.б.).

Карталардың ең жақсы салыстырмалылық қамтамасыз ету үшін, ең басты және туынды масштабтар тиісті қарапайым еселі тәуелділікте болуы қажет. Осындай тәуелділікті картографиялаудың әр түрлі деңгейлерінің біртүрлі графикалық материалдарының масштабтары арасында орнату керек, сонымен қатар графикалық материалдарының барлық бір деңгейлік масштабтарына арналады. Әрбір жұмыс шектерінде мына шарт орындалуы, әр бір жұмыс шегінде қажетті қолданысты көрсетеді (жоспарлар, карталар), дәл осылай және толық алғанда графикалық материалдардың қатарымен жасалынады.

Жұмыстың және схеманың графикалық материалдарында парақтың ішкі рамкадан 10 мм ара қашықтықта парақтың жұмысшы аумағында (бейнелеу астында) масштаб орналастырылады, ал жұмыс сызбаларында – бейнелеудің үстінде орналастырылады.

2.3. Рамкаларды және топтастыруды дайындау

Рамкаларды безендіру, парақ форматтары сияқты және масштабтарды таңдауда, МЕСТ және стандарттар талаптарын есепке ала шығарылады. Ескеретін жағдай, барлық құрылыс және өндірістік барлық салалары үшін қабылданған конструкторлық құжатнаманың бірыңғай жүйелерін (КҚБЖ) кірістірумен қатар, сызбаларды орындаудың жалпы ережелерін, жұмыс істейтін стандарттармен парақтардың форматтары және сызба элементтерін орналастыру ережелеріне сәйкестікте қабылданады.

Дегенмен, жерге орналастырулық жобаланушы және жұмыстық құжаттарды даярлауға бірыңғай стандарттардың жоқ болуымен, бірқатар кәсіпорындар, ұйымдар және мекемелер іздеулердің материалдарының дайындаудың әртүрлі нұсқауларын өңдеуге шарасыз көнуде.

Сызбалардың, карталардың, жоспарлардың және графикалық материалдардың жерге орналастырудың басқа түрлерінің, топографиялық және инженерлік-геологиялық және басқа іздеулер парақтары тиісті сыртқы және ішкі рамкалармен безендіріледі. Графикалық материалдардың рамкаларын кесу сызығынан 2-3 см ара қашықтықта қара тушьпен қос сызықпен сызады: сыртқы 1,5 – 2,0 мм жуандықпен, ішкі - 0,5 мм олардың аралығы 8 мм. Барлық жағдайларда парақтың әшкә рама сызығы әшкә рама сызығынан 2-3 есе жіңішке болуы тиіс.

Рамкаға көркем элементтерін қосу мүмкін. Бірақ көркем рамкаларында артық әшекейліліктен алшақ болуы қажет, ол үлкен еңбек шығынын, биік мамандықты талап етеді және әрқашан мақсатқа лайықты емес болады.

Жерге орналастыру графикалық материалдары, оларды даярлау және безендіру сәйкес формат сызбасы параған алу мақсатымен ақырғы оларды желімдеп пайдалану үшін, ереже бойынша көбейткіш аппараттардың техникалық мүмкіншіліктерін, жұмысты ыңғайлылығын ескеріп, бейнеленген сызбаның (суреттің) үлкен көлемін ескеріп бөлшектеп (парақпен) орындайды. Ол үшін сайып келгенде сыртқы және ішкі рамкалар, бірыңғай материалдардың бөлек бөлімдердің желімделуін ескеріп, рамкалар бейнелеудің (суреттің) барлығында бірдей және талапқа сай бекітілген форматтардан біреуіне сәйкес келуі қажет.

Кейбір жағдайлар ескеріледі, графикалық материалдарды әзірлеу қажеттілігі (сызбалар, жоспарлар, карталар) олардың бөлек бөлімдердің желімдеусіз орындалады. Мұндай жағдайда сызбаның немесе жоспардың әрбір бөлімі анықталған формат парақтарында және лайықты рамкалармен безендіріледі. Мұнда әрбір парақтың жұмыстық аймағында парақтардың орналастыру схемасы, онда олардың реттік нөмірлері нұсқалған әрбір парақ схемада штрихталады. Парақтардың нөмерленуі қатармен үстіңгі жағынан сол жақтан оңға қарай жүргізіледі.

Графикалық жұмыстың жалпы топтастырылуы келесідей түзеледі, мазмұны, мағынасы бойынша көрсетілген элементтер және бекітілген ретке әрбәрә өз орынынында орналасытырлады.

Бітіруші жұмыс, ереже бойынша, шаруашылық немесе әкімшілік шекараларда (трапециялық рамкаларда емес) орындалады, парақтарда ең басты картадан басқа бірқатар шамалар және басқа бағдарламаларды орналастыру мүмкіндігінің қажеттілігі есепке алынады. Сондықтан бұл материалдарды құрастыру стандартты емес және студенттер үшін творчестволық болып келеді, әрқашан жеңіл процеспен емес болады. Картографияланатын тақырыптың тұтас және үйлесімді құрылуы мақсатымен бейнелеудің (суреттің) құрама бөлімдерінің үйлесімді орналастыруға қол жеткізу қажет.

Құрастыру негізгі ережелері студенттермен бітіруші жұмысты құрастыруға сәйкес факторлардың қатар топтамасын құрастыруына ықпалын жасау есепке алынады – жер пайдалану аумақтарының мөлшері және кескін үйлесімі, материал негізгі мазмұнының ең үлкен айқындық жетулері, кірістірмелер сандары, пайдалану ыңғайлылықтары, ауданды ең үнемді қолдануы келеідей болады:

1. Карта макетін қажет болған жағдайда ғылыми жетекші қатысуымен берілген масштабта парақ беттерінде ең аз мүмкін мөлшерлерімен құрастырады, оған парақ бетін ең тиімді пайдаланумен негізгі картаға және оның құрама бөлімдерін келтіріп, қабылданаған орналасу вариантын ескеріп, орындайды (атауы, шартты белгілеулері, ұсақ масштабты кірістірілген карталар, далалық, «ауа»);

2. Негізгі картаны парақтың орталық бөлігінде жайғастырады, ол кезде қиялдағы орта меридиан (солтүстік - оңтүстік бағыты), кірістірмен картаның оңтүстік рамкаға перпендикуляр орта меридиандары секілді орналастырады (ереже сәйкес, оларды жүргізбейді);

3. Сайып келгенде карталар-кірістірмелер, кестелер, графиктар диаграммаларды негізгі картаны «басып» және «көлеңкелеп» тұрмайтындай етіп, парақ бетінің өлшемін үлкейтпейтіндей етіп түйістіре орналастырады;

4. Карталар- кірістірмелерді келесдей орналастыруды ұсынуға болады. Жоғарғы бұрыштардың бірінде лайықты тақырыптық карта кірістірмені ірі әкімшілік бірлікпен орналастырады, құрамына картографияланатын аумақ, мәтіндік кірістірме, әлеуметтік - экономикалық мінездемесін сипаттайтын жерлердің және кірістірмелердің экспликациясы жатады. Жиі назар аударуды және меңгеруді талап ететін кестелік кірістірмелер «оқырманға жақынырақ» – картаның ең төмен астында орналастырылады.

Карта мен шартты белгілеулер арасындағы ең жақсы салыстырмалылыққа оң жақ рамкада соңғы шартты белгілеуледі орналастырумен жетеді, оқырман алдымен түрлі түсті шкаланы, ал содан соң оған түсіндіруді көру үшін. Штампы төменгі бұрышқа сызады. Жер пайдалану жоспарымен және жазулары араларында орын қалдырылады;

5. Карта рамкаларының ішінде және, дәл осылай сыртында ең басты карта атауы орналастырылады. Кірістірмелер мен ең басты картамен аралығында үздіксіз жолақтың пайда болуын болдырмау қажет. Екі вертикаль тұтас кірістірмелер арасында карта атауын орналастырмаған жақсы;

6. Жеке жағдайларда парақ өлшемдерін қысқарту үшін негізгі территорияның ең үлкен бөлімдерін орналастыруға болады, карта атауы секілді рамкалардың бөлінуімен көрсетеді.

Баяндалған негізгі талаптарды ескеріп, макеттің бірнеше жұмысшы варианттарын құрастыру ұсынылады, олар арқылы картаның барлық бөлімдері теңгеріледі, кейін студент жұмыс жетекшісімен бірге оларды орналастырудың ең орындысын іздеп табады, оның ақырғы кесу мен желімдеуді ескеріп, қажетті карта парағы мөлшерлері анықталады және құрастыру макетінің ақырғы варианты таңдалады.

Топтастыру макетін өңдеу творчестволық процесс болып келеді, өзінде парақ бетінің ауданын графикалық шешімдерді баяндау ретінде қолданып, келешек картаның эстетикалық жағын құрайды (жоспарлар, схемалар).

2.4. Жазулар, әріптер

Жұмыстың графикалық бөлімі жер пайдалану жоспарын құрайды, жерге орналастырушылық мақсаттарына арналған тексерулердің және іздеулердің сызбалары, топырақтық және геоботаникалық картаны, территорияны ішкішаруашылық ұйымдастыру жоспары (жерге орналастырушылық кезеңіне), жоспар (жоспарлар) және әртүрлі сыртқы жазулар және кестелер, бұл құжаттардың толықтырушы мазмұндары құрылады.

Сыртқы жазулардың дайындағанда тақырыбшаны сызудан бастайды, жерге орналастырушылық пайдаланатын жерлердің экспликациясы және жұмыспен, ал, қажет болған жағдайда, - суарылатын және құрғатылатын

жерлердің экспликациясы беріледі. Экспликация сызуда жерлерді есепке алу бекітілген формаларымен сәйкестікте шығарылады. Сыртқы жазулар тізіміне жерге орналастырушылық шартты белгілеулері, желдердің өтісі, араласу және штампы суреттеулер жатады. Ішкішаруашылық жерге орналастыру графикалық жобасындағы жазулар егіншілік далаларының жер экспликациясын сызу, ұсынылатын агротехникалық шаралар, бөтен жер пайдаланулардың мәліметтерін келтіру және т.б.

Осы орайлас жазулармен, әріптермен, шартты белгілеулермен, бояумен қатынасты туралы карталардың, жобалардың, бұл процесті түсінуіне танырлық және жақын қатынасқа келу туралы кардиналдық сұрақ туындайды және жоспарлардың гуманитарлық және техникалық жақтарының дайындау туындайды. Яғни, сұрақ маңызды және формалдықта аспектілерде, студенттің творчестволық, ойдың немесе технократиялық ойлаулар туындайды.

Бүгінгі техникалық мүмкіншіліктер (ең алдымен компьютерлік графика) студенттің жұмыстың графикалық бөлімінің жұмыс барысында техникалық құралдардың приоритеті туралы керексіз болмас ісін жасайды.

Осы әдістемелік нұсқа осы жерде және алдағы уақыттада студентке мақсаттарға қол жеткізу мақсатымен көмекші құралы болып келеді.

Жұмыстың сыртқы жазуларын безендіру үшін бір немесе бірнеше картографиялық әріптерді қолданады, мысалы, Шабылған, Топографиялық, Курсив, Әдеттегі элементтердің әртүрлі өлшемді және жуандығы.

Тақырыптар мен тақырыпшалардағы мәні сөздер мағынасы жағынан маңыздасы үшін әріптердің ірі мөлшерлері қолданады, қалғандарында – ұсақ мөлшермен. Қосалқы мағынадағы орта жазуларды кіші өлшемді әріптермен түзу және жантайған бақытт, бұлынғыр бояумен көрсетеді.

Бастаулардағы маңызды сөздер үшін шрифт өлшемдері ірі әріптер (1,5 – 3 см), басқа сөздер үшін орташа (6 – 10 мм) шрифті әріптер қолданылады. Ең маңыздылығы төмен жазбаларды шрифт өлшемдері ұсақ әріптермен (5 мм дейін) тік және көлбеу орындалады.

Әр жазба үшін әріп шрифтері мен өлшемдерін таңдау кезінде барлық әріптердің ішкі және жалпы компоновкаларын тығыз байланыстыру талаптары, қағаз өлшемдерін және рәсімделетін құжаттық жекелеген сөздерінің жазбадағы маңызы ескеріледі.

Бір стандартты бет планының өлшемі үшін, мысалы бастау сөз қаптал бет ұзындығының $1/10$ – $1/15$ бөлігінен артық орынды алмауы тиіс, ал жол әріптерінің биіктігі 5 – 8 мм. Ден аспауы керек.

Жұмыстың бастауын, ондағы «Жұмыс» сөзін бөліп көрсету арқылы рәсімдеу әр түрде ұсынылуы мүмкін. Бастау және жалпы құжаттық түрі шрифт, әріп өлшемдері, оның әріптерінің қалыңдығын сәтті таңдалуына қарай жақсара түседі. 3 қосымшада бастаудағы шрифтерді қолдану мен компоновкалаудың үш өзіндік нұсқалары көрсетілген. Біріншісі мен үшіншісінде тік және көлбеу шрифттардың комбинациясы қолданылған. Басты сөз «Жұмыс» ірі өлшеммен және элементтің үлкенірек қалыңдығымен бөліп көрсетілген. Жазбаларда бір шрифт те қолданылуы мүмкін, бірақ оның

өлшемдері бөліп көрсетілетін сөздер үшін қалыңдығы үлкен ірі, басқа сөздер үшін орташа және т.с.с.

Оқуға ыңғайлы болу үшін кеңшар АҚ, ауылшаруашылық мекемелерінің атауларын биіктеу және қалыңдығы майлы элементтермен көрсетіледі. Сондай ақ ауылдың атауларын шабылған, жартылай майлы немесе ашық шрифтерді қолдана отырып бөліп көрсетуге болады.

Карталардың, жоспарлардың, әр түрлі схемалардың тақырыптары безендіріліп графикалық құжатқа айқындылық пен аяқталдандық беру дәстүрлі осы уақытқа дейін сақталған. Бұл үшін көпсөзді тақырыптың ішінен сызбаның қолданылуы мен мазмұнын ашатын ең басты сөзді бейнелеу шрифтарын қолдана отырып әріптерді 2,5 – 3 есе үлкейту арқылы бөлініп безендіріледі. Бұл үшін бірқатар картографиялық шрифтар (Қалыпты, Шабылған кең және т.б.) қалыңдығын шрихты өнерлермен дополняют их штриховыми узорами в толщине основных, главным образом вертикальных, элементов, дают разного характера, негізінен вертикаль элементтерін толықтырады, элементтерге сызықтармен, аралықтармен, жолақтармен әр сипаттағы түс береді – астынан, оңынан; қалың, жіңішке (Қосымша 4).

Әр түрлі етіп безендірілген таңдап алынған шрифті әдетте бейнелеу рамкаларымен үйлестіріліп, жалпы айқындылық пен эстетикасын аша түседі, әсіресе бет өлшемдері үлкен және қабырға ілу нұсқасы болса.

Сонымен қатар графикалық құжаттарды қолмен безендіру кезінде күрделі және көп еңбекті қажет ететін шрифт сызықтары мен рамкаларын қолданбаған жөн. Көп жағдайда қарапайым, тік және уақыт шығынын қажет ететін шрифтар мен рамка суреттері пайдаланылады.

Жұмысэкспликациясы белгілі бір үлгідегі кесте түрінде болады. әдетте оның өлшемдерін тақырып астында орналастырады.

Кесте атауларын рамкадан 5 мм жоғары, жартылай майлы, орташа өлшемді шрифтпен жазылады. Кесте ішіндегі шабындық атауларын ұсақ өлшемді қолжазбалы шрифтармен «Шартты белгілер» бағанындағы белгілеулер атаулары жазылады. Тақырыптың өзін сәл анығырақ жартылай майлы шабылған шрифтпен бөліп көрсетеді.

«Араласу сипаттамасы» сөзін пайдалану планын рәсімдеу кезіндегі, екі үш шрифты араластыра орындайды (Шабылған, Курсив және т.б.).

Төменгі оң жақ бұрыштағы орналасқан штампты тбезендіруді үлгі бойынша орындайды. Жазбаларды алдын ала ұсынылған шрифтпен жекелеген бөліп көрсетілетін сөздер үшін әртүрлі өлшемдер мен элемент қалыңдықтарын қолдана отырып орындаған жөн.

2.5. Геодезиялық және географиялық негіздеулер.

Студенттер қорытынды жұмысын рәсімдеу үшін дипломды алды тәжіребесін өткен мекеме немесе ұйымнан алған дайын жоспарлық негіздерді қолданады. Бұл жағдайда жұмыстың орындалу барысының технологиялық желісінің күшті жағы ретінде қарауға болмайды, өйткені жерге орналастыру процессінің маңызды элементі ескерілмей қалады. Бұл элемент жаңа

түсірістер немесе алдыңғы жылғы түсірістерді далалық жағдайда түзету арқылы алынған жерді пайдалану жоспары бола алатын жерге орналастыру жобасының негізгі болып табылатын жоспарлы картографиялық негіздеме; ағартылған фотопландар немесе литфотокопиялар.

Студент жерге орналастыру тақырыбындағы карталарды жасау кезінде күрделі және көп еңбекті қажет ететін сатылар геодезиялық және географиялық негіздерді жасау жұмыстары болатынын білу қажет.

Пайдаланылатын жерлер шекарасынан өтетін құралдық жүрістер нүктесі пландар мен карталар негізі ретінде алуға болады. Егер бұл нүктелер координаталары жеке жүйелерде есептелген болса, аудан немесе облысқа ортақ шартты немесе мемлекеттік координаталар жүйесіне әкеледі. Жекелеген ауылшаруашылық мекемелер карталарын жасағанда мұндай есептеулер қажет етілмейді.

Ауылшаруашылығы жергілікті жердің топографиялық элементтерімен байланысты болғандықтан, олардың географиялық негізі деп аталынатын жерге орналастыру тақырыбындағы карталарда бейнеленуі логикалық жағынан негізгі болып табылады. Бұл карталарды жасау тақырыптық жүктеменің элементтерін кеңістікте түйістіру дәлдігін қамтамасыз ету қажет. Карталарды қолдану кезінде географиялық негіз объектілерінің орналасу заңдылықтары мен ерекшеліктерін ескеру қажет.

3.2. Жерге орналастырушылық мақсаттарына арналған тексерулердің және іздеулердің сызбаларын дайындау

Жерге орналастырушылықпен байланысты тексерулерді (топырақтық, геоботаникалық және басқалар) және шараларды өткізуде (мелиоративті, гидротехникалық, жолдық, агромелиоративті, техникалық, эрозияға қарсы және басқалар) лайықты сызбалар, карталарды құрастырылады. Оларды құру және дайындау негізі ретінде жұмсақ негізде рельефті фотопродукциялар және контурлар, сонымен қатар 1:10000 және 1:25000 масштабта басқа да материалдар (литотискалар және сәуле көшірмелер) қолданылады.

Тексеру чертеждерін дайындау белгіленген қатал регламентті мінездемеде жүрмейді. Олардың сызу және безендіруде картографиялық негізде жерге орналастырушылық ішкішаруашылығының бөлек сұрақтары шешімдерімен байланысты оның элементтері суреттеледі. Және бұл оларда шартты белгілеумен сәйкес, тиісті оқушылықпен жақсы оқылатын және сапалы штрихпен, сапалы бояумен дайындалауы тиіс.

Топырақтық тексеру материалдарымен, топырақтық картасы, агроөндірістік карта топтары және олардың қолдану кепілдемелері, жерлердің эрозиялық картасы және т.б. құрастырылады.

Геоботаникалық тексеру материалдарымен геоботаникалық карта, табиғи азықты пайдаланатын жерлердің шаруашылық күй-жағдайы картасы, азықты пайдаланатын жерлердің орынды қолдануына және оларды жақсарту шараларының картасы құрастырылады.

Әрбір картаның өз белгілеулері және графикалық безендірулері болады, олардың ерекшеліктері болады, бірақ бұл құжатнаманы сызу техникасында және құрастыру мінездемесінде жалпы көп ұқсастықтар болады. Бұл рұқсат етеді оқу әдістемелері және уақытты үнемдеу мақсаттарында дайындау және суреттеуде тоқталады, мысалы, топырақтық, геоботаникалық карталар.

Топырақтық карта далалық құрастыруда (авторлық түпнұсқа) тексерумен байланысты, жер пайдалану нұсқалы жоспарында немесе көшірмесінде контурларды реттеумен орайлас орындалады.

Топырақтық карталардың қосымша даналарын фотокөшірулер арқылы алады.

Ірі масштабты топырақтық карталарға арналған шартты белгілеулермен топырақтық карта сәйкестікте боялады және тиісті шарттыларды белгілеулерде топырақтық жамылғы мінездемесін химиялық және механикалық құрамын, егістік қабат тереңдіктерін, қышқылдықтар, эродирация дәрежелері көрсетеді. Тексерулер нәтижелерін пайдаланып олардың кезектілігін және өңдеуге арналған топырақтардың құнарлану мезгілдерін, сонымен қатар олардың агроөндірістік топталуы, ең басты мәдениеттердің агротехникасы және лайықты тыңайтқыштардың салу нормалары, оларды ары қарай қолдану мінездемесін анықтауға болады.

Топырақтық картада тиісті эрозияның көрінуі дәрежесімен сипатталатын эрозиялық процестері белгіленген болу және аудандарды айқындалауы қажет.

Ауылшаруашылық кәсіпорының топырақтық карта мазмұны құрамы:

- Жер пайдалану жоспары әдеттегі құраммен және оның бөлімдері элементтерімен (бөлім, бригада, жер пайдалану контуры, егіншілік даласы, тұрғын елді мекендер, жолдар, гидрографиялық жүйе және т.б.) және, бұдан басқа, бөлек – негіздің шартты белгілері, араласуды суреттеу, штамп;

- Топырақтық карта құрамының сол негізге салынатын арнайы элементтері: 0,3 мм жуандықты қара тушьпен тұтас сызылатын топырақтық нұсқалары, сонымен қатар топырақтар, механикалық құрамды, топырақ құратын тұқымдар, эродирлеу, тұздылық және т.б. белгілер және көрсеткіштер.

- Карта жазулары, соның ішінде тақырыбшалар – карта атаулары, шаруашылықтар, аудандар, федерация субъектісі; жұмыстардың орындалуы туралы мәлімдеулер (далалық тексеру және топырақтардың картографиялауы масштабы, кім, қашан және қандай негізге өткізгені);

условные обозначения почв с их порядковым номером и раскраской: названием почвы, указанием механического состава, почвообразующей и подстилающей породы, условий залегания по рельефу, указанием площадей в гектарах, процентов от общей площади земель хозяйства.

- Топырақтардың шартты белгілеулері олардың реттік нөмірімен және бояумен: топырақ атымен, механикалық құрам нұсқауымен, негіз құрушы және астына жайылатын тұқымдар, рельефпен мекендеу шарттары, гектармен аудандардың нұсқаулары, шаруашылық жерлерінің жалпы аудандары пайызы.

Топырақтық картаны бояуға келесі кепілдеме беріледі:

- ірі масштабты топырақтық картада бейнеленгендердің топырақтық нұсқаларынан кейін, яғни топырақ түрлерінің агроөндірістік топтасуы және карта масштабында топырақтардың экспликациясын құрастыру үшін топырақ тізімі құрылады, әр бәр сызылған топырақ контуры нөмірленіп, экспликацияға атауы мен ауданы, нөмері;
- Әрбір топырақтық түрі, географиялық карта негіздерінен алынған элементтерінің табиғи шарттары кешенімен байданысты және есепке алынады (гидрография, жыралар және рельефтің басқа элементтері, ауылшаруашылық жер пайдаланымдары және т.б.) картада айқын бөлінетін түрлі түсті бояу тонын алуы тиіс.

Геоботаникалық тексеру карталарын безендіруде (очеркпен) келесі сұраныстар қойылады: геоботаникалық нұсқаларды картаға түсіру дұрыстығы, азықтық деңгей бағалаулары және жайылым және – шабындық жерлердің өнімділік анықтамалары; жайылымдардың қолдану маусымдық анықтамалары, мінездемесі - жер отты және табиғи азықты пайдаланатын жерлердің трансформациясымен олардың өнімділігін жоғарылауға арналған шаралар. Осы сұраныстар мен талаптар тексерулермен дайындалған графикалық құжатнама даярлау кезінде көрсетіледі.

3.3. Ішкіжергеорналастырушылық жобасы сызбасын дайындау.

Ішкіжерге орналастырушылық жобасы сызбасын дайындау құрамы:

1., Ортақ жобалы жоспар топтамасын құрайтын өңделген жоспарды безендіру; жазулардың дайындау; топографиялық негізді дайындау; жергеорналастырушылық жобалы жоспар элементтерін дайындау және шекараларын бояу;

2. Жоспардағы пайдаланатын жерлердің және жұмыс элементтерін бояуымен безендіру.

Жоспарды құрастыру арналған негіз болып, топырақтық, эрозиялық және басқа да зерттеу материалдарын, сонымен қатар мелиорация, жол құрылысы және басқаларды міндетті қолдануымен бұрынғы жылдардың натурадағы түсірілімі жоспарын реттейді немесе жаңа түсірілімдер нәтижелерімен дайындалатын жоспарлар қолданылады.

Жерге орналастырушылық өзіне меншікті жобасы немесе бітіруші жұмыстың тақырыбына сәйкес оның жеке құрама бөлектерін безендіруді 0,1 мм жуандықтағы қара тушьпен барлық пайдаланатын жерлердің және учаскелердің егіншіліктер шекараларын сызудан бастайды. Табиғи қисық сызықты нұсқалармен сәйкес келетін учаске шекаралары контурларды географиялық негізде көрсетілгендей қалдырады, қара тушьпен сызбайды.

Бітіруші жұмыстың жерге орналастырушылық элементтерін дайындауды, шаруашылыққа беруге арналған бояумен сызбаларды дайындайды. Учаскелердің шекаралардың реңдерін келесі жүйелілікте өндіреді: бөтендер жер пайдаланулар, суарылатын және құрғатылатын жерлер, өндіріс орталықтары, далалық, азықты, арнайылар егіншіліктер, бақтар, жайылым учаскелері, өндіріс бөлімшелердің және жерпайдаланулар шекаралары.

Суарылатын жерлерді міндетті (көк түспен), құрғатылатын жерлерді (сары түспен), - жабық дренажбен құрғатылатын жерлер (жасыл түспен), бөтендер жер пайдаланулар (қуырылған көк) белгілейді және көлеңкелейді. Жоспарда қолданыстағы аумақ ұйымдары және жоспарда өндіріс орталықтары және басқа объектілердің шартты белгілеулерін масштабсыз қолданбайды (графикалық белгілер). Жоспарлы негізде барлық шаруашылық учаскелердің, жерге орналастырушылықтың ішкішаруашылық жұмысымен алдын ала ескерілген орналастыруын көрсетеді.

Содан соң шаруашылық учаскелерін бояуды орындайды. Бояу акварель бояулармен немесе түрлі түсті тушьпен мүмкін жүзеге асырылады. Бояуды ұсақ нұсқалардан бастайды, кейін ірі сілемдерді бояйды және көршілес жерлердің шекарасын соңғы кезекте орындайды. Бөтен жер пайдаланулар жерлерін, ауылшаруашылық кәсіпорын жерге қожалық етулері шекараларында орналасқан, боялмайды, оларды ақ түсте қалдырады. Пайдаланатын жерлерді бұрынғы топографиялық шартты белгіні қалдыра отырып, қандай олар жұмысқа аударылса, сол пайдаланатын жер немесе ауыспалы егісті сол қажетті бояуымен бояйды.

Жерге орналастыру шартты белгілермен қабылданған түрлі-түсті тонмен пайдаланатын жерлер және егеншіліктерді бояйды:

- Бақтар, жүзім егістері және жидектерді – сары (лимонады кадмий);
- Егіншілік далалықтары – қызыл - қызғылт сары (қуырылған көк);
- Жемістер егіншілігі – далалық секілді, бірақ екі рет бояумен жабылады;
- Азықтық егіншілігі – сұр - зәйтүн түсті (қуырылған көк және изумрудты - жасыл);
- Далалық қорғау егіншілігі – қоңыр - зәйтүн (қуырылған көк және көк кобальт);
- Шабындықтар – сарғыш-жасыл (изумрудты - жасыл және лимонады кадмий);
- Жайылымдар – сұр (бейтарап қара, көк кобальт, лимонады кадмий);
- Ормандар – көкшілдеу-жасыл (жасыл бұйра және көк кобальт);
- Бұталар – қою жасыл (изумрудты - жасыл);
- Батпақтар – көк (көк кадмий);
- Сулар – жасылдау - көк (көк кобальт және лимонад кадмий);
- Шұңқырлар, жыралар – қоңыр - қызғылт сары (қуырылған көк);
- Құмдар – қызғылт сары (қызғылт сары кадмий).

Жоспарды бояуды аяқтаудан кейін түрлі түсті тушьпен оны безендіруді жүргізеді.

Жерге орналастыру фермаларын белгілеуге қабылданған әріптермен өндіріс орталықтардың түрлері қызыл тушьпен жазылады (Х.ДВ., МФ, ПФ, СФ, ОФ және т.б.). Өндіріс орталықтардың шекаралары жуандығы 0,8 мм сызықтармен көлеңкелейді: қолданыстағылары – көк, жобаланушылар – қызыл тушьпен.

Өндіріс бөлімшелердің жер алаңы сілемдердің шекаралары жуандығы 0,1 мм тұтас сызықтармен қара тушьпен сызылады және қызыл тушьпен

боялады (шекараның бір және екінші жағынан 1,0 мм мен). Бояу екі қабылдауда шығарылады: алдымен шекараның бір жағынан, ал содан соң екінші жағынан. Егер шекаралар табиғи мекендермен жүрсе (арқалықтар, жыралар және т.б.), онда оларды пунктир қара сызықпен сызады, аралығында нүктелерді қояды және қызыл тушьпен көлеңкелейді.

Магистральді жолдарды екі сызықпен қызыл тушьпен дайындайды. Жол ажырамаларында оның ені көрсетіледі. Жабылатын жолдар немесе олардың бөлігін қызыл тушьпен қиғаш крестпен жіңішке сызықтармен 1,0–1,5 см. сайын 1,0 – 1,5 мм арқылы қайта сызады.

Далалық жолдарды жуандығы 0,3 мм үзілмелі сызықпен қызыл тушьпен (штрих ұзындығы 2,0 мм, ажыратылуы – 2,0 мм) сызады, олардың енінің ажырамасы нұсқалады. Далалық жолдарды сызудан далаларды безендіруді бастайды.

Егіндік даласы шекараларын қалыңдығы 0,1 мм. тұтас сызықты қара тушьпен сызады. Далалық жолдардың орналастыру жақтарынан қарама-қарсы тұрған шекарадан 0,4 мм қашықтықта ені 0,8 мм қызыл тушьпен рен береді.

Бірнеше өзімен-өзі құрылған учаскелерден тұтатын егіндік далалары шекаралары, тұйық үзілмелі қызыл түс сызығымен сызылады. Жерге қожалық ету шекараларымен сәйкес келетін дала шекараларын ішкі жағынан көлеңкеленеді.

Әрбір дала ауданы және нөмірі бөлшек түрінде дала орталығында қызыл тушьпен қойылады: алымыда – рим цифрлармен дала нөмірі аты нұсқалады (далалықтың басқа) ауыспалы егістің (Ж – жеміс, А – азықтық, ТҚ – топырақты қорғау); бөлімінде – араб цифрларымен гектарға дейін дөңгелектелген оның ауданы көрсетіледі. Егістік аттары дала нөмірлері цифрларынан екі есе кем әріптермен жазылады. Араб цифрларының биіктігі – дала нөмірлері биіктігінің үштен екісін береді.

Бірнеше біртүрлі егіндіктер бар болғанда олардың әрбіріне реттік нөмір беріледі, дала нөмірінен кейін цифрлармен жазылады.

Егер дала бірнеше бөлімнен түзелсе, онда ең басты (үлкенінде) бөлімде даланың нөмірі және жалпы ауданын көрсетеді, ал қалған бөлімдерде қызыл тушымен нөмірлері қойылады, ал дала бөлімдерінің аудандары қара тушьпен бөлімінде жазылады.

Жұмысшы учаскелерін жобалауда олардың шекараларын қалыңдығы 0,1 мм қара түсті тұтас сызықтарымен сызады. Егер жұмысшы учаске шекарасы жолдармен, орман жолақтармен және басқа ұзындық шекаралармен сәйкес келсе, онда қара түс тұтас сызықтарды көрсетпейді. Жұмыс учаске ауданы мен нөмірін араб цифрларымен бөлшек түрінде қара тушьпен көрсетеді: алымыда – нөмірі, ал бөлімінде – оның ауданы көрсетіледі. Әрбір жұмысшы учаскесінде қызыл түсті бағдаршамен топырақ өңдеудің ең басты бағыты көрсетіледі.

Суарылатын ауыспалы егіс далаларында жер суландыру шартты белгісін (горизонтальдық бағытта үш нүкте арқылы) көрсетеді. Шабындыққа

пайдаланылатын бекітілген және игерілмеген жерлерді қызыл тушьпен белгілейді.

Көп жылдық отырғызылымдардың жобаланушы шекараларын жуандығы 0,1 мм тұтас сызықтармен қара тушьпен сызады және шекараның ішкі жағынан 0,4 мм қашықтықта жуандығы 0,3 мм қызыл тушьпен көлеңкелейді. Участке ортасында қызыл тушьпен ауданды көрсетеді. Жобаланушы бақтың шартты белгілері (шеңбермен) 1:10000 масштабты жоспарында қызыл түспен, бір бірінен ара қашықтығы 8,0 мм, диаметрі 1,0 мм шеңбермен салады; 1:25000 масштаб жоспарында – сәйкес 5,0 мм және 0,8 мм.

Көп жылдық отырғызылым кварталдарының жобаланушы шекараларын қара түсті жуандығы 0,1 мм тұтас сызықпен, жуандығы 0,8 мм, ішкі жақ шекарадан қашықтығы 0,4 мм қызыл түспен көлеңкелейді. Алымында рим цифрлармен қызыл тушьпен квартал нөмірін, ал бөлімінде араб цифрлармен – оның ауданын көрсетеді.

Шабындық участкелері шекараларын жуандығы 0,1 мм пунктир арасындағы ажырамаларда қос нүктелі пунктир сызығымен қара тушьпен (4 мм – пунктир, 3 мм – ажырама) және қоңыр түсті сызықпен көлеңкелейді, жуандығы 0,5 мм. Алымында рим цифрлармен қоңыр түспен бригада нөмірі, араб цифрларымен «с» әрібін қоса (нөмір биіктігінің жартысы) – учаске нөмірі көрсетіледі, ал бөлімінде араб цифрларымен – гектармен оның ауданы ($\frac{III2c}{90}$) беріледі.

Түпкілікті жақсартылған шабындықтар, үш тік сызықтар түрінде шартты белгілермен (сызықтар биіктігі, сызықтар ара қашықтығы 1,5 мм); беттік – біреу; жұмыспен ескерілген жақсарукезінде, алдын ала «жб» әрібі қоса жазылады; құрғату кезінде – үш тік сызықтардан төмен горизонтальдық бағытта бағдарша сызады (III жб: жб.).

Табындық және отарлық учаскелер шекаралары тұтас сызықтармен қара тушьпен сызады және көк түспен көлеңкелейді, жуандығы - 0,8 мм. Участкелердің нөмерлерін және олардың аудандарын көк тушьпен араб цифрларымен бөлшекпен жазады: алымыда – «г» әрібі қоса жүреді, бөлшегінде – оның ауданы ($\frac{5r}{25}$).

Жайылым учаскелердің шекараларымен қара тушьпен пунктир сызығының ажырамаларында үш нүктелі пунктир сызықпен және жуандығы 0,5 мм көк түсті тұтас сызықты сызады. Жайылым учаскелердің нөмерлеуі рим (алымында), көк түспен беріледі, ал олардың ауданы – араб цифрасымен (бөлімінде) беріледі. Нөмірдің оң жағында жайылым учаскесінің табындық учаске нөмірі қойылады ($\frac{III 2r}{25}$).

Кезектік өшіктіру қоршаулар шекаралары қара тушьпен және қалыңдығы 0,5 мм сары тушьпен көлеңкеленеді. Алымында араб

цифрларымен сары тушьпен қоршау нөмері, ал бөлімінде – оның ауданы көрсетеді

Жайылымдарды жақсару, оларды құрғатуы немесе жер суландыру шабындықтар тәрізді шартты белгілермен белгіленеді.

Жобаланушы мал айдамалар бір бірінен 0,8 мм қашықтықта орналасқан екі параллель үзік сызықтармен, көк тушьпен сызады. Жіңішке сызықтардың ұзындығы және араларының қашықтығы – 8 мм. Жіңішке сызықтарды шахматтық ретте орналастырады. Жіңішке сызықтар аралығындағы ажырамаларда үш нүктеден қояды. Мал айдамаларының ені жазылады.

Далалық жолдың енін жобаланушы орман жолақтаның қарама-қарсы тжағынан қызыл тушьпен шеңбермен сызады. 1:10000 масштаб жоспарларында шеңбер диаметрі 1,0 мм, шеңбер аралығы қашықтықғы 1:10000 қабылданады; 1:25000 масштаб жоспарларына арналған – сәйкес 0,8 мм және шеңбер аралығы қашықтықғы 5,0 мм. Шеңберлер арасындағы ажырамаларда жолақ енін және нөмірін көрсетеді.

Жер пайдалану шекарасын, араласқан басқа шаруашылықтардың шекаралардың түсінен өзге түске сыртқы жағын бояйды. Бояу жолақ ені –2,0 мм. Жерге орналастыру ішкі себуайналымынан, пайдаланылатын жерлердің бояу түсінен бір тон түске қанығырақ жер пайдаланудың сыртқы шекараларыны түрлі-түсті болуы тиіс.

Қосымшалар:

ҚОСЫМША 1

**Қазақстан Республикасы ғылым және білім министрлігі
РМҚК «Ш.Есенов атындағы Каспий мемлекеттік
технологиялар және инжиниринг университеті»**

«Қорғауға жіберілді»

Кафедра меңгерушісі _____ Д.У. Сугиров

ДИПЛОМДЫҚ ЖҰМЫС

Тақырыбы:

.....
мамандығы 5В090300 – «Жерге орналастыру»

Орындаған:

////////////////////////////////////

Ғылыми жетекші:

.....

ҚОСЫМША 2

ҰСЫНЫЛАТЫН ДИПЛОМДЫҚ ЖҰМЫС ТАҚЫРЫПТАРЫ

ІШКІШАРУАШЫЛЫҚ ЖЕРГЕ ОРНАЛАСТЫРУ МАТЕРИАЛДАРЫ БОЙЫНША

1. Ауылшаруашылық ұйымының шаруашылықшілік жерге орналастыруы (АОҰ, АҚ, ЖАҚ және т.б.).
2. Агроэкологиялық негіздегі фермерлік шаруашылықтың, ауылшаруашылық ұйымының шаруашылықшілік жерге орналастырылуы.
3. Пайдаланылатын жерлер мен егіндіктерді ұйымдастыру, агроэкологиялық негіздегі ауылшаруашылық мекемесінің егіндіктері территорияларын жабдықтау.
4. Агрolandшафттық негіздегі ауылшаруашылық мекемесінің шаруашылықшілік жерге орналастыруы.
5. Бақша өсіру ауылшаруашылық ұйымының шаруашылықшілік жерге орналастыруы.
6. Фермерлік шаруашылықтың шаруашылықшілік жерге орналастыруы.
7. Бұғы бағатын ауылшаруашылық ұйымының шаруашылықшілік жерге орналастыруы.
8. Жерлерді құрғату жағдайындағы ауылшаруашылық ұйымының шаруашылықшілік жерге орналастыруы.
9. Қосалқы ауыл шаруашылықтарының шаруашылықшілік жерге орналастыруы.
10. Жерлерді құрғату жағдайында ауылшаруашылық ұйымдарының егіндіктері мен пайдаланылатын жерлерін ұйымдастыру, территориалды бөлімшелердің жер массивтерін орналастыру.
11. Ауылшаруашылық ұйымдарының егіндіктері мен пайдаланылатын жерлерін ұйымдастыру.
12. Ауылшаруашылық ұйымдарының егіндіктері мен пайдаланылатын жерлерін эрозияға қарсы (табиғат қорғау) шараларды қолдана отырып ұйымдастыру.
13. Ауылшаруашылық мекемелерінің пайдаланылатын жерлерін, егіндіктерін ұйымдастыру және егіндік территорияларын жабдықтау.
14. Ауылшаруашылық мекемелерінің пайдаланылатын жерлерін, егіндіктерін ұйымдастыру және құрғатылатын егіндік территорияларын жабдықтау.
15. Жерді бағалаудың экономикалық берілгендерін қолдана отырып, ауылшаруашылық мекемесінің пайдаланылатын жерлерін, егіндіктерін ұйымдастыру.
16. Құрғату мелиорациясы жағдайында ауылшаруашылық мекемелерінің пайдаланылатын жерлерін, егіндіктерін ұйымдастыру.
17. Жұмыс жобаларын дайындау арқылы ауылшаруашылық мекемелерінің пайдаланылатын жерлерін ұйымдастыру.
18. Ауылшаруашылық мекемелерінің пайдаланылатын жерлерін, егіндіктерін ұйымдастыру және өріс территорияларын жабдықтау.
19. Ауылшаруашылық мекемелерінің территорияларын эрозияға қарсы ұйымдастыру.
20. Ауылшаруашылық мекемелерінің пайдаланылатын жерлерін және егіндік территорияларын эрозияға қарсы жабдықтау.
21. Ауылшаруашылық мекемелерінің территорияларының инженерлік жабдықтары мен шаруашылықшілік жолдарын орналастыру.
22. Ауылшаруашылық мекемелерінің бұғы бағатын өрістерінің территориясын ұйымдастыру.
23. Ауылшаруашылық мекемелерінің егіндіктерін эрозияға қарсы жабдықтау.
24. Ауылшаруашылық мекемелерінің егіндіктері мен азықтық пайдаланылатын жерлері территорияларын жабдықтау.
25. Эрозияға қарсы шаралар кешенін пайдалана отырып, ауылшаруашылық ұйымының егіндіктері территорияларын жабдықтау.
26. Ауылшаруашылық мекемелерінің құрғатылатын егіндіктері территорияларын жабдықтау.

27. Ауылшаруашылық ұйымдарының жемдік пайдаланылатын жерлерін және егіндіктері территорияларын жабдықтау.
28. Ауылшаруашылық ұйымдарының күріш егіндіктерінің территорияларын жабдықтау.
29. Ауылшаруашылық ұйымдарының азықтық пайдаланылатын жерлері территорияларын жабдықтау.
30. Ауылшаруашылық ұйымдарының көпжылдық отырғызуларының территорияларын жабдықтау.
31. Ауылшаруашылық ұйымдарының өндірістік бақшасының территорияларын жабдықтау.
32. Ауылшаруашылық ұйымдарының жүзімдіктерінің территорияларын жабдықтау.
33. Азөнімді пайдаланылатын жерлерді жерлестіру жөніндегі жұмыстар.
34. Бұзылған жерлерді қайта қалпына келтіру жөніндегі жұмыстар.
35. Азықтық пайдалану жерлерін жақсарту жөніндегі жұмыстар.
36. Жыраларды тегістеу жөніндегі жұмыстар.

ТЕРРИТОРИАЛДЫ ЖЕРГЕ ОРНАЛАСТЫРУ МАТЕРИАЛДАРЫ БОЙЫНША

37. Ауданның ауылшаруашылық ұйымдарының шаруашылықаралық жерге орналастыруы.
38. Қиыр Шығыс жағдайында ауылшаруашылық ұйымдарының шаруашылықаралық жерге орналастыруы.
39. Жерді құрғатумен байланысты ауданның ауылшаруашылық ұйымдарының шаруашылықаралық жерге орналастыруы.
40. Аудандық ауылшаруашылық мекемелерінің жерлерді пайдалануын реттеу.
41. Маусымдық өрістерді пайдалануды ұйымдастырумен байланысты шаруашылықаралық жерге орналастыру.
42. Арнайы жер қорының бөлінуіне және фермерлік шаруашылықтардың ұйымдастырылуына байланысты ауданның ауылшаруашылық мекемелерінің шаруашылықаралық жерге орналастыруы.
43. Ауылшаруашылық емес объектілердің қалыптасуына байланысты шаруашылықаралық жерге орналастыру.
44. Аудан әкімшілігі, АТҰ жерлерін үйлестіру схемалары.
45. Аудан, АТҰ территорияларын ұйымдастыру.
46. Аудан, АТҰ АӨК салаларын және ауылшаруашылық өндірістерін орналастыру.
47. Аудан, АТҰ жерлерін үйлестіру схемасындағы жерлер мен табиғат қорғау шаралары.
48. Аудан, АТҰ өндіріс орталықтарын және өндірістік инфраструктура объектілерін орналастыру.
49. Коммерциялық емес бақша өсіретін серіктестіктердің жер бөліктерін ауданға орналастыру және олардың территорияларын жабдықтау.
50. АТҰ территориясының жерлерін қорғау және пайдалану схемасы.
51. Әкімшілік ауданындағы жол желісін орналастыру схемасы.
52. Елді мекен шекараларын белгілеу және өзгерту, сонымен қатар елді мекен жерлерін пайдалану мен оның жер-шаруашылық жабдықталуын ұйымдастыру.
53. Фермерлік шаруашылықтар мен олардың ұйымдарының пайдаланылатын жерлерін әкімшілік ауданы территориясында орналастыру.
54. Ауылшаруашылық мекемелері территориясындағы фермерлік шаруашылықтардың шаруашылықаралық жерге орналастыруы.
55. Ауылшаруашылық мекемелерінің топтарының жер пайдалану жұмыстарын реттеу.
56. Ауылшаруашылық мекеме жерлерін қайта бөлу.
57. Әкімшілік аудандағы жер қорларын қалыптастыру.
58. Елді мекен шекарасын бекіту және оның жерлерін пайдалануды ұйымдастыру.
59. Ауылшаруашылық мекемелері территориясында фермерлік шаруашылықтар жерлерінің қалыптасуы.
60. Ауылшаруашылық мекемелер топтарының жер пайдалану жұмыстарын реттеу.

61. Ауылшаруашылық емес объектінің жерлерді пайдалануын қалыптастыру.
62. ҚР субъектісі территориясының жерге орналастыруының бас схемасы.
63. Қалалық елді мекеннің бас жоспары.
64. Ауылдық елді мекеннің бас жоспары.
65. Муниципалды елді мекен (аймақ, аудан, облыс) территориясындағы жылжымайтын объектілердің қалыптасуы.
66. Муниципалды елді мекен (аймақ, аудан, облыс) территориясының жерлерін үйлестіру.
67. (Жерге орналастыру объектісінің атауы) жерлерін пайдалануды ластану және бұзылуға қарсы шаралар кешендерін қолдану арқылы ұйымдастыру.
68. (Жерге орналастыру объектісінің атауы) жерлерін пайдалану және қорғауды ұйымдастыру.
69. (Жерге орналастыру объектісінің атауы) консервациялау және қорғау үшін объектілерді орналастыру.
70. Бизнес-жоспар негізінде ауылшаруашылық ұйымдарының жерге орналастыруы.
71. (Жерге орналастыру объектісінің атауы) территориясындағы жерге орналастыру объектілерін межелеу.
72. облысының жерлерін инвентаризациялау негізінде ауылшаруашылық ұйымының жерге орналастыруы.
73. Біріккен үлес жағдайында облысының ауылшаруашылық тауар өндірушілерінің жер учаскелерін қалыптастыру.
74. (Жерге орналастыру объектісінің атауы) ластанған жерлерін пайдалануды ұйымдастыру.
75. Сервитуттармен мен шектеулерді ескере отырып пайдаланылатын жерлер мен басқа да жерге орналастыру объектілерін реттеу.
76. Жердің кадастрлық құны негізінде жер үлестерін шаруашылықшілік жерге орналастыру және оларды пайдалануды ұйымдастыру.
77. Жалға берілетін жерлерді (жалдау шартында) қорғау және пайдалануды ұйымдастыру.
78. Айналымға қабілетті жер учаскелері мен үлестерінің өлшемдері мен орналастырылуын экономикалық негіздеу.
79. Жер айналымы жағдайында ауылшаруашылық мекемелер территорияларын ұйымдастыру.
80. Қала сырты аймағындағы жерлерді пайдалану және қорғауды ұйымдастыру.
81. ЗОИРЗ ескере отырып ауылшаруашылық өнімін шығарушылар территорияларын ұйымдастыру.
82. Мемлекеттік меншік жерлерінің шекараларын қайта қою және облысы ауданының жер учаскелерін межелеу.
83. Жерді рационалды пайдалану және қорғау жұмыстарын қолдау мақсатындағы шаралар кешенін қолданып жүргізілетін жерге орналастыру жұмыстары. .
84. Девелоперлік компаниялардың қалыптасуы кезінде жер учаскелерін пайдалану және территорияны ұйымдастыру.
85. Кепілдікте тұрған ауылшаруашылық қолданысындағы жерлерді пайдалануды ұйымдастыру.
86. Жерге орналастыру объектілерін реттеу және олардың территорияларын азаматтық-хұқықтық келісім шарттарды ескере отырып ұйымдастыру.
87. Жерге орналастыру қызметін ұйымдастыру.
88. Жерлерді табиғи және ауылшаруашылық аймақтау.
89. Территориалды аймақты қалыптастыру кезінде жерге орналастыру.
90. Жерлер (жер үлестері) айналымы жағдайында ауылшаруашылық мекемелерінің қолданысындағы жерлерді реттеу.
91. Жерді әртүрлі хұқықта (жекеменшік, жалдау, пайдалану) пайдаланатын ауылшаруашылық ұйымының территориясын шаруашылықшілік ұйымдастыру.

92. Жерді консервациялауға байланысты ауылшаруашылық ұйымының шаруашылықшілік жерге орналастырылуы.
93. Жерді қайта бөлуге байланысты ауылшаруашылық ұйымының шаруашылықшілік жерге орналастырылуы.
94. Жерді пайдалануға шектеулер қою, меншіктеуге және сервитуттарға байланысты территориалды жерге орналастыру.
95. Әкімшілік ауданын жерге орналастыру барысында суды қорғау аймақтарының қалыптасуы.
96. Мекеменің жер учаскелерін мемлекеттік кадастрлық есепке алу кезіндегі жерге орналастыру жұмыстары.
97. Жерді мемлекеттік меншіктен алу барысындағы жерге орналастыру жұмыстары.
98. Муниципалды және басқа да әкімшілік-территориалды мекендердің шекараларын бекіту.
99. Муниципалды мекендерді территориалды жоспарлау.
100. Ауылшаруашылық мекемелері теритроияларындағы жер үлестерін рационалды пайдалануды ұйымдастыру.
101. Ауылшаруашылық мекемелернің жерлерін инвентаризациялау.
102. Ауылшаруашылық ұйымдары жерлерінің сапасын бағалау.

ҚОСЫМША 3

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
РМҚК «Ш. ЕСЕНОВ АТЫНДАҒЫ КАСПИЙ МЕМЛЕКЕТТІК
ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЖӘНЕ ИНЖИНИРИНГ УНИВЕРСИТЕТІ»
ТЕҢІЗ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ ИНСТИТУТЫ
«ҚҰРЫЛЫС» КАФЕДРАСЫ

«БЕКІТЕМІН»

«_____»

_____ 2011 ж.

Каф. меңгерушісі _____
проф. Сугиров Д.У.

дипломдық жұмысқа

ТАПСЫРМА

Студент

////////////////////////////////////

Оқитын мамандығы: 5В090300- Жерге орналастыру

Ғылыми жетекші

////////////////////////////////////

(Ғылыми жетекшінің Т.А.Ә.)

Жұмыс тақырыбы

////////////////////////////////////

Ш.Есенов ат. КМТЖИУ бойынша бұйрықпен бекітілген
№ КНЦ 4/18 күні «03» наурыз 2011 ж.

Студенттің аяқталған жұмысты кафедраға тапсыру мерзімі
12.05.11

Жұмыс мазмұны мен көлемі (түсіндірме, есеп, және тәжірбиелік
бөлімдер,

Яғни дайындауға жататын сұрақтар тізімі) 1. Мазмұны 2.
Кіріспе 3. Технологиялық бөлім 4. Экономикалық бөлім
8. Қоршаған ортаны қорғау 9. Қорытынды 10. Әдебиеттер

Диплом жұмысын орындауға арналған материалдар:

а)

б)

в)

Графикалық материалдар тізімі (міндетті кестелер, сызблар немесе графиктер және т.б. нақты көрсетілуі тиіс.)

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

Диплом жұмысы бойынша консультанттар, олардың ғылыми атағы мен дәрежесі, (оларға қатысты жұмыс бөлімдері көрсетіледі)

Технологиялық бөлім *Оспанова С.М.* аға оқытушы, магистр

Экономикалық бөлім *Оспанова С.М.* аға оқытушы, магистр

Қоршаған ортаны қорғау *Есеева Л.Б.* аға оқытушы, магистр

Норма бақылау *Байсарова Г.Г.* аға оқытушы, магистр

Диплом жұмысын орындау және ұсынудың күнтізбелік жоспары:

	Жұмыс бөлімдерінің атаулары	П айыз	Жұмыстың орындалу мерзімі	
			Жоспар бойынша	Факт бойынша
	Технологиялық бөлім	40	20.03.11-10.04.11	10.04.11
	Экономикалық бөлім	20	11.04.11-20.04.11	20.04.11
	Қоршаған ортаны қорғау	20	21.04.11-30.04.11	30.04.11
	Норм бақылау	20	01.05.11-10.05.11	10.05.11

Дипломдық

жұмыс

..... жетекшісі

(жетекші қолы)

Тапсыпманы

орындауға

..... қабылдаған

(студент қолы)

Тапсырманың берілген уақыты 20 наурыз 2011 ж.

Ескертпе:

1. Дипломдық жұмысқа тапсырма екі дана дайындалады, біреуі студентке беріледі, екіншісі кафедрада қалады.
2. Тапсырма дайын дипломдық жұмысқа қосылып, МАК мүшелеріне ұсынылады.

ҚОСЫМША 4

ДИПЛОМ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ ҮЛГІЛІК БАҒДАРЛАМАЛАРЫ¹
(алғашқы екі бөлімі — түсіндірме жазбасы және графикалық бөлім)

Тақырып: ауданы облысының жерге орналастыру схемасы

Бөлім I. Түсіндірме жазбасы.

Кіріспе.

Тарау I. Әкімшілік ауданының жерге орналастыру схемасын құрастыру мазмұны мен әдістемелік негіздері. (әдебиеттерге шолу).

Тарау II. Аудан жерлерін заманауи қолдану және оның табиғи, экономикалық жағдайлары.

1. Аудан туралы жалпы мағлұматтар.
2. Табиғи жағдайлар.
3. Ауданның табиғи және экономикалық жағдайлары.
4. Ауданның жер қорын пайдалану.
5. Ауылшаруашылық жер пайдалану резервтері.
6. Облыстың ауыл шаруашылығының пайдаланылатын жерлерін пайдаланудың негізгі бағыттары мен даму перспективалары.
7. Ауданның жерге орналастыру схемасын дайындауға тапсырма.

Тарау III. Халық шаруашылығы салаларының жерге мұқтаждығын анықтау және жерлерді перспектива категориясы бойынша бөлу.

1. Ауданның перспективалы жер қорының категориялары.
2. Ауылшаруашылық қолдану бағытындағы жерлер.
3. Мекендер жерлері.
4. Өнеркәсіп, көлік және тағы да басқа ауылшаруашылық емес жерлер.
5. Табиғат қорғау, қорық, сауықтыру, рекреациялық және тарихи-мәдени қолданыстағы жерлер.
6. Орман қоры жерлері.
7. Су қоры жерлері.
8. Артық қор жерлері.

¹⁾ Барлық тақырыптың соңғы тарауы тіршілік қауіпсіздігі жөнінде болуы тиіс.

Тарау IV. Ауылшаруашылық жерлерін жақсарту, тиімділігін арттыру, пайдалану және қорғау жөніндегі шаралар.

1. Агротехникалық шаралар кешені.
2. Ауылшаруашылық пайдаланылатын жерлер өнімділігін арттыру және жақсарту жөніндегі шаралар кешені.
3. Жерлер мелиорациясы.
4. Эрозияға қарсы шаралар.
5. Жерлерді қайта қалпына келтіру.

Тарау V. Аудан территориясын ұйымдастыруды жақсарту.

1. Аудан территориясын ұйымдастыруды жақсарту мазмұны.
2. Ауылшаруашылық өндірісін орналастыру.
3. Ауылшаруашылық емес мекемелер мен ұйымдар қолданысындағы жерлерді орналастыру және өлшемдерін қою.
4. Ауылшаруашылық мекемелерінің меншігіндегі жерлерді жақсарту.
5. Шаруашылық орталықтарын орналастыру.
6. Ауданның ӘӨК өндірістік инфраструктурасын орналастыру.
7. Аудан қолданысындағы және меншігіндегі жерлерді перспективалық қалыптастыру (кесте).
8. Жерлер мен қоршаған ортаны қорғау.
9. Аудан территориясын ұйымдастыру варианттары.

Тарау VI. Табиғатты қорғау.

1. Жерлерді қорғау.
2. Қоршаған орта мен басқа да табиғи ресурстарды қорғау.
3. Қорғалатын аймақтар.
4. Ландшафттарды жақсарту.

Тарау VII. Жерді пайдалануды жақсарту шараларының экономикалық тиімділігі.

1. Жерді пайдалануды жақсарту шараларына кететін шығындарды анықтау.
2. Жоспарланған шаралардың экономикалық тиімділігі.

ҚОРЫТЫНДЫ.

Бөлім 2. ГРАФИКАЛЫҚ БӨЛІМ.

Сызбалар:

1. облысы ауданының территориясын заманауи пайдалану және ұйымдастыру схемасы.
2. облысы ауданының топырақ картасы.
3. облысы ауданының жерге орналастыру схемасы.
4. облысы ауданының табиғат қорғау схемасы.

Кестелер:

1. Техника-экономикалық көрсеткіштер.

Тақырып: облысы ауданының ауылшаруашылық мекемелерінің территориялды жерге орналастыруы.

Бөлім 1. ТҮСІНДІРМЕ ЖАЗБАСЫ.

КІРІСПЕ.

Тарау I. Ауылшаруашылық мекемелерінің жерлерді пайдалануын жақсарту мазмұны мен әдістері. (әдебиеттерге шолу).

Тарау II. Ауданның ауылшаруашылық ұйымдарының өндірісіне және территориясына сипаттама беру.

1. Аудан туралы жалпы мағлұматтар.
2. Табиғат жағдайлары.
3. Ауданның жер қоры, пайдаланылатын жерлері және аудан территориясының шаруашылықаралық ұйымдастырылуы.

4. Шаруашылық орталқтарын және өндіріс инфраструктурасын орналастыру.
5. Аудан шаруашылығының өндіріс салаларына сипаттама беру.
6. Аудан территориясының игерілгендік дәрежесі.

Т а р а у ІІІ. Ауылшаруашылық өндірісінің және басқс да ауданның агроөнеркәсіптік кешені салаларының даму перспективалары. Жобалауға берілетін тапсырмалар..

1. Ауданда шаруашылықаралық жерге орналастыру жүргізудің ұйымдастырушылық және экономикалық негіздері.

2. Ауылшаруашылық өндірісінің және басқс да ауданның агроөнеркәсіптік кешені салаларының даму және орналасу перспективалары.

3. Шаруашылықаралық жерге орналастыру жұмыстарын дайындауға берілетін тапсырмалар.

Т а р а у ІV. Жер пайдалануға талдау жасау, жер пайдалану кемшіліктерін және оған өзгерістер енгізуді қажет ететін өндірістік салдарларды табу.

1. Пайдаланылатын жерлер құрамы мен өлшемдері бойынша жер меншіктерін бағалау.

2. Жер меншіктері мен олардың шекараларын орналастыру кемшіліктерін табу және сипаттау.

3. Ауылшаруашылық мекемелерінің жер меншіктеріне өзгеріс енгізудің өндірістік салдарлары.

4. Жер меншіктеріне өзгерістер енгізу және кемшіліктерін жою тәсілдері, ықтималдылығы және күтілетн нәтижелері.

5. Жер меншіктеріне өзгерістер енгізу және күтілетн нәтижелердің топтама кестесі.

Т а р а у V. Жаңа жер меншіктерін қалыптастыру және бұрыннан келе жатқан жер меншіктерін жақсарту.

1. Ауданда шаруашылықаралық жерге орналастыру мазмұны.

2. Жаңа жер меншіктерінің қалыптасуы.

3. Бұрыннан келе жатқан жер меншіктерін реттеу.

4. Ауданның ЭӨК өндірістік инфраструктурасын орналастыру.

5. Аудан шаруашылықтары жер меншіктерінің жұмыс бойынша қалыптасуы.

6. Жұмыс варианттары.

Т а р а у VI. Жұмыстың экономикалық негізделуі.

1. Экономикалық негіздеме мазмұны.

2. Жер меншіктерінің қалыптасуын негіздеу:

- пайдаланылатын жерлердің өлшемі мен құрамының өндіріс саласының көлемі мен құрамына сәйкес келуін негіздеу;

- экономикалық тиімділік.

3. Жер меншіктерінің кемшіліктерін жоюды негіздеу.

4. Аудан шаруашылықтарының шаруашылықаралық жерге орналастыруының экономикалық тиімділігі (топтама кесте).

5. Варианттарды салыстыру.

Т а р а у VII. Табиғатты қорғау.

1. Жерді қорғау.

2. Басқа табиғат объектілерін қорғау.

3. Қорғалатын аймақтар және ондағы жерлерді пайдалану режимі.

ҚОРЫТЫНДЫ.

1. Шаруашылық қолданысындағы жерлер өзгерісінің өндіріс, жерді пайдалану және әлеуметтік жағдайларға тигізетін ықпалы.

2. Жұмыстың мақсатқа сайлығы және тиімділігі.

3. Шаруашылықаралық жерге орналастыру жұмысының техника-экономикалық көрсеткіштері.

Бөлім 2. ГРАФИКАЛЫҚ БӨЛІМ.

Сызбалар:

1. облысы ауданы ауылшаруашылық ұйымы қолданысындағы жерлерді орналастыру (жерге орналастыру жылына).
2. облысы ауданы ауылшаруашылық ұйымының шаруашылықаралық жерге орналастыру жұмыстары.
4. облысы ауданы ауылшаруашылық ұйымы қолданысындағы жерлерді орналастыру схемасы (II вариант).

Кестелер:

1. Жұмыстың техника-экономикалық көрсеткіштері.
Жерге орналастырудың экономикалық тиімділігі.

Тақырып: Жерді қайта бөлуге байланысты облысы ауданының ауылшаруашылық ұйымының территориясындағы шаруашылықаралық жерге орналастыру.

Бөлім 1. ТҮСІНДІРМЕ ЖАЗБАСЫ.

КІРІСПЕ.

Тарау I. Жерді қайта бөлуге байланысты шаруашылықаралық жерге орналастыру әдістері мен мазмұны (әдебиеттерге шолу).

Тарау II. Ауылшаруашылық мекемесінің табиғи және экономикалық жағдайларын сипаттау.

1. Ауылшаруашылық мекемесі туралы жалпы мағлұматтар.
2. Табиғат жағдайлары.
3. Жерді пайдалану сипаттамалары.
4. Өндіріс салаларының сипаттамалары.
5. Мекеменің даму перспективалары.

Тарау III. Ауылшаруашылық ұйымының жерлерін қайта бөлу.

1. Ары қарай қайта бөлу үшін қорға енгізілген жерлер аудандарын анықтау.
2. Ауыл әкімшілігіне берілетін жерлер ауданын анықтау. Елді мекен шектерін қою.
3. Ауылшаруашылық мекемесінің қайта бөлінетін жерлерінің ауданын анықтап қою.
4. Жекеменшікке тегін берілетін ұйымдағы жерлер үлесінің өлшемдерін анықтау.
5. Фермерлік шаруашылықтарға берілетін жерлер құрамы мен ауданын анықтау.

Оларды пайдаланылатын жер территориясында орналастыру.

6. Коллективті-үлестік (коллективно-біріккен) жекеменшікке берілетін жерлер құрамы мен ауданын анықтау. Бұл жерлерді пайдалануды ұйымдастыру.

7. Жерді қайта бөлу қорын анықтау. Қайта бөлу қорын пайдаланылатын жер территориясында орналастыру. Қайта бөлу қорының жерлерін пайдалану перспективалары.

Тарау IV. Фермерлік шаруашылықтардың орналасуын және ауданын анықтау.

1. Жер, еңбек ресурстары және басқа да факторлардың болуына байланысты фермерлік шаруашылықтар жерлерінің ауданын нақтылап анықтау.

2. Фермерлік шаруашылықтар бақшаларын орналастыру.
3. Пайдаланылатын жерлер қатынасын және жобалық құрамын бекіту.
4. Қолданыстағы жерлердің шекараларын жобалау.
5. Территорияны шаруашылықшілік ұйымдастыру схемасын құрастыру.

Тарау V. Ауылшаруашылық мекемелері территорияларын жаңа шекараларда ұйымдастыру.

1. Территориалды өндіріс бөлімшелерін және шаруашылық орталықтарын орналастыру.

2. Пайдаланылатын жерлер мен егіндіктерді ұйымдастыру.
3. Егіндіктер территорияларын жабдықтау.
4. Азықтық пайдаланылатын жерлер территорияларын жабдықтау.

Тарау VI. Табиғатты қорғау.

1. Жер ресурстарын қорғау.
2. Басқа да табиғат объектілерін қорғау.
3. Табиғат пен жер қорғау режимі.

ҚОРЫТЫНДЫ.

Бөлім 2. ГРАФИКАЛЫҚ БӨЛІМ.

Сызбалар:

1. Ауылшаруашылық ұйымының жер пайдалану жоспары.
(жерге орналастыру жылына).
2. Ауылшаруашылық ұйымының жерлерін қайта бөлу жұмыстары.
3. Фермерлік шаруашылықтар территорияларын ұйымдастыру жұмыстары.
4. Коллективті мекемелер территорияларын ұйымдастыру жұмыстары.

Кестелер:

1. Жұмыстың техника-экономикалық көрсеткіштері.
2. Жерді пайдалану тиімділігі.

Тақырып:облысырайонының шаруашылық (фермерлік) шаруашылығын және ауылшаруашылық топтары ұйымдастығын реттеу

Бөлім 1. ТҮСІНДІРМЕ ҚАҒАЗЫ

КІРІСПЕ.

Тарау I. Шаруашылықтық (фермерлік) шаруашылықтарды (әдебиеттік шолу).
Және ауылшаруашылық ұйымдастығын реттеу әдістері.

Тарау II. Характеристика Жерге орналастырушылық шаруашылығы өндірісі және территория мінездемесі.

1. Жалпы мағлұмат.
2. Табиғи жағдай.
3. Объектінің территориясын ұйымдастыру, жер пайдалану, жер қоры
4. Экономикалық жағдай және объектінің даму болашағы.
5. Дипломдық жұмыстарды орындауға тапсырма

Тарау III. Өзгертулер енгізуді талап ететін, кемшіліктерді және себептерін анықтап, жер пайдаланудың өлшемдері мен орналасуы, жерді пайдалану анализі.

1. Ауданы мен пайдаланылатын жерлердің құрамы бойынша жер пайдалануды бағалау.

2. Жерді пайдаланудағы кемшіліктерді анықтатап, олардың шектерін белгілеу.

Олардың мінездемесі.

3. Территориялық өзгерістерді енгізудің өндірістік және әлеуметтік себептері.

4. Жер пайдалануды реттеуден күтілетін нәтижелер.

5. Жер пайдаланудағы өзгерістерді енгізу нәтижелері мен кемшіліктерді сипаттайтын топтама кесте.

Тарау IV. Жер пайдалану жұмысын реттеу.

1. Қолданыстағы жер пайдаланудың аудандарындағы және келтірілген өзгерістерді кірістіру.

2. Бір жер пайдаланушылық участкелерін екіншіге беру немесе ауыстыру шарты.

3. Өндірістік инфраструктура жұмысымен жер пайдалануды келісу шарты.

4. Жер пайдаланудың жұмысы бойынша қалыптасуы (кесте).

Тарау V. Жұмыстың негізделуі және экономикалық эффектісі.

1. Өндірістік сұраныстар мен шарттарға сәйкес қолдансытағы жұмыс істеп тұрған жер пайдаланушылықты негіздеу.

2. Жер пайдалану кемшіліктерін болдырмауды негіздеу.

3. Жер пайдалануды қазіргі заманға сай экономикалық тиімділігі (топтама кесте).

4. Жоба варианттары.

Тарау VI. Жерді және қоршаған ортаны қорғау.

1. Жерді қорғау.
2. Табиғи объектілерді қорғау.
3. Қорғалатын объектілер және қорғау тәртібі (кесте).

ҚОРЫТЫНДЫ (техника-экономикалық көрсеткіштер кестесі).

Раздел 2. ГРАФИКАЛЫҚ БӨЛІМ.

Сызбалар:

1. ауданының (жерге орналастыру жылындағы) жер пайдалану шаруашылығын орналастыру.
2. ауданының жер пайдалану шаруашылығын реттеу жұмыстары.
3. Жаңа шектердегі ішкі шаруашылық территориясын ұйымдастыру схемасы.

Кестелер:

1. Жұмыстың техника-экономикалық көрсеткіштері.
2. Жұмыс бойынша жерді пайдалану тиімділігі.

Тақырып: облысы ауданы территориясындағы
ауылшаруашылық емес жер пайдаланушылықтың пайда болуы

Бөлім I. ТҮСІНДІРМЕ ҚАҒАЗ.

КІРІСПЕ.

Тарау I. Ауылшаруашылық емес жер пайдаланушылықтарының пайда болу негіздері және мазмұны (әдебиетке шолу).

Тарау II. Орналастырылатын объект немесе объекті орналастырылатын территория мінездемесі. Жобалауда тапсырма.

Тарау III. Ауылшаруашылық емес объектілердің жер пайдаланушылығын орналастыру және олардың аудандарын анықтау.

Тарау IV. Жобаланатын жер пайдалану шектеріндегі пайдаланылатын жерлер аудандарын және құрамын анықтау. Объектілерді орналастыру салдарын анықтау және оларды болдырмау.

Тарау V. Жер пайдаланушылар мен жер иелерінің шығындары мен ауылшаруашылық өндірісі шығыны мөлшерін анықтау.

Бөлім VI. Бұзылған жер пайдаланушылықтарды жақсарту.

Бөлім VII. Жұмыс вариантын таңдауды негіздеу.

Бөлім VIII. Табиғатты қорғау.

ҚОРЫТЫНДЫ.

Тарау 2. ГРАФИКАЛЫҚ БӨЛІМ.

Сызбалар:

1. облысы..... ауданы территориясындағы жер пайдалануды орналастыру схемасы.
2. облысы..... ауданының топырақтық картасы.
3. облысы..... ауданының территориясындағы ауылшаруашылық емес объектілердің пайда болу жұмысы.

Кестелер:

1. Ауылшаруашылық емес объектілерді орналастыру варианттарын бағалау.
2. Жұмыстың техника-экономикалық көрсеткіштері.

Тақырып: **Агроэкологиялық негізде обылыс ауданының ауылшаруашылық ұйымының ішкі шаруашылық жерге орналасуы**

Бөлім I. ТҮСІНДІРМЕ ҚАҒАЗ.

КІРІСПЕ.

Тарау I. Агроэкологиялық негізде обылыс ауданының ауылшаруашылық ұйымының ішкі шаруашылық жерге орналасуының әдістемелік реті.

Тарау II. Шаруашылықтың табиғи және экономикалық жағдайы. Оның даму болашағы.

1. Шаруашылық туралы жалпы мағлұмат.
2. Шаруашылықтың табиғи жағдайы.
3. Ауылшаруашылық өндірісінің қазіргі кезеңдегі жағдайы.
4. Шаруашылықтың даму болашағы.

Тарау III. Территорияның агроэкологиялық шағын аудандарға бөлінуі.

1. Агроэкологиялық бір типті участкелерді бөлу.
2. Ауылшаруашылық мәдениетіне жарамдылығы бойынша жерлерді агроэкологиялық классификациялау.

Тарау IV. Өндірістік бөлімшелер, шаруашылық орталықтары және инфраструктура объектілерін орналастыру.

1. Өндірістік бөлімшелер мен шаруашылық орталықтарын қазіргі заманға сай орналастыру.
2. Өндірістік бөлімшелерді жобалық құрамы, саны, өлшемі және оларды орналастыру.
3. Шаруашылық орталықтарын орналастыру және тарата орналастыру.
4. Инфраструктураның басқа да объектілерін және жол жүйесін орналастыру.

Тарау V. Агроэкологиялық негізде пайдаланылатын жермен мен егіншіліктерді ұйымдастыру.

1. Жер жарамдылығы айдаланылатын жерлер қатынасы және құрамын анықтау.
2. Пайдаланылатын жерлерді орналастыру және жақсарту, трансформациялау.
3. Агроэкологиялық негізде егіншілік жүйесін ұйымдастыру жүйесі.

Тарау VI. Агроэкологиялық негізде жем шөп жерлерін және егіншілікті орналастыру.

1. Егіншілік далалары мен біртекті жұмыс участкелерін агроэкологиялық жобалау.
2. Орман жолағын, жолдар, далалық сумен жабдықтау көздерін орналастыру.
3. Жайылым территориясын орналастыру.
4. Шабындық территориясын орналастыру.

Тарау VII. Табиғатты қорғау шаралары.

1. Жерді қорғау.
2. Басқа да табиғи объектілерді қорғау.

Тарау VIII. Жұмыс тиімділігі және оны жүзеге асыру жоспары.

1. Шараларды жүзеге асыру кезектілігі.

Глава IX. Өмірқауіпсіздігі негізі.

ҚОРЫТЫНДЫ.

Библиографиялық тізім.

Бөлім 2. ГРАФИКАЛЫҚ БӨЛІМ.

Сызбалар:

1. облысы ауылшаруашылық ұйымдастығының территориясын ішкішаруашылық ұйымдастыру жоспары (жерге орналастыру жылында).
2. облысы ауылшаруашылық ұйымдастығының территориясын агроэкологиялық шағын аудандау картосхемасы.
3. облысының агроэкологиялық негізінде ауылшаруашылық ұйымдастығының территориясын ішкішаруашылық жерге орналастыру жұмысы (1 және 2 варианттар).

Кестелер:

1. Жұмыстың техника-экономикалық көрсеткіштер.
2. Жұмыс варианттарын салыстыру.

Тақырып: Обылыс аумағының ауылшаруашылық территориясының техногенді ластану жағдайындағы ішкішаруашылық жерге орналастыруын ұйымдастыру

Бөлім 1. ТҮСІНДІРМЕ ҚАҒАЗ.

Кіріспе.

Тарау 1. Ауылшаруашылық территориясының техногенді ластану жағдайындағы ішкішаруашылық жерге орналастыруын ұйымдастырдың әдістемелік негізі (әдебиеттік шолу).

1. Ауылшаруашылық өндірісі территориясындағы ластану көздері мен олардың әсері.
2. Техногенді ластану жағдайында территорияның инженерлік қондырғылары объектісін, шаруашылық орталығын, өндірістік бөлімдерді орналастыру.
3. Техногенді ластану жағдайында егіншілік және пайдаланылатын жерлерді ұйымдастыру.
4. Техногенді ластану жағдайында егіншілік территориясын құру.
5. Техногенді ластану жағдайында жем шөп шаруашылығын құру.

Тарау II. Ауылшаруашылық ұйымдастығының даму болашағы және қазіргі кезеңдегі жағдайы.

1. Шаруашылық туралы жалпы мағлұмат.
2. Шаруашылықтың табиғи-климаттық жағдайы және қазіргі кезеңдегі жағдайы.
3. Ластану көздерін анықтау, бағалау және территорияны аумақтау.
4. Ластанған жағдайындағы ауылшаруашылық өнімін пайдалану.
5. Шаруашылықтың даму болашағы.

Тарау III. Ауылшаруашылық территориясының техногенді ластану жағдайындағы территорияның инженерлік қондырғылары объектісін, шаруашылық орталығын, өндірістік бөлімдерді орналастыру.

1. Шаруашылықтың ұйымдастыру - өндірістік структурасының негізі.
2. Шаруашылық орталықтарын және территориялық өндірістік бөлімдерді орналастыру.

3. Ішкішаруашылық магистральды жолдарды орналастыру.

Тарау VI. Егіншілік және пайдаланылатын жерлерді ұйымдастыру.

1. Егіншілік ауданын және құрамын, трансформациялау және жақсартуды бекіту.
2. Егіншілікті жобалау.
3. Ластанған жерлердегі өнімдерді пайдалану жүйесі.

Тарау V. Егіншілік территориясын орналастыру.

1. Жұмыс учаскелерін және далаларын орналастыру.
2. Дала жолдарын және орман жолағын жобалап орналастыру.
3. Су көздері мен далалық тұрақтарды орналастыру.

Тарау VI. Жем көп шаруашылығы территориясын құру.

1. Отарлар аралығында жайылымдарды орналастыру.
2. Кезек өшіктіру қашаларының орналасуы.
3. Сумен жабдықтау көздерін және жазғы лагерлерді, мал айдамаларын құру.
4. Шабындық айналымы учаскелерін құру.

Тарау VII. Табиғатты қорғау шараларын жобалау.

Тарау VIII. Жұмыстың экономикалық тиімділігі.

Тарау IX. Өмір қауіпсіздігі.

ҚОРЫТЫНДЫ.

Бөлім 2. ГРАФИКАЛЫҚ БӨЛІМ.

Сызбалар:

1. Ластану көздері бойынша ауылшаруашылық өнеркәсібі территориясын аймақтау картасы.

2. Ауылшаруашылық ұйымдастығы территориясын ішкішаруашылық ұйымдастыру жоспары. (жерге орналастыру жылында).

3,4. Территорияның ластану жағдайында ауыл шаруашылығын ішкішаруашылық ұйымдастыру жұмыстары (1 және 2 варианттар).

Кестелер:

1. Жұмыстың техника-экономикалық көрсеткіштері.
2. Жұмыс варианттарын бағалау.

Тақырып: облысы..... ауданының ауылшаруашылығын ұйымдастыруда ішкішаруашылық жол жүйелерін орналастыру.

Бөлім I. ТҮСІНДІРМЕ ҚАҒАЗ.

Кіріспе.

Тарау I. Қазіргі жағдайдағы ішкішаруашылық жол жүйелерін орналастыру және дамытудың әдістемелік негіздері. (әдебиеттік шолу).

Тарау II. Ауылшаруашылық өнеркәсіп өндірісінің даму болашағы және қазіргі жағдайы, жер пайдалануға мінездеме.

1. Жалпы түсінік.
2. Жерге орналастыру жылындағы территорияны ұйымдастыру және жер пайдалану мінездемесі.
3. Ауылшаруашылық өндірісі салаларының қазіргі жағдайы.
4. Шаруашылықтың даму болашағы.
5. Шаруашылықаралық байланыстар.

Тарау III. Қолданыстағы ішкішаруашылықтық жолдарды орналастыру.

1. Қолданыстағы жол жүйелерінің мінездемесі.
2. Транспорттық байланыстар және тасымалдау көлемдері.
3. Ішкішаруашылықтық жолдар жүйесінің негізгі даму бағыттары.

Тарау IV. Шаруашылық территориясының ауылшаруашылық өндірісін орналастыру.

1. Өндірістік бөлім орталықтарының және тұрған пункттерінің орналасуы.
2. Малшаруашылығы фермасын орналастыру.
3. Егіншілік және пайдаланылатын жерлерді орналастыру.

Тарау V. Ішкішаруашылық жолдарын дамыту және орналастыру.

1. Тасымалдау байланыстарын дамыту.
2. Магистральдық жолдарды орналастыру.
3. Алаңдық магистральдарды орналастыру.
4. Ішкішаруашылық жолдарын орналастыру негіздері.

Тарау VI. Жұмыс тиімділігі.

Тарау VII. Табиғатты қорғау.

ҚОРЫТЫНДЫ.

Бөлім 2. ГРАФИКАЛЫҚ БӨЛІМ.

Сызбалар:

1. Шаруашылықтың ішкішаруашылықтық жолдарын орналасытру және қолданыстағы территорияны ұйымдастыру жоспары.
2. Шаруашылықтың транспорттық байланысын дамыту схемасы.
3. облысы «.....» шаруашылығы жол жүйесін дамыту және ішкішаруашылық жерге орналастыру жұмысы.

Кестелер:

1. Жұмыстың техника-экономикалық көрсеткіштері.
2. Жұмыстың тиімділігі.

Тақырып: облысы ауданының ауылшаруашылық өнеркәсібінің пайдаланылатын жері мен егіншілікті ұйымдастыру.

Бөлім I. ТҮСІНДІРМЕ ҚАҒАЗ.

Кіріспе.

Тарау I. Пайдаланылатын жері мен егіншілікті ұйымдастырудың әдістемелік нұсқасы (әдебиеттік шолу).

Тарау ІІ. Ауылшаруашылық өнеркәсібінің даму болашағы және қазіргі жағдайы, жерге орналастыру жылындағы территорияны ішкішаруашылық ұйымдастыруға мінездеме.

1. Жалпы түсінік.

2. Жерге орналастыру жылындағы территорияны ішкішаруашылық ұйымдастыру және жер пайдалануға мінездеме.

3. Ауылшаруашылық өндірісінің қазіргі жағдайы.

4. Ауылшаруашылық өндірісінің даму болашағы.

5. Шаруашылықтың жерге орналастырушылығы.

Тарау ІІІ. Территориялық өндірістік бөлімшелердің жер массивтерін, шаруашылықтық орталығы және ішкішаруашылықтық жолдарды орналастыру.

1. Шаруашылық орталығын орналастыру.

2. Өндірістік бөлімдердің жер массивтерін орналастыру.

3. Магистральды жолдарды орналастыру.

Тарау ІV. Пайдаланылатын жер мен егіншілікті ұйымдастыру.

1. Пайдаланылатын жер құрамы мен ауданын құру.

2. Пайдаланылатын жерді жақсарту шаралары.

3. Егіншілікті жобалау.

4. Пайдаланылатын жер мен егіншілікті орналастыру.

5. Пайдаланылатын жер мен егіншілікті ұйымдастыруды негіздеу.

Тарау V. Егіншіліктік территорияны ұйымдастыру.

1. Егіншілік алаңын құру.

2. Жолдар мен қорғаушы орман жолағын құру.

3. Далалық жумен жабдықтау көздері және далалық қоршауларды орналастыру.

Тарау VI. Жұмысты жүзеге асыру және тиімділігі.

1. Жұмыстың экономикалық және экологиялық тиімділігі.

2. Жұмысты жүзеге асыру жоспары.

Тарау VII. Табиғатты қорғау.

ҚОРЫТЫНДЫ.

Бөлім 2. ГРАФИКАЛЫҚ БӨЛІМ.

Сызбалар:

1. облысы «.....» шаруашылығы территориясын ішкішаруашылықтық ұйымдастыру жоспары (жерге орналастыру жылында).

2. облысының шаруашылығының топырақтық картасы.

3. облысы «.....» пайдаланылатын жер және егістік шаруашылығын ұйымдастыру жұмыстары.

Кестелер:

1. Жұмыстың техника-экономикалық көрсеткіштері.

2. Жұмыстың тиімділігі.

Тақырып: облысы ауданының егістік территориясын ауылшаруашылық ұйымдастыруды құру.

Бөлім 1. ТҮСІНДІРМЕ ҚАҒАЗ.

Кіріспе.

Тарау I. Егістік территориясын құрудың әдістемелік негізі (әдебиеттік шолу).

Тарау II. Шаруашылықтың табиғи және экономикалық жағдайларының мінездемесі.

1. Шаруашылық туралы жалпы мағлұмат. Табиғи жағдайы.

2. Территорияны ішкішаруашылықтық ұйымдастыру және жер пайдалану мінездемесі.

3. Ауылшаруашылық өндірісінің қазіргі жағдайы.

4. Шаруашылықтың даму болашағы және оның негізделуі.

5. Шаруашылықтың жерге орналастырушылығы.

Тарау ІІІ. Пайдаланылатын жер мен егіншілікті ұйымдастыру.

1. Пайдаланылатын жер құрамы мен ауданын құру.
2. Пайдаланылатын жерді жақсарту шаралары.
3. Егіншілікті жобалау.
4. Пайдаланылатын жер мен егіншілікті орналастыру.

Тарау ІV. Егіншіліктік территорияны ұйымдастыру.

1. Егіншілік алаңын құру.
2. Жолдар мен қорғаушы орман жолағын құру.
3. Далалық жумен жабдықтау көздері және далалық қоршауларды орналастыру.

Тарау V. Егіншілік территориясын құру варианттарының экономикалық тиімділігі.

1. Егіншілік территориясын құрудың техникалық көрсеткіштері.
2. Егіншілік территориясын құрудың экономикалық көрсеткіштері.
3. Жұмыстың варианттарының ақырғы анализі.

Тарау VI. Табиғатты қорғау шаралары.

1. Табиғатты қорғау бойынша шаралар.
2. Мелиоративті шаралар.
3. Топырақты қорғау шаралары.
4. Су қорғау шаралары.

Тарау VII. Жұмыстың экономикалық тиімділігі және оны жүзеге асыру жоспары.

Тарау VIII. Өмірқауіпсіздігі шаралары.

ҚОРЫТЫНДЫ.

Бөлім 2. ГРАФИКАЛЫҚ БӨЛІМ.

Сызбалар:

1. облысы ауданының егістік территориясын ауылшаруашылық ұйымдастыруды (жерге орналастыру жылында).

2. облысы ауданының егістіктік топырақтың картасы.

3. облысы ауданының егістік территориясы шаруашылығын құру жұмысы.

Кестелер:

1. Жұмыстың техника-экономикалық көрсеткіштері.

2. Жұмыстың тиімділігі.

Тема: облысы..... ауданының ауылшаруашылық ұйымдастығының көп жылдық отырнызылымдар территориясын құру.

Бөлім 1. ТҮСІНДІРМЕ ҚАҒАЗ.

Кіріспе.

Тарау I. Бақшалар мен жүзімдіктер территорияларын құруды негіздеу және жобалаудың әдістемелік негізі (әдебиеттік шолу).

Тарау II. Шаруашылықтың табиғи және экономикалық жағдарының мінездемесі.

Оның даму болашағы.

1. Шаруашылық туралы жалпы мағлұмат.

2. Ауылшаруашылық өнеркәсібінің территориясын ішкішаруашықтық ұйымдастыру және жер пайдаланудың мінездемесі.

3. Ауылшаруашылық өндірісінің салалық қазіргі жағдайының мінездемесі.

4. Шаруашылықтың даму болашағы.

Тарау III. Пайдаланылатын жер және егістікті ұйымдастыру.

1. Қолданыстағы пайдаланылатын жер және егістікті ұйымдастыруды талқылау.

2. Жобаланатын құрам, аудан және пайдаланылатын жерді орналастыру.

3. Пайдаланылатын жерді трансформациялау және жақсарту.

4. Егістік түрі, өлшемдері және саны мен оларды орналастыру.

Тарау IV. Бақшалар территориясын құру.

1. Бақшалар территориясын құру мазмұны.
2. Түр мен сорттарды таңдау және орналастыру.
3. Кварталдар, қатарларды орналастыру.
4. Бақшалық бригадалық отырғызылым, өнімдерді алғашқы өңдеу және орауды орналастыру және олардың өлшемдері.
5. Қорғаушы орман жолақтарын орналастыру.
6. Жол жүйесін орналастыру.
7. Су қондырғыларын орналастыру.
8. Жұмыс варианттары, олады негіздеу және ең тиімдісін таңдау.

Тарау V. Жүзімдіктер территориясын құру.

1. Жүзімдіктер территориясын құру мазмұны.
2. Сорттық құрамды таңдау және орналастыру.
3. Қатарлар, кварталдар және торларды орналастыру.
4. Бригадалық учаскелер мен отырғызылымдарды орналастыру.
5. Қорғаушы орман жолақтарын орналастыру.
6. Жол жүйесін орналастыру.
7. Су қондырғыларын орналастыру.
8. Жұмыс варианттары.

Тарау VI. Табиғатты қорғау.

Тарау VII. Жұмыс тиімділігі және жүзеге асыру.

1. Жұмыстың экономикалық тиімділігі.
2. Қолданыстағы бақшалар мен жүзімдіктерді қайта жаңғырту шараларын жобалауды жүзеге асыру жобасы.

ҚОРЫТЫНДЫ.

Бөлім 2. ГРАФИКАЛЫҚ БӨЛІМ.

Чертежи:

1. облысы «.....» шаруашылығының топырақтық картасы.
2. облысы «.....» шаруашылығын ұйымдастырудың ішкі шаруашылықтық жоспары (жерге орналастыру жылында).
3. облысы «.....» шаруашылығының көп жылдық отырғызылым территориясын құру жұмыстары.
4. облысы «.....» шаруашылығының көп жылдық отырғызылымдарының сорттары мен түрлерін орналастыру схемалары.

Кестелер:

1. Жұмыстың техника-экономикалық көрсеткіштері.
2. Жұмыстың тиімділігі.

Тақырып: : облысы ауданының ауылшаруашылық ұйымдастығының табиғи жайылымы территориясын құру.

Бөлім 1. ТҮСІНДІРМЕ ҚАҒАЗ.

Кіріспе.

Тарау I. Табиғи жайылым территориясын құру және ұйымдастырудың әдістемелік негізі (әдебиеттік шолу).

Тарау II. Шаруашылықтың табиғи және экономикалық жағдайының мінездемесі. ХАуылшаруашылық өндірісінің даму болашағы.

1. Шаруашылық туралы жалпы малұмат.
2. Қолдансытағы ішкі шаруашылық территорияны ұйымдастыру және жер пайданудың мінездемесі.
3. Ауылшаруашылық өндірісі салаларының қазіргі жағдайының мінездемесі.
4. Шаруашылықтың даму болашағы.

Тарау III. Пайдаланылатын жер мен егіншілікті ұйымдастыру.

1. Пайдаланылатын жер құрамы мен ауданын құру.
2. Пайдаланылатын жерді жақсарту шаралары.
3. Егіншілікті жобалау.
4. Пайдаланылатын жер мен егіншілікті орналастыру.
5. Егіншілік түрлері және типтері.

Тарау IV. Жайылым территориясын құру.

1. Жайылым территориясын құру мазмұны.
2. Жайылымдарды маусымдық қолдану және шөп жамылғысының құрамы мінездемесі. Жайылым өнімі.
3. Малдың жайылымға шығарылатын саны, түрі және өлшемдерін анықтау. (топтар және отарлар).
4. Жайылымдардың маусымдылығын ескеріп отарлық және айдамалық участкелерді орналастыру.
5. Жайылымдық айналым және оның жайылымды тиімді пайдаланудағы мәні.
6. Қатарлық қаша айдамаларды орналастыру.
7. Мал айдамаларын орналастыру.
8. Жайылымдық сумен жабдықтау көздерін орналастыру.
9. Жұмыс варианттары.

Тарау V. Табиғатты қорғау.

Тарау VI. Жұмыстың экономикалық тиімділігі.

1. Жұмыстың техника-экономикалық көрсеткіштері.
2. Жұмыстың шараларының экономикалық тиімділігі.
3. Жұмыс варианттарын салыстыру.
4. Жұмыс шараларының жоспары және жүзеге асыру кезектілігі.

ҚОРЫТЫНДЫ.

Бөлім 2. ГРАФИКАЛЫҚ БӨЛІМ.

Сызбалар:

1. облысы ауданы шаруашылығының топырақтық картасы.
2. облысы ауданы шаруашылығының геоботаникалық картасы.
3. облысы ауданы шаруашылығының территориясын ішкішаруашылықтық ұйымдастыру жоспары (жерге орналастыру жылында).
4. облысы ауданы шаруашылығының жайылым территориясын құру жұмысы.

Кестелер:

1. Жұмыстың техника-экономикалық көрсеткіштері.
2. Жұмыс варианттарын бағалау.

Тақырып: облысы ауданы ауылшаруашылығы өнеркәсібі территориясын эрозияға қарсы ұйымдастыру.

Бөлім 1. ТҮСІНДІРМЕ ҚАҒАЗ.

Кіріспе.

Тарау I. Топырақты шаю және ағыстың инженерлік есептеулерін қолданып территорияны эрозияға қарсы ұйымдастыру әдістерін (әдебиеттік шолу).

Тарау II. Шаруашылық территориясындағы негіздің эрозиялық факторларына мінездеме.

1. Шаруашылық туралы жалпы мағлұмат.
2. Негіз эрозиясының табиғи және экономикалық факторлары.
3. Шаруашылық негізі эрозиясының келтіретін залалы.
4. Эрозиялық қауіпті жерлер категориялары картасын құру.

Тарау III. Шаруашылықтың даму болашағы және негізді эрозиядан қорғау.

1. Жоспарланған шаруашылықтың мамандануы.
2. Мал шаруашылығы мен өсімдік шаруашылығының даму болашағы.

3. Өндірістік бөлімшелер мен шаруашылық орталықтарын орналастыру.

Тарау IV. Пайдаланылатын жерлер мен егістіктерді эрозияға қарсы ұйымдастыру.

1. Су реттейтін орман жолағын, жер еңістерін, жыраларды тегістеуді жобалау.

2. Негіз эрозиясын болдырмауды ескеріп пайдаланылатын жер ауданын және құрамын құру.

3. Эрозиялық қауіпті жер категорияларры карталары негізінде егістік жүйесін жобалау.

4. Жем көп жер пайдаланылымын жақсартудың эрозияға қарсы шараларын өңдеу.

5. Пайдаланылатын жерлер мен егістіктерді эрозияға қарсы ұйымдастыру варианттары.

Тарау V. Егістіктер территориясын эрозияға қарсы құру.

1. Жұмыс учаскелерін және алаңдарын жобалау.

2. Эрозиялық қауіпті жер категорияларымен сәйкес жұмысшы учаскелернің гидротехникалық шаралары және эрозияға қарсы агротехникалық топтамасын жобалау.

3. Қосымша қорғаушы орман жолақтарын орналастыру.

4. Қарапайым гидротехникалық ғимараттармен қоса жолдар торын орналастыру.

5. Егістік территориясын құрудың эрозияға қарсы варианттары.

Тарау VI. Табиғатты қорғау.

Тарау VII. Территорияны эрозияға қарсы ұйымдастырудың экономикалық тиімділігі және жұмысты жүзеге асыру.

1. Эрозияға қарсы шаралар топтамасының жэономикалық тиімділігі.

2. Жұмысты жүзеге асыру жоспары.

ҚОРЫТЫНДЫ.

Бөлім 2. ГРАФИКАЛЫҚ БӨЛІМ.

Сызбалар:

1. облысы «.....» шаруашылығының эрозиялық қауіпті жер категориялар картасы.

2. облысы «.....» шаруашылығы территориясын эрозияға қарсы ұйымдастыру жұмысы (I және 2 варианттар).

Кестелер:

1. Жұмыстың техника-экономикалық көрсеткіштері.

2. Жұмыс варианттарны бағалау.

Тема: облысы ауданының ауылшарушылық өнеркәсібінің суарылатын егістік территориясын құру, пайдаланылатн жерлер менегістіктерді ұйымдастыру.

Бөлім 1. ТҮСІНДІРМЕ ҚАҒАЗ.

Кіріспе.

Тарау I. Суару жағдайында егістік және пайдаланылатын жерлерді ұйымдастырудың әдістемелік негізі (әдебиеттік шолу).

Тарау II. Шаруашылықтың табиғи және экономикалық жағдайының мінездемесі. Оның даму болашағы.

1. Шаруашылықтың жалпы мағлұматы. Табиғи жағдайдың мінездемесі.

2. Қолданыстағы территорияны ұйымдастыруға, қолданыстағы және жоспарланатын суарылатын жүйесін және суару әдісіне мінездеме.

3. Ауылшаруашылық өндірісінің даму болашағы және қазіргі жағдайы.

Тарау III. Өндіріс бөлімдері мен шаруашылық орталығын орналастыру.

1. Территориялық бөлімдері мен шаруашылық орталығын орналастыру ерекшеліктері.

2. Тұрақты ішкішаруашылықтық бөлімшелерді орналастыру схемасын құру.

3. Өндіріс бөлімдері мен шаруашылық орталығын, суару каналдары жүйесін орналастыру.

4. Элементтерді орналастырудың экономикалық негіздері.

Тарау IV. Суару жағдайындағы пайдаланылатын жерлер мен егістікті ұйымдастыру.

1. Пайдаланылатын жерлер мен егістікті ұйымдастыру мазмұны мен мақсаты.
2. Пайдаланылатын жерлердің құрамы, ауданын, түрін, санын, суарылатын алаңдар және егістіктерді құру.
3. Пайдаланылатын жерлерді трансформациялау және жақсарту.
4. Суару әдістерін анықтау және тиімділігі.
5. Пайдаланылатын жерлер мен егістікті суаруды орналастыру.
6. Топтама каналдарды орналастыру (себу айналымы).
7. Суару жағдайындағы пайдаланылатын жерлер мен егістікті орналастырудың экономикалық негізделуі.

Тарау V. Егістік территориясын құру.

1. Суару участкелерін жобалау.
2. Егістік далаларын және суару участкелерін орналастыру.
3. Каналдар участкелерін орналастыру.
4. Бригадалық участкелерді орналастыру.
5. Далалық жол жүйесін орналастыру.
6. Даланы қорғау орман жолағын орналастыру.
7. Бригадалық далалық суармаларды орналастыру.
8. Егістік территориясын құрудың экономикалық негізі.
9. Суды қолдану жоспарын құру.

Тарау VI. Табиғатты қорғау шаралары.

1. Қоршаған ортаның жағдайына суарудың әсерін бағалау.
2. Жер және су ресурстарын қорғауға табиғатты қорғау шараларының топтамасы.
3. Шаралар тиімділігі.

Тарау VII. Жұмысты жүзеге әсері және экономикалық тиімділігі.

1. Жұмыстың техника-экономикалық көрсеткіштері.
2. Жобаланатын шаралардың экономикалық тиімділігі.
3. Жұмысты жүзеге асыру жоспары.

Тарау VIII. Өмір қауіпсіздігі негізі. .

ҚОРЫТЫНДЫ.

Бөлім 2. ГРАФИКАЛЫҚ БӨЛІМ.

Сызулар:

1..... облысы «.....» шаруашылығының эрригациялық жүйесін орналастыру және территорияны ішкішаруашылықтық ұйымдастыру жоспары.

2. облысы «.....» шаруашылығының тобырақтық мелиоративтік картасы.

3, 4. облысы «.....» шаруашылығының суарылатын егістігінің территориясын құру жұмысы. (1 және 2 варианттар).

Кестелер:

1. Жұмыстың техника -экономикалық көрсеткіштері.

2. Жұмыс варианттарын бағалау.

Тақырып: облысы ауданының ауылшаруашылық ұйымдастығының жем шөп пайдаланылатын жерлерін жақсартудың жұмыстық жобасы.

Бөлім 1. ТҮСІНДІРМЕ ҚАҒАЗ.

Кіріспе.

Тарау 1. Жерге орналастыруды жобалау әдістері (әдебиеттік шолу).

Тарау II. Ауылшаруашылық өнеркәсібінің экономикасы және өндірісі, территориясының мінездемесі.

1. Шаруашылық туралы жалпы мағлұмат. Табиғи жағдайдың мінездемесі.

2. Жем шөп пайдаланылатын жерлердің жағдайы және қолданыстағы жем шөп өндіретін территорияны ұйымдастыру мінездемесі.

3. Ауылшаруашылық өнеркәсібінің экономикасы және оның даму болашағы.

Тарау III. Ауылшаруашылық кәсіпорынының ішкішаруашылық жерге орналастыруы.

1. Ішкішаруашылық жерге орналастырудың мазмұны мен мақсаты.

2. Өндірістік бөлімшелер мен шаруашылық орталықтарын орналастыру.

3. Пайдаланылатын жерлер мен егістікті ұйымдастыру.

4. Егістік, жем шөпке пайдаланылатын жерлер, көпжылдық отырғызылымдарды құру.

Тарау IV. Жем шөпке пайдаланылатын жерлерді жақсартудың жұмыстық жобалары: әдістері мен технологиясы.

1. Жем шөпке пайдаланылатын жерлерді жақсартудың жұмыстық жобаларының маңызы, мазмұны, әдісі.

2. Жобалауға тапсырманы өңдеумен, участка ті жақсарту мінездемесі.

3. Жем шөпке пайдаланылатын жерлерді жақсартудың технологиясы.

4. Пайдаланылатын жерлерді жақсарту ресурстары көлемдерін құру.

Тарау V. Сметалық-қаражаттық есептеу.

1. Жұмыстық жобалардағы сметалық құжаттардың мазмұны мен құрамы.

2. Локальды және объектілік сметаларды құру реті мен мазмұны.

3. Жобалық ізденіс жұмыстарының сметасын құру реті мен мазмұны.

4. Жұмыс өндірісінің келісілген (еркін) бағасын бекіту және топтама сметалық есептемелер.

Тарау VI. Құрылысты ұйымдастыру және жұмыс өндірісі.

1. Құрылысты ұйымдастыру жұмысы мазмұны мен мақсаты, және жұмыс өндірісі.

2. Жұмыс өндірісінің күнтізбелік жоспарын өңдеу жұмысын жүзеге асыру мерзімдерін анықтау.

3. Құрылыс, тасымалдау және ауылшаруашылық машиналары мен механизмдері қажеттілігі графигін құру.

4. Жұмысшы кадрлары қажеттілігі негізі.

Тарау VII. Жұмыстық жобаны негіздеу және капиталдық салым тиімділігін бағалау.

1. Жұмыстық жобаны негіздеудің техника-экономикалық көрсеткіштері.

2. Капиталдық салымның абсолютті тиімділігін бағалау.

3. Капиталдық салымның салыстырмалы тиімділігін бағалау.

Тарау VIII. Өмір қауіпсіздігі негізі.

ҚОРЫТЫНДЫ.

Бөлім 2. ГРАФИКАЛЫҚ БӨЛІМ.

Сызулар:

1. облысы ауданының ауылшаруашылық өнеркәсібінің ішкішаруашылық жерге орналастыру жұмысы.

2. облысы ауданының ауылшаруашылық өнеркәсібінің топырақтық картасы.

3. облысы ауданының ауылшаруашылық өнеркәсібінің жем шөп пайдаланылатын жерлерін жақсартудың жұмыстық жобасы.

Кестелер:

1. Жұмыстың техника-экономикалық көрсеткіштері.

2. Капиталдық салым тиімділігі.

ҚОСЫМША 5

Ш. ЕСЕНОВА АТЫНДАҒЫ КАСПИЙ МЕМЛЕКЕТТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЖӘНЕ
ИНЖИНИРИНГ УНИВЕРСИТЕТІ

«Құрылыс» кафедрасы

БЕКІТЕМІН:

Каф. меңгерушісі _____

Күні _____

ДИПЛОМДЫҚ ЖҰМЫСТЫ ОРЫНДАУҒА
ТАПСЫРМА

Студент _____

1. Жұмыс тақырыбы:

2. 15 наурыз 2010 жылғы университет бойынша бұйрықпен бекітілген.
3. Аяқталған жұмысты кафедраға тапсыру мерзімі 1 маусым 2010 жыл.
4. Жұмыстың алғашқы берілгендері: Ауылшаруашылық мекеме қолданысындағы жерлерінің жоспары және оның территориясының жабдықталуы.
Табиғи және экономикалық жағдайлары туралы мағлұматтар.
Шаруашылықтың даму перспективалары.
Топырақ картасы.
Шаруашылық ішілік жерге орналастыру материалдары.

5. Есептік-түсіндірме жазбасының мазмұны (өңделуге жататын сұрақтар тізімі).

КІРІСПЕ.

Тарау I. Шаруашылық ішілік жерге орналастыру мазмұны мен әдістері (әдебиеттерге шолу).

Тарау II. Шаруашылықтың табиғи және экономикалық жағдайлары. Оның даму перспективалары.

Тарау III. Территориалдық өндірістік бөлімшелердің және шаруашылық орталықтарының жер учаскелерін орналастыру.

Тарау IV. Бас (магистральды) шаруашылық ішілік жолдарын орналастыру.

Тарау V. Пайдаланылатын жерлер мен егіндіктерді ұйымдастыру.

Тарау VI. Пайдаланылатын жерлер мен егіндіктерді жабдықтау.

Тарау VII. Азықтық пайдаланылатын территорияларын жабдықтау.

Тарау VIII. Табиғатты қорғау.

Тарау IX. Жобаның экономикалық тиімділігі және оны іске асыру.

Тарау X. Тіршілік қауіпсіздігі.

ҚОРЫТЫНДЫ.

Жетекші _____ қолы

Тапсырманы орындауға алдым _____ қолы

проф. _____.

_____.

Күні 7 наурыз 2011 жыл

ҚОСЫМША 6

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

**РМҚК «Ш. ЕСЕНОВ АТЫНДАҒЫ КАСПИЙ
МЕМЛЕКЕТТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЖӘНЕ ИНЖИНИРИНГ
УНИВЕРСИТЕТІ»**

ТЕҢІЗ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ ИНСТИТУТЫ

«ҚҰРЫЛЫС» КАФЕДРАСЫ

ПІКІР

Студенттің дипломдық жұмысына _____
////////////////////////////////////
(студенттің Т.А.Ә.)

Мамандығы _____ 5В090300- Жерге _____
(мамандық шифры мен атауы)

Ғылыми жетекшінің Т.А.Ә.: _____
////////////////////////////////////
_____ (КОЛЫ)

Атқаратын лауазымы _____ «Құрылыс» кафедрасының
////////////////////////////////////

ҚОСЫМША 7

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

РМҚК «Ш. ЕСЕНОВ АТЫНДАҒЫ КАСПИЙ МЕМЛЕКЕТТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЖӘНЕ ИНЖИНИРИНГ УНИВЕРСИТЕТІ»

ТЕҢІЗ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ ИНСТИТУТЫ

«ҚҰРЫЛЫС» КАФЕДРАСЫ

дипломдық жұмысқа

РЕЦЕНЗИЯ

Мамандық: 5B090300- Жерге орналастыру

(мамандық шифры мен атауы)

Студент: _____

Дипломдық жұмыс бағасы _____

Рецензент _____

Атқаратын лауазымы _____

ҚОСЫМША 8

ДИПЛОМ ЖҰМЫСЫНДАҒЫ КЕСТЕЛЕР МЕН СЫЗБАЛАР ШТАМПЫН
РӘСІМДЕУ ҮЛГІСІ

ҚР білім және ғылым министрлігі			
К М Т ж У			
«Құрылыс» кафедрасы			
5 см	Диплом қорғаушы	қолы	Т. А. Ә
	Жетекші	қолы	Т. А. Ә
	2011 ж.	масштаб	бет №
5 см		15 см	

ҚОСЫМША 9

ЖҰМЫСТЫҢ ТЕХНИКА-ЭКОНОМИКАЛЫҚ КӨРСЕТКІШТЕРІ

№ п/п	Көрсеткіштер	Өлшем бірліктері	Жерге орналастыруға дейін	Жұмыс бойынша	Ескертпе
1					
2					
3					
..					

ҚОСЫМША 10

Жерге орналастыру және жер кадастры

Ауылшаруашылық мақсаттағы жерге салық ставкалары

1. Дала, құрғақ дала аймақтарына (қара және қоңыр топырақтары)

Бонитет балы	Базалық салық ставкасы	Бонитет балы	Базалық салық ставкасы
1	0,48	51	43,42
2	0,67	52	44,49
3	0,87	53	45,55
4	1,06	54	46,55
5	1,25	55	47,71
6	1,45	56	48,77
7	1,68	57	49,83
8	1,93	58	50,95
9	2,16	59	52,01
10	2,41	60	53,07
11	2,89	61	57,90
12	3,09	62	60,63
13	3,29	63	63,26
14	3,47	64	65,95
15	3,67	65	68,61
16	3,86	66	71,73
17	4,09	67	73,96
18	4,34	68	76,66
19	4,57	69	79,32
20	4,82	70	82,02
21	5,31	71	86,85
22	5,79	72	89,55
23	6,27	73	92,19
24	6,75	74	94,89
25	7,24	75	97,56
26	7,72	76	100,26
27	8,20	77	102,91
28	8,68	78	105,61
29	9,17	79	108,27
30	9,65	80	110,97
31	14,47	81	115,80
32	15,54	82	119,02
33	16,59	83	122,21
34	18,08	84	125,45
35	18,76	85	128,67

36	19,82	86	131,86
37	20,88	87	135,10
38	22,00	88	138,32
39	23,06	89	141,51
40	24,12	90	144,75
41	28,95	91	149,57
42	30,01	92	154,40
43	31,07	93	159,22
44	32,17	94	164,05
45	33,23	95	168,87
46	34,29	96	173,70
47	35,36	97	178,52
48	36,48	98	183,35
49	37,54	99	188,17
50	38,60	100	193,00

2. Шөл және шөлейт аймақтары (ақшыл қоңыр және сұр) топырақтары

Бонитет балы	Базалық салық ставкасы	Бонитет балы	Базалық салық ставкасы
1	0,48	51	19,78
2	0,64	52	20,26
3	0,58	53	20,75
4	0,62	54	21,23
5	0,67	55	21,17
6	0,73	56	22,19
7	0,77	57	22,68
8	0,81	58	23,16
9	0,87	59	13,64
10	0,96	60	24,12
11	1,45	61	24,61
12	1,83	62	25,28
13	2,22	63	25,82
14	2,55	64	26,44
15	2,93	65	27,02
16	3,32	66	27,64
17	3,71	67	28,22
18	4,05	68	28,85
19	4,44	69	29,49
20	4,82	70	36,15
21	5,31	71	30,69
22	5,79	72	31,27
23	6,27	73	31,88

24	6,75	74	32,46
25	7,24	75	33,09
26	7,72	76	33,68
27	8,20	77	34,31
28	8,68	78	34,93
29	9,17	79	35,51
30	9,65	80	36,15
31	10,13	81	36,71
32	10,61	82	37,34
33	11,09	83	37,92
34	11,58	84	38,56
35	12,06	85	39,18
36	12,54	86	39,76
37	13,03	87	40,38
38	13,51	88	40,95
39	13,99	89	41,59
40	14,47	90	42,17
41	14,96	91	42,18
42	15,44	92	43,39
43	15,92	93	44,00
44	16,40	94	44,62
45	16,89	95	45,20
46	17,37	96	45,84
47	17,85	97	46,38
48	18,33	98	47,03
49	18,82	99	47,61
50	19,30	100	48,25

ҚОСЫМША 11

Ауылшаруашылық дақылдарын дәнді дақылдарға теңестіру коэффициенттері (1 га егістікке қажетті механикаландырылған жұмыстардың нормативтік көлемі бойынша)

Дақылдар	Коэффициент
Дәнді дақылдар	1,00
Бұршақ дәнді дақылдар	0,92
Жүгері: астыққа	2,39
Сүрлеме	3,30
Күріш	1,64
Күнбағыс	2,10
Қант қызылшасы	5,30
Мақта	4,00
Темекі	5,92
Көкөніс	9,10

Картоп	5,03
Шөп: бір жылдық	0,82
көп жылдық	0,60
Табиғи шөп	0,17
Түбегейлі жақсартылған жайылым	0,35
Бау	2,67
Жидек көшеттері	1,02
Жүзімдік	3,85

**Әр түрлі ауылшаруашылық жұмыстарды шартты жырту
гектарына теңестіру коэффициенттері**

Жұмыстардың түрлері	Коэффициент
Бұрынғы айдалған жерді жырту (20-22 см)	1,0
Тыңайған жерді жырту(20-22 см)	1,5
Күріштің астына жырту	1,9
Топырақты аудармай терең жырту	3,0
Пар мен сүдігерді қайта жырту	0,9
Плантаж (40-50 см)	7,0
Тырмалау	0,08
Дискілеу	0,3
Сыдыра жырту	0,35
Минеральды тыңайтқыштар себу	0,30
Қиды себу	0,1
Суару бороздаларын жасау	0,25
Уақытша арықтарды жасау	0,27
Дәнді және басқа дақылдарды себу	0,22
Мақта және отамалы дақылдарды себу	0,33
Картоп отырғызу	0,90
Көкөністі егу	4,0
Бақша егу	0,30
Шөп егу	0,40
Пішен дайындау (шабу, жинау, үю)	0,70
Астық жинау (шабу, бастыру)	1,62
Жүгеріні сүрлемге шабу	1,70
Жүгеріні дәнге жинау	2,5
Мақтаны комбайнмен жинау	0,8
Кант қызылшасын комбайнмен қазу	2,4
Картоп қазу	1,0
Дақылдарды суару (300м ³ /га)	2,5
Қар тоқтату	0,1

Әр түрлі маркалы тракторларды 15- күштік тракторға теңестіру коэффициенттері

Тракторлардың маркалары	Коэффициент
К-700	7,20
Т-130	6,87
С-100	4,60
Т-4	4,56
ДТ-75	3,2
МТЗ-50, МТЗ-52	1,76
Т-28	0,98
Т-40	1,10
Т-38	1,52

Малдың тірі салмағын етке ауыстыру коэффициенттері

Малдың түрлері	Коэффициент
Ірі қара мал	0,57-0,61
Қой	0,53-0,55
Жылқы	0,60-0,71
Шошқа	0,67-0,81
Құс	0,80

Малды ірі қара малдың шартты басына теңестіру коэффициенттері (мал азығы қажеттілігін есептеу мақсатына)

Малдың түрлері мен топтары	Коэффициент
Сиыр, жылқы, бұқа, өгіз т.с.с.	1,0
Құнан және құнажүн	0,75
Тай және тайынша	0,5
Бұзау	0,125
Құлын, жабағы	0,25
Шошқа (4 айдан асқан)	0,25
Шошқа (4 айға дейін)	0,25
Қой, ешкі	0,15-0,20
Қозы, лак	0,62
Құс	0,02

Малды қойдың шартты басына теңестіру коэффициенттері

Малдың түрлері	Коэффициент
Қой	1,0
Жылқы	6,0
Сиыр	5,0
Шошқа	2,9
Құс	0,2

ҚОСЫМША 12

Ауыспалы жайылымдардың ұсынылатын схемалары

Пайдалану жылы	Участкелерді отау мерзімі				
	1	2	3	4	5
Алматы, Атырау, Маңғыстау, Батыс Қазақстан облыстары					
Бірінші	Көктем, жаз	Жаз	Күз	Демалыс	-
Екінші	Жаз	Күз	Демалыс	Көктем, жаз	-
Үшінші	Күз	Демалыс	Көктем, жаз, күз	Жаз	-
Төртінші	Демалыс	Көктем, жаз, күз	Жаз	Күз	-
Шөлейт аймағы					
Бірінші	Көктем, жаз, күз	Көктем, күз	Күз	Жаз	-
Екінші	Көктем, күз	Күз	Жаз	Көктем, жаз, күз	-
Үшінші	Күз	Жаз	Көктем, жаз, күз	Көктем, күз	-
Төртінші	Жаз	Көктем, жаз, күз	Көктем, күз	Күз	-
Шөл аймағы					
Бірінші	Көктем	Жаз	Күз	Қыс	-
Екінші	Қыс	Күз	Жаз	Көктем	-
Үшінші	Көктем	Жаз	Күз	Қыс	-
Төртінші	Қыс	Күз	Жаз	Көктем	-
Алматы, Жамбыл, Қызыл орда, Шығыс Қазақстан облыстары					
Қуаң дала аймағы					
Көктемдік-кіздік жайылымдар					
Бірінші	Көктем, күз	Көктем	Көктем	Күз	-
Екінші	Көктем	Көктем, күз	Күз	Көктем, күз	-
Үшінші	Көктем, күз	Күз	Көктем	Көктем, күз	-
Төртінші	Күз	Көктем, күз	Көктем	Көктем, күз	-
Шөлейт аймағы					
Бірінші	Көктем, күз	Күз	Көктем, күз	-	-
Екінші	Күз	Көктем, күз	Көктем, күз	-	-
Үшінші	Көктем, күз	Көктем, күз	Күз	-	-
Шөл аймағы					
Бірінші	Көктем, күз		Көктем	Күз	Көктем
Екінші	Күз	Көктем	Күз	Көктем	Көктем, күз
Үшінші	Көктем	Күз	Көктем	Көктем, күз	Күз
Төртінші	Күз	Көктем	Көктем, күз	Күз	Көктем
Бесінші	Көктем	Көктем, күз	Күз	Көктем	Күз
Қарағанды, Қостанай, Павлодар, Ақмола облыстары					
Дала аймағы					

Бірінші	Көктем, жаз, күз	Күз (2 рет атау)	Жаз	-	-
Екінші	Күз	Күз	Көктем, жаз, күз	-	-
Үшінші	Жаз	Көктем, жаз, күз	Жаз	-	-
Қуаң дала аймағы					
Бірінші	Қыс	Көктем, күз	Қыс	Қыс	Көктем, күз
Екінші	Көктем, күз	Қыс	Қыс	Көктем, күз	Қыс
Үшінші	Қыс	Қыс	Көктем, күз	Қыс	Көктем, күз
Төртінші	Қыс	Көктем, күз	Қыс	Көктем, күз	Қыс
Бесінші	Көктем, күз	Қыс	Көктем, күз	Қыс	Қыс
Тау бөктері мен ұсақ адыр аймақтарындағы жайылым					
Бірінші	Көктем, жаз, күз	Жаз	Жаз, күз	Күз	Жаз
Екінші	Жаз	Жаз, күз	Күз	Жаз	Көктем, жаз, күз
Үшінші	Жаз, күз	Жаз	Жаз	Көктем, жаз, күз	Жаз
Төртінші	Күз	Жаз	Көктем, жаз	Жаз	Жаз, күз
Бесінші	Жаз	Көктем, жаз, күз	Жаз	Жаз, күз	Күз
Алматы, Оңтүстік Қазақстан, Жамбыл, Шығыс Қазақстан, Алтай мен Тянь-Шань аймақтары					
Тау етегіндегі көктемдік-күздік жайылым					
Бірінші	Көктем, күз	Күз	Көктем	Күз	Көктем, күз
Екінші	Демалыс тұқым себу	Көктем	Күз	Көктем, күз	Күз
Үшінші	Қоңыр күз	Демалыс	Көктем күз, тұқым себу	Күз	Көктем, күз
Төртінші	Көктем, күз		Демалыс		Күз
Бесінші	Күз	Көктем, күз	Қоңыр күз	Демалыс	Көктем күз, тұқым себу
Жаздық таулы жайылым					
Бірінші	Отау	Отау	Отау	Аздап отау	-
Екінші	Отау	Отау	Аздап отау	Отау	-
Үшінші	Отау	Аздап отау	Отау	Отау	-
Төртінші	Аздап отау	Отау	Отау	Отау	-

Қолданылған әдебиеттер:

1. Оспанов Бақыт, Жамалбеков Есбол. «Қазақстан жер қорлары, оларды бағалау және тиімді пайдалану». Қаз. Ұлттық унив-ті. Алматы: 2005ж.
2. Тазабеков Тілепбай «Топырақтарды жақсарту, бағалау және қорғау». Алматы: Қазұлтагру, 2004ж.
3. Жамалбеков Е.У., Білдебаева Р. Н. «Жалпы топырақтану және топырақ географиясы». Алматы: Қазақ унив-ті 1997ж.
4. Тазабеков Т.Т. «Топырақ географиясы». Қазақ мемлекеттік Аграрлық унив-ті, Алматы: 2000ж.
5. Давлятшин И.Д. «Принципы и критерии бонитировки почв. Алма-Ата: КазНИИНКИ. 1990г.
6. Антропов, Виктор Николаевич, Каржанов Курмангали Д. «Бонитировка и экономическая оценка земель». Алма-Ата: Наука, 1987г.
7. Родомакин, Александр Федорович и Федорин Ю.В. «Качественная оценка земель». Алма-Ата, «Қайнар», 1970г.
8. Ю.Г.Евстифеев. «Почвы казахской ССР выпуск 6 Кустанайская область». Академия наук Казахской ССР. Алма-Ата 1966г.
9. Сейфуллин Ж.Т. (жалпы редакциясын басқарған). Жер кадастры. – Алматы: ҚазҰАУ, 2001. – 234 б.
10. Шаруа (фермер) қожалығы туралы. Қазақстан Республикасының Заңы. – Алматы: Юрист, 2003. – 12 б.
11. Қазақстан Республикасының жер кодексі. – Алматы: Юрист, 2004 – 107 б.
12. Гендельман М.А., Қырықбаев Ж.Қ. Жерге орналастырудың және кадастрдың ғылыми негіздері. – Астана: Фашант, 2004. – 154 б.
13. Спектор М.Д., Байбугина М.К., Хамзин Р.Г. Землеустройство. Крестьянское хозяйство. – Астана, 2004. – 71 б.
14. Закон Республики Казахстан «О защите и поддержке частного предпринимательства» от 4 июля 1992 г.
15. Закон Республики Казахстан «О индивидуальном предпринимательстве» от 19 июня 1997 г.
16. Закон Республики Казахстан «О крестьянском (фермерном) хозяйстве» от 31 марта 1998 г.
17. Клейн Н.И. Предпринимательское право. Курс лекции. – М: Юридическая литература, 1993.
18. Кусаинова Л.А. Право землепользования крестьянских (фермерских) хозяйств в Республике Казахстан (историко-правовой анализ). – Акмола, 1998.
19. Мушатов К.А., Рахметов Е.Ш. Крестьянское хозяйство – форма частного предпринимательства. Методические рекомендации для студентов сельскохозяйственных вузов. – Алматы, 1995.

Мазмұны

Алғы сөз	3
I. Жалпы ережелер	3
II. Тақырып таңдау	5
III. Дипломдық жұмысқа тапсырма	7
IV. Дипломдық жұмыс бағдарламасы	8
V. Бітіруші жұмыстың түсіндірме қағазы дайындау және мазмұны	10
VI. Әдебиетке аналитикалық шолуды құру	15
VII. Жұмысты дайындау және негіздеу бойынша негізгі әдістемелік ережелер	16
VIII. Бітіруші жұмыстағы ғылыми зерттеулер	22
IX. Дипломдық жұмысты орындау кезінде компьютерлік технологияларды қолдану	31
X. Пайдаланылған әдебиеттер тізімін құрастыру және рәсімдеу	34
XI. Студенттің қорытынды жұмысын қорғауға дайындау және қорғау процедурасы	37
XII. Біліктілік жұмысының графикалық бөлімін рәсімдеу	40
Қосымшалар	56
Қосымша 1	56
Қосымша 2	57
Қосымша 3	61
Қосымша 4	63
Қосымша 5	79
Қосымша 6	80
Қосымша 7	81
Қосымша 8	81
Қосымша 9	82
Қосымша 10	83
Қосымша 11	85
Қосымша 12	88

Пішімі 60x84 1/12
Көлемі 95 бет 8 шартты баспа табағы
Таралымы 20 дана.
Ш.Есенов атындағы КМТЖИУ
Редакциялық - баспа бөлімінде басылды.
Ақтау қаласы, 32 ш/а.

